

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

TARINOITA TÄHTIOPPILAASTA

Narratiivinen analyysi Brasilian kehityskäsityksistä

Liisa Kulta
Pro gradu-tutkielma
Ohjaaja: Heikki Paloheimo/Tapio Raunio

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu

KULTA, LIISA: Tarinoita tähtioppilaasta. Narratiivinen analyysi Brasilian kehityskäsityksistä.

Pro gradu -tutkielma, 122 s.

Valtio-oppi

Marraskuu 2013

Pro gradu -tutkielmani käsittelee Brasilian erilaisia kehityskäsityksiä. Työssäni tarkastelen tarinallisen lähestymistavan kautta Brasilian hallituksen ja Maattomien maatyöläisten liikkeen (MST) julkaisuiden pohjalta muodostuvia käsityksiä kehityksestä. Työni teoreettisena viitekehystenä on uusliberalistinen teoria ja alhaalta ylöspäin suuntautuva kehitysparadigma. Uusliberalistinen viitekehys muodostuu työssäni useiden teoreetikkojen kautta. Alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysparadigman tulkintani pohjautuu erityisesti Walter B. Stöhrin näkemykseen.

Työni metodina on narratiivinen analyysi. Tarkasteluni pohjautuu Pertti Alasuutarin versioon A.J. Greimasin juonirakennepohjaisesta mallista. Alasuutarin mallin pohjalta olen tehnyt oman juonenerittelyversioni. Aineistoni muodostuu kummankin toimijan omista julkaisuista, esimerkiksi poliittisista linjapapereista, sekä toimijoiden omasta uutisoinnista. Aineisto ovat kokonaan portugalinkielisiä ja se on kerätty toimijoiden virallisilta verkkosivuilta. Erittelen kummankin toimijan aineistosta toiminnan päämääriä, tavoitteita, vastustajia, vastustajien keinoja sekä mainitsemattomia osatekijöitä. Tarkastelen tämän erittelyn tuloksia teoreettisen viitekehysten kautta. Hallituksen viitekehystenä käytän uusliberalistista mallia. MST:n teoreettisena viitekehystenä taas käytän alhaalta ylöspäin suuntautuva kehitysparadigmaa. Tämä luo työlleni perusrakenteen.

Brasilialaisen yhteiskunnassa käydään kiivasta määrittelykamppailua kehityksen suunnasta ja toivotunlaisesta poliittisesta linjasta. Maan viime vuosikymmenten voimakas taloudellinen kasvu on nostanut Brasilian kansainvälisen huomion kohteeksi. Pitkään käytetty nimitys kehitysmaiden tähtioppilaasta on kuitenkin muuttumassa. Käsitteelen tätä problematiikkaa työssäni ja luon kokonaisvaltaisen tarinallisen analyysin kummankin toimijan näkökulmasta sen suhteen, minkälaisia kehitystä ne itse Brasilialle haluavat.

Analyysini johtopäätöksenä totean hallituksen ja Maattomien liikkeen kehitystarinat hyvin erilaisiksi ja eri lähtökohdista kumpuavaksi. Hallituksella on vahva visio kehityksen luomisesta ylätasolla, josta sitä ohjataan kohti alempia tasoja. MST taas uskoo aitojen kehitysimpulssien syntyvän alatasolla, josta ne voivat kasvaa laajemmalle alueelle ja kohti ylätasoa. Tulkitsen näiden käsitysten perustuvan erilaiseen arvomaailmaan ja tapaan hahmottaa maailmaa. Analyysini mukaan hallituksen kehityskäsityksen tavoitteena on saavuttaa kansainvälisesti uskottava suurvalta-asema. Tämän tavoitteen edellytyksenä on maan talouskasvu ja räikeimpien sosiaalisten epäkohtien korjaaminen. Maattomien liikkeen kehityskäsityksen tavoitteena taas on luoda demokraattinen yhteiskunta, jossa keskeisenä arvon on yhteisöllisyys ja ekologisuus.

Asiasanat: Kehitys, Brasilia, Maattomien maatyöläisten liike, narratiivinen analyysi, uusliberalismi, alhaalta ylöspäin suuntautuva kehitysparadigma.

SISÄLLYSLUETTELO

1.	Johdanto	1
1.1.	KIINNOSTUKSENI AIHEESEEN	1
1.2.	TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TYÖN RAKENNE	2
2.	Taustaa	4
2.1.	Brasilian valtio poliittisena järjestelmänä	4
2.2.	BRASILIAN TALOUS – JA SOSIAALIHISTORIAA	5
2.3.	KAUPUNGIT JA MAASEUTU	7
2.4.	MAATTOMIEN MAATYÖLÄISTEN LIIKE, MST	9
2.4.1.	Organisaatio.....	9
2.4.2.	Tärkeimmät taustaideologiat	10
2.4.3.	Leirit ja asutuskeskukset.....	11
3.	Kertomusanalyysi	14
3.1.	LÄHTÖKOHTIA.....	14
3.1.1.	NARRATIIVISEN ANALYYSIN HISTORIAA	15
3.1.2.	Käsitteitä.....	16
3.1.3.	MIKÄ ON TARINA?	17
3.1.4.	SUURET KERTOMUKSET	19
3.2.	NARRATIIVIT INHIMILLISEN JA SOSIAALISEN ELÄMÄN PERUSTANA	19
3.2.1.	NARRATIIVI INHIMILLISENÄ TOIMINTANA	20
3.2.2.	NARRATIIVI SOSIAALISEN ELÄMÄN POHJANA.....	21
3.2.3.	NARRATIIVI TIETÄMISEN TAPANA.....	22
3.3.	TARINA TYÖVÄLINEENÄ.....	22
3.3.1.	JUONIRAKENNEANALYYSI	23
3.3.2.	ALASUUTARIN MALLIN SOVELTAMINEN.....	24
3.3.3.	NARRATIIVIN AVULLA TUOTETTU TIETO.....	24
3.4.	POLIITTISET NARRATIIVIT.....	25
3.4.1.	Poliittiset diskurssit ja diskurssien poliittisuus	25
3.4.2.	Me.....	26
3.5.	AINEISTON ESITTELY	27
3.5.1.	HALLITUS	27
3.5.2.	MST	28
3.5.3.	UUTISTEN RAJAAMINEN	30
3.5.4.	Aineiston käsittely Alasuutarin mallin sovellutuksella	31

4.	Teoreettiset lähestymistavat.....	32
4.1.	KEHITYSTEORIOIDEN TAUSTAA	33
4.1.1.	KEHITYKSEN VAIHEITA	33
4.1.2.	DEVELOPMENTALISMI	34
4.1.3.	RIIPPUVUUS	35
4.2.	UUSLIBERALISMI.....	36
4.2.1.	Taustaa	36
4.2.2.	DEMOKRATIA.....	37
4.2.3.	UUSLIBERALISTINEN KEHITYSKÄSITYS.....	38
4.2.4.	WASHINGTONIN KONSENSUS	40
4.2.5.	UUSLIBERALISTINEN BRASILIA?	41
4.3.	KEHITYSTÄ ALHAALTA YLÖSPÄIN	45
4.3.1.	VAIHTOEHTOINEN KEHITYS	45
4.3.2.	LÄHTÖKOHDAT.....	46
4.3.3.	KESKEISET KYSYMYKSET	47
4.3.4.	KRIITTISYYS KESKUSTOJA KOHTAAN	48
4.3.5.	TAUSTAHYPOTEESEIT	49
4.3.6.	KESKEISET ELEMENTIT	50
5.	Analyysi I – tarina nousevasta suurvallasta.....	55
5.1.	Toiminnan päämäärät	55
5.1.1.	Talouskasvu	56
5.1.2.	Sosiaaliset uudistukset	57
5.2.	Toiminnan keinot.....	59
5.2.1.	Kuljetus.....	60
5.2.2.	Energia.....	60
5.2.3.	Paremmat kaupungit	62
5.2.4.	Kansalaisten yhteisö	63
5.2.5.	Minun kotini, minun elämäni	63
5.2.6.	Valoa ja vettä kaikille.....	64
5.2.7.	Keinojen suhde uusliberalismiin.....	65
5.3.	Este tai vastustaja & keinot	67
5.3.1.	Ei vastustajia	67
5.3.2.	Epäily	68
5.4.	Mainitsematon osatekijä.....	70
5.4.1.	Vastukset	70

5.4.2. ohjelman sisäiset ristiriidat.....	70
5.4.3. Maareformi.....	71
5.5. TARINAN KOONTI	72
6. Analyysi II – taistelijan tarina.....	74
6.1 TOIMINNAN PÄÄMÄÄRÄT	74
6.1.1.TAISTELU MAASTA	74
6.1.2.TAISTELU MAAREFORMISTA	77
6.1.3.TAISTELU BRASILIAN SOSIAALISTEN MUUTOSTEN PUOLESTA.....	79
6.2. MAAREFORMIN KEINOT.....	81
6.2.1 MAA JA SEN TUOTANNON ORGANISOINTI	82
6.2.2 VESI	83
6.2.3 MAATALOUSPOLITIIKKA.....	84
6.2.4 MAAN SISÄOSIEN TEOLLISTAMINEN	84
6.2.5 UUDEN TEKNOLOGIAN MALLI.....	85
6.2.6 KOULUTUS MAASEUDULLA	85
6.2.7 SOSIAALISEN INFRASTRUKTUURIN RAKENTEEN MUUTTAMINEN	86
6.2.8 VALTION HALLINNOLLIS-INSTITUTIONAALISET RAKENTEET	87
6.3. ESTEISTÄ JA VASTUSTAJISTA.....	87
6.3.1. AGRIBISNES	88
6.3.2 UUSLIBERALISMI.....	89
6.4. MAINITSEMATON OSATEKIJÄ	90
6.4.1. MUUT KANSANOSAT	90
6.4.2. ENERGIAN LISÄRAKENTAMINEN.....	91
6.4.3. TUOTANNON YLIJÄÄMÄ	91
6.4.4. SUHDE VALTIOON	91
6.4.5. NYKYHETKEN JA TULEVAISUUDEN SUHDE	93
6.5. TARINAN KOONTI	94
7. Johtopäätelmät.....	96
7.1. Kantavina teemoina taistelu ja rakentaminen	97
7.2. Päähenkilöiden näkökulmasta problemaattiset teemat.....	99
7.3. Yhteisiä aiheita, eriväisiä merkityksiä.....	101
7.4. Narratiivisia löydöksiä.....	102
7.5. Uusliberalismin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välinen suhde	103
7.6. Tutkielmantekoprosessi	104
7.7. Loppupohdintoja Brasiliasta suurten mahdollisuuksien maana	106

LÄHDELUETTELO	108
Primääriaineisto.....	108
KIRJALLISUUS	112
Sähköiset lähteet	116
Painamattomat lähteet	116

1. JOHDANTO

Tässä työssä tarkastelen Brasilian valtion ja kansalaisyhteiskunnan käsityksiä kehityksestä. Aiheeni on ajankohtainen, sillä brasilialaisessa yhteiskunnassa poliittisen voimien välillä käydään jatkuvaa debattia siitä, mihin suuntaan maan tulisi mennä. Brasilia on viimeisten vuosikymmenten aikana herättänyt suurta kiinnostusta erityisesti politiikan ja talouden tutkimuksen piirissä. Maa on sekä pinta-alaltaan että asukasluvultaan maailman viidenneksi suurin maa, jonka tavoitteena on olla myös maailman viidenneksi suurin talous vuonna 2016¹. Brasilian voimakas ja pitkään kestänyt talouskasvu sekä sosiaalipoliittiset uudistukset ovat herättäneet paljon maailmanlaajuisia kiinnostusta. Maa on paistatellut kansainvälisessä mediassa kehitysmaiden mallioppilaan ja nousevan talousmahdin roolissa. Tätä kuvaa Brasilia on vahvistanut toiminnassaan monin tavoin. Vaikka median luoma kuva ihmisten mielissä on usein tämän kaltainen, yhä useammin tuodaan esiin myös monien suurten sosiaalisten ongelmien säilyneen talouskasvusta ja lupauksista huolimatta.

1.1. KIINNOSTUKSENI AIHEESEEN

Pitkäaikainen kiinnostukseni Latinalaiseen Amerikkaan keskittyi Brasiliaan harrastamani laji *capoeiran*² kautta. Capoeiran merkittävyyttä minulle on vaikea kuvata. Harrastuksen myötä kiinnostukseni portugalin kieleen sekä brasilialaiseen kulttuuriin, historiaan ja yhteiskuntaan heijastui myös opintojeni suuntautumiseen ja erityisesti opinnäytetöiden aiheisiin. Vuonna 2009 luin sattumalta Markus Krögerin artikkelin *Uruguay ja Argentiinan sellutehdaskonflikti latinalaisamerikkalaisena maa- ja metsäkiistana*³. Artikkelin teki minuun voimakkaan vaikutuksen ja perehdyin asiaan tarkemmin. Latinalaisen Amerikan sellukonfliktit olivat olleet jonkin verran uutisissa, mutta muute aihe oli vieras. Sitä mukaa kun tietoni aiheesta lisääntyivät, kiinnostukseni syveni. Vähitellen keskityin Brasiliassa esiintyviin sellukonflikteihin ja niiden keskeisenä osapuolena olevaan Maattomien maatyöläisten liikkeeseen (MST)⁴. Kandidaatintutkielmassani pohdin liikkeen toimintatapojen oikeutusta ja taustalla olevia perimmäisiä kysymyksiä⁵. Tästä lähtien olen seurannut aihetta tiiviisti.

---

¹ Esim. Portal Brasil: Crescimento econômico do Brasil deve continuar nos próximos anos, diz Mantega. 27.12.2011.

² Afro-brasilialainen taistelulaji.

³ Kröger 2007, 23-42.

⁴ Movimento dos Trabalhadores Rurais sem Terra.

⁵ Kulta 2010.

Syksyllä 2011 aloitin harjoittelun Suomen suurlähetystössä, Brasiliassa. Työni kautta pääsin seuraamaan maan poliittista todellisuutta ja keskeisiä yhteiskunnallisia teemoja paikan päällä asiantuntevassa ohjauksessa. Tänä jaksena opin paljon Brasilian yhteiskunnallisista realiteeteista ja poliittisista mekanismeista. Samalla kun opin lisää, kasvoi hämmennykseni brasilialaista yhteiskuntaa ja sen ristiriitaisuutta kohtaan, mikä oli omiaan syventämään pohdintojani aiheesta. Matkani jatkui työjakson jälkeen pääkaupungin poliittisen eliitin keskuksesta muihin osavaltioihin ja kohti lähempää tuttavuutta kansalaisyhteiskuntaan. Kohtasin paljon ihmisiä hyvin erilaisista taustoista ja kävin heidän kanssaan paljon kiinnostavia keskusteluja brasilialaisesta yhteiskunnasta. Merkittävimpiä yksittäisiä kokemuksia olivat lyhyet vierailut yhdellä Maattomien liikkeen leirillä ja yhdessä liikkeen asutuskeskuksessa Bahian osavaltiossa, Eunapoliksen kaupungissa. Vierailun aikana näin hieman liikkeen toiminnan arkipäivää ja haastattelin jäseniä. Nämä kokemukset, tutustuminen lähiympäristöön ja tapa, jolla ulkopuolinen vierailija otettiin vastaan, olivat valtavan arvokkaita ja vaikuttavia. Kokonaisuudessaan en voi liikaa korostaa tämän vierailun merkitystä henkilökohtaiselle ymmärrykselleni.

Omakohdaiset kokemukseni nousevan sekä kukoistavan talousmahdin arkipäivästä ja toisaalta maaseudun ja suurkaupunkien köyhistä ja ankarista olosuhteista nostivat paljon kysymyksiä ja ajatuksia. Brasilia on suurten ristiriitojen maa, niin suhteessa luontoon ja maantieteeseen kuin kulttuuriin ja politiikkaankin. Koin ristiriitaisuuden niin vahvasti määrittelevänä tekijänä, että pidän sitä suurimpana perusteena koko yhteiskunnan jatkuvalla rakentumiselle. Brasilian valtionhallinnon ja kansalaisyhteiskunnan kehityskäsitykset vaikuttavat poikkeavan monin paikoin toisistaan. Tämän ajatuksen vahvistuminen nähtyäni brasilialaista todellisuutta, loi pohjan tutkielmani rakenteelle. Toivon, että henkilökohtaisen suhteeni tutkimusaiheeseen lisää työni lähestyttävyyttä.

1.2. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA TYÖN RAKENNE

Työn varsinaisena tutkimuskysymyksenä on, minkälaista kehitystä Brasilian hallitus valtion edustajana ja Maattomien liike kansalaisyhteiskunnan äänenä rakentavat omien julkaisuidensa pohjalta? Minkälaista kehityksen narratiivia kumpikin toimija aineiston valossa näyttää luovan? Kyse on hyvin ajankohtaisesta ja perimmäisestä kysymyksestä brasilialaisessa yhteiskunnassa. Toivon työni antavan työkaluja lukijan pohdintoihin siitä, minkälaiset kehityssuunnat tulevat määrittelemään Brasilian tulevaa poliittista linjaa. Tarkastelen kysymystä narratiivisen tutkimustavan avulla. Olen

versioinut Perti Alasuutarin juonenerittelytapaa, joka pohjautuu A.J. Greimasin juonirakenneanalyysiin. Luvussa 3. esittelen tarkemmin tämän työkalun käyttöä ja tavoitteita. Valitsin oman tutkielmani metodiksi narratiivisen lähestymistavan, sillä koin aineistoni olevan lähtökohtaisesti hyvin tarinallista. Tämä ominaisuus on ylipäätään hyvin tyypillistä brasilialaiselle puhumisen tavalle. Asioista kerrotaan laaja-alaisesti, tunteisiin vetoavasti ja sitoen historiaa ja kulttuuria lähelle tämänhetkisiä tapahtumia oli sitten kyse kahdenkeskisestä keskustelusta tai poliittisesta julkaisusta. Tämän lisäksi aiemmat hyvät kokemukseni narratiivisen tutkimustavan käyttämisestä loivat perustan tutkimusmetodini valintaan. Henkilökohtaisesti koen narratiivisen lähestymistavan hyvin kiinnostavaksi tutkimustyökaluksi, jonka vahvuuksiin kuuluvat inhimillisyys, aiheen tarkkanäköinen analysointi ja voimakas tulkinnallisuus. Uskon tämän lähestymistavan mahdollistavan erilaisen tutkimustiedon tuottamisen, mitä pidän erityisen tervetulleena usein inhimillisestä tasosta liikaa etäännyneelle politiikan tutkimukselle. Tähän problematiikkaan palaan tarkemmin luvussa 3.

Aineistonani on Brasilian valtionhallinnon ja Maattomien liikkeen omia julkaisuja, joita kuvaan tarkemmin kohdassa 3.5. Julkaisut muodostuvat poliittisista linjapapereista, politiikkaehdotuksista ja kummankin toimijan omien verkkosivujen uutisoinnista. Aineiston valinnassa halusin painottaa kummankin toimijan omaa ääntä ja siksi keskityin toimijoiden itsetuotettavaan materiaaliin. Aineistoni tulkinnan teoreettisena viitekehyksenä käytän kahta lähestymistapaa, joita esittelen tarkemmin luvussa 4. Valtiohallinnon teoreettisena lähestymistapana käytän uusliberalistista kehityskäsitystä laajasti ymmärrettynä ja usean eri teoreetikon näkökulmasta. Maattomien liikkeen teoreettisena taustana käytän alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kehitysparadigmaa. Keskeisessä roolissa on Walter B. Stöhrin näkemys alhaalta ylöspäin kumpuavasta kehitysmallista ja perifeerisestä kehityksestä.⁶ Kahden eri teorian käyttämisen avulla on mahdollista tuottaa kokonaisvaltaisempi käsitys toimijoiden käsityksistä kuin tarkastelemalla niitä saman teorian pohjalta. Yhden teorian käyttö valitsemastani näkökulmasta saattaisi johtaa aineiston asettamiseen väkisin epäsopeaan kehykseen. Tarkoitukseni on kokonaisuudessaan tarkastella näillä välineillä aineistoa mahdollisimman autenttisesti, tasapuolisesti ja kriittisesti. Kokoan kummankin toimijan tarinan omaksi kokonaisuudeksi, ja pohdin loppupäätelmissä niiden keskinäistä suhdetta. Olen jakanut analyysiluvun kahteen osaan voidakseni selkeämmin esitellä kummankin toimijan kehitystarinat.

---

⁶ Stöhr 1981.

2. TAUSTAA

Esittelen tässä luvussa työni kannalta oleellista taustatietoa tutkimuskohteestani. Työni aihe on spesifi ja monelle vieras, minkä vuoksi esittelen lyhyesti aiheeseen liittyviä perustietoja. Haluan lukijani ymmärtävän minkälaisesta toimintaympäristöstä on kyse, kun analysointini kohteena on Brasilian valtiohallinto ja Maattomien maatyöläisten liike ja kysymyksenä kehitys kummankin toimijan näkökulmasta. Tunteamatta taustoja ja tietämättä kytköksiä historiaan jää toimijoiden tarkastelu hyvin hataralle pohjalle. Tämän luvun tarkoituksena on edistää kokonaiskuvan hahmottamista.

Etäisyys tekee usein hyvää erilaisten näkökulmien muodostumiselle ja suurten kokonaisuuksien hahmottamiselle. Toisaalta taas pitkän etäisyyden päästä tarkasteltuna kaukana sijaitsevan vieraan kulttuurin piirteet yksinkertaistuvat ja merkittävät pienet erot ja yksityiskohdat hukkuvat matkalle. Suomesta käsin Latinalainen Amerikka saattaa näyttää homogeeniseltä alueelta, vaikka alue pitää sisällään valtavan erilaisia kullekin maalle ja alueelle tyypillisiä ominaispiirteitä. Alueen liiallinen samanlaistaminen on tavallista paitsi arkisessa puheessa, myös tutkimuskirjallisuudessa. On toki kiistatonta, että aluetta sitovat yhteen tietyt historialliset ja kulttuuriset tekijät, jotka erottavat sen yhtenä alueena muista alueista. Siirtomaahistorian raskas perintö on ollut alueelle yhteinen painolasti, vaikkakin ilmenemismuodoiltaan varsin moninainen ja vaihteleva. Espanjankielisen Latinalaisen Amerikan dominointi muiden kielialueiden, myös maanosan suurimman maan Brasilian, kustannuksella on aluetta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden harmillinen piirre.

2.1. BRASILIAN VALTIO POLIITTISENA JÄRJESTELMÄNÄ

Erittelen työssäni brasilialaisen poliittisen todellisuuden kaksi erilaista toimintaympäristöä, *valtion* ja *kansalaisyhteiskunnan*. Max Weber määrittelee valtion tietyllä maantieteellisellä alueella toimivana pakko-yhteisönä, jossa valtio sekä oikeusjärjestyksenä että hallitsemiskoneistona on ottanut haltuunsa fyysisen väkivallan käytön legitiimin monopolin.⁷ Kansalaisyhteiskuntaan ei liity valtiolle tyypillistä vaihtoehdottomuutta ja pakkoa. Se perustuu kansalaisten yhteenkuuluvuudentunteelle, yhteisille normeille ja jaetuille arvoille. Erilaiset kansalaisten yhteisöt ja yhteenliittymät, kuten perheet, uskonnolliset yhteisöt, poliittiset puolueet ja kansalaisjärjestötkin, ovat kaikki osa kansalaisyhteiskuntaa.⁸

---

⁷ Paloheimo – Wiberg 2008, 89.

⁸ Esim. Paloheimo – Wiberg 2008, 103, 148.

Brasilia on liittotasavalta, jakautuen 26 osavaltioon ja pääkaupungin ympärillä olevaan alueeseen (Distrito Federal). Poliittinen järjestelmä on presidentiaalinen ja presidentti johtaa sekä valtiota että hallitusta. Presidentti myös nimittää hallituksen. Kaksikamarinen parlamentti jakautuu alahuoneeseen (eli edustajainhuoneeseen), *kongressiin* ja ylähuoneeseen, *senaattiin*. Osavaltioiden hallintorakenne on yhtenevä kansallisen järjestelmän kanssa, mutta niissä on yksikamarinen kongressi.⁹ Brasilian poliittinen kenttä on hyvin fragmentoitunut, mikä lisää poliittisten koalitioiden suurta merkitystä. Ylin tuomiovalta on liittovaltion korkeimmalla tuomioistuimella Parlamentin alahuoneessa yli 20 puoluetta.¹⁰ Poliitiikan kenttä on hyvin henkilöitynyttä, eikä puolueen merkitys ole vakaa. Parlamentin jäsenten puoluevaihdokset ovat tavallisia, luku on maailman korkeimpia. Jopa yksi kolmasosa alahuoneen jäsenistä vaihtaa puoluetta kautensa aikana.¹¹

Brasilialaisessa poliittisessa järjestelmässä presidentin johtama hallitus on voimakas poliittinen elin ja käyttää suurta valtaa. Työssäni valtiota edustaa maan hallitus. Brasilialainen kansalaisyhteiskunta on monien erilaisten aktiivisten toimijoiden kokonaisuus, eikä mikään yksittäinen toimija voi olla koko kansalaisyhteiskunnan täysivaltainen edustaja. Maattomien liike on kuitenkin yksi voimakkaimmista kansalaisyhteiskunnan toimijoista Brasiliassa ja työssäni käytän MST:tä kansalaisyhteiskunnan äänenä.

2.2. BRASILIAN TALOUS – JA SOSIAALIHISTORIAA

Brasilian kehityskysymysten pohdintaa on tarpeellista pohjustaa maan talous- ja sosiaalihistorian tärkeimmillä vaiheilla. Maataloustuotteilla on ollut kaikkina aikoina suuri rooli Brasilian taloudessa. Kolonialismin jälkeisenä aikana talous perustui pitkälti muutaman raaka-aineen viljelyyn ja vientiin. Erityisesti kahvin merkitys maan taloudelle oli suuri. Lähes maailmanlaajuinen kahvintuottajan monopoliasema muuttui radikaalisti kahvin ylituotannon, ulkomaisten kilpailijoiden ja maailmanmarkkinahinnan laskemisen myötä. Kaupankäynti oli hyvin keskittynyttä ja suurin osa viennistä suuntautui Yhdysvaltoihin, Iso-Britanniaan ja Saksaan. 1930-luvun laman ja maailmansotien vaikutukset kysyntään näkyivät Brasilian ulkomaankaupan heilahduksina ja siten hallituksen tulojen suurina vaihteluina. Alkoi kotimarkkinoiden rakentaminen ja teollisen tuotannon monipuolistaminen, minkä avulla pyrittiin vähentämään riippuvuutta tuonnista. ¹²

---

⁹ Liittovaltio, Presidentin hallinto

¹⁰ Bertazzo 2012, 891.

¹¹ Desposato 2006, 68 – 70.

¹² Skidmore – Smith 2005, 147 – 150.

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Brasilian taloutta vaivasi korkea inflaatio, mutta kahvin maailmanmarkkinahinnan nousu 30-luvun lamaan saakka toi maalle suuria tuloja. Näillä tuloilla kasvatettiin maan muuta tuotantoa tuomalla ulkomailta teollistumisen välineitä. Brasilia alkoi siis laajentaa talouttaan ja vähentää riippuvuuttaan maataloudesta. Vuoden 1929 maailmantalouden romahdus johti Brasilian talouden jyrkkään laskuun ja ulkomaankaupan varantojen menetykseen muutamassa kuukaudessa kauppiaiden lunastaessa Brasilian valuuttansa kultana ja muina valuuttoina. Hallituksen sitoutuminen tiukkaan talouspolitiikkaan oli johtanut takaamaan Brasilian valuutan vaihtamisen kiinteällä kurssilla. Tämä puolestaan lopulta sinetöi maan ulkomaankaupan varantojen nääntymisen talouden epävakaaassa tilassa. Brasilia kuten muutkin Latinalaisen Amerikan maat joutuivat Yhdysvaltojen ja muiden kriisin keskusmaiden mukana tyhjän päälle ja vaille ratkaisuehdotuksia. Tässä tilanteessa yhdysvaltalaiset ja englantilaiset talousasiantuntijat ohjeistivat neuvottomia maita seuraamaan tiukempaa talouslinjaa leikkaamalla hallituksen menoja ja tasapainottamalla budjettiaan. Tähän Brasilia ei kuitenkaan kyennyt ja hallituksen menot kasvoivat ja budjetti oli edelleen alijäämäinen. Kuluja nosti muun muassa hallituksen linja ostaa ylihintaisia kahviosakkeita ylituotannon ja kysynnän romahduksen aikana. Siten rauhoiteltiin sekä vaikutusvaltaisia kahvinviljelijöitä että kohotettiin kahvin hintaa ulkomailla. Tämä auttoi Brasiliata toipumaan talousahdingostaan ja piristämään teollistumista. Ulkomaankaupan heikentyessä ja tuontitavaroiden hintojen noustua ulottumattomiin, brasilialaiset tehtaot ryhtyivät suojeltujen kotimarkkinoiden turvin korvaamaan kotimaista tuotantoa laajamittaisesti.¹³

Tämän erityisesti isobritannialaisen ja yhdysvaltalaisen tuonnin korvaamiseen tähtäävän ISI-politiikan (*import-substituting industrialisation*) laajempi tavoite oli tuontimaista riippuvuuden vähentäminen ja omavaraisuuden lisääminen. Kotimaisen tuotannon laajentamisen ohella haluttiin myös luoda lisää työpaikkoja kasvavalle työväenluokalle. Samalla luotiin myös uusi yhteiskunnallinen luokka, *teollinen porvaristo / tehdaskapitalistit*. Joitakin tuotteita, kuten, työkaluja kuitenkin tuotiin edelleen muualta. Riippuvuudesta ei siten kokonaan päästy eroon, sillä riippuvuus vain muutti muotoaan. Monien tuotteiden maailmanmarkkinat vähitellen laskivat, eikä korvaava tuotanto kotimaassa ollut enää halvempaa. Vähitellen myös kotimaisten markkinoiden laajentuminen saavutti rajansa. ISI-malli oli käytössä monissa Latinalaisen Amerikan maissa aina 60-luvulle saakka.¹⁴

---

¹³ Skidmore 1999, 97 – 99.

¹⁴ Skidmore – Smith 2005, 52 – 56.

Brasiliassa ISI-malli oli kuitenkin käytössä 80-luvulle asti. Valtion rooli taloudessa lujittui muun muassa hinnoitteluun vaikuttamisena sekä suurien infrastruktuuriin ja teollisuuteen kohdistuneiden investointien kautta. Mallin myötä Brasilian teollisuus kehittyi, mutta samaan aikaan korkea inflaatio horjutti taloutta.¹⁵ Toinen suuri talouden ongelma oli maksutaseen alijäämäisyys, jota täyttämään oli otettu lainaa USA:n ja IMF:n kanssa solmittujen sopimusten ehdoin.¹⁶ Sotilashallinnon (1964–1985) jälkeen Brasilian talous kärsi suurista veloista, joiden maksamiseen ei löytynyt verotuloja köyhältä kansalta. Vaurasta yläluokkaa ja yrityksiä verotettiin kevyesti, ja suurimman osan valtion tuloista muodostivat kaupalle asetetut tullit ja muut välilliset verot. Ulkomaista luottoa saadakseen Brasilia oli kuitenkin sitoutunut rakennesopeutusohjelmien ehtoihin, jotka tähtäsivät kaupan ehtojen vähentämiseen. Tässä tilanteessa Brasilia ryhtyi valtion menojen leikkauksiin, mikä johti yhä jyrkempiin tuloeroihin ja paheneviin sosiaalisiin ongelmiin.¹⁷ Tämä oli talouden lähtökohtainen tilanne tultaessa synkälle 80-luvulle. Jatkan tästä tarkastellessani Brasilian uusliberalisoitumista kohdassa 4.2.5.

2.3. KAUPUNGIT JA MAASEUTU

Brasilian yläluokkaiseen eliittiin kuuluivat perinteisesti Koillis-Brasilian sokeriplantaasien omistajat, joiden haastajiksi 1800-luvulla nousivat São Paulon alueen kahvinviljelijät. Yläluokan uudeksi ryhmäksi muodostui 1900-luvulla teollisen tuotannon vaurastuttama eliitti. Teollistumisen myötä alkoi myös kaupungistumiskehitys monine haasteineen.¹⁸ Brasilian väestö koki neljässä vuosikymmenessä valtavan muutoksen. Kun vielä 40-luvulla suurin osa brasilialaisista asui maaseudulla, tultaessa 80-luvulle pääosa väestöstä asui jo kaupungeissa. Kaupungit houkuttelivat köyhää väestöä paremman toimeentulon toivossa, muodostaen suuren muuttoliikkeen kohti keskuksia. Tosiasiassa vain vähemmistö kaupungeissa asuvista pääsi osalliseksi urbaanista palvelurakenteesta enemmistön joutuessa turvautumaan epävirallisen sektorin mahdollisuuksiin ja asumaan kaupunkien laitamille muodostuneille slummialueille. Alueet, jotka eivät kelvanneet kaupunkien viralliseen rakentamiseen esimerkiksi vaarallisten luonnonolosuhteiden vuoksi, alkoivat täyttyä köyhien brasilialaisten itsetehdyistä asumuksista. Kaupunkien ulkopuolelle syntyi siten suurenevia asuinalueita ilman urbaania infrastruktuuria, kuten kunnollisia teitä ja viemäröintiä.¹⁹ Rio de Janeiron kaupunki muodostuu merenrannan ja vuoren väliin jäävälle alueelle. Siellä edellä

---

¹⁵ Guimarães 2010, 49 – 51.

¹⁶ Skidmore 1999, 154.

¹⁷ Valtonen 2002, 631 – 634.

¹⁸ Skidmore – Smith 2005, 151 – 152.

¹⁹ Rolnik 2011, 240.

kuvattuja epävirallisia asuinalueita muodostui myös aivan kaupungin keskuksiin jyrkille vuorten rinteille. Näitä alueita kutsuttiin *faveloiksi*, jotka tarkoittivat nimenomaan Riossa olevia asutuksia. Nimitys on sittemmin levinnyt koko Brasiliaan kuvaamaan samankaltaisia alueita.²⁰

Brasilialainen yhteiskunta oli selkeästi eriytynyt kaupunkilaisiin ja maaseudulla asuviin. Maaseudun heikot toimeentulomahdollisuudet olivat yhtenä merkittävänä taustatekijänä kaupungistumiskehityksen voimistumiselle. Niin kaukana kuin nämä kaksi elinympäristöä toisistaan ovatkin, on kyse saman ilmiön eri puolista jotka vaikuttavat vahvasti toisiinsa. Yksi Brasilialaisen yhteiskunnan perustavanlaatuisista taustajuonteista on maanomistajuuskysymys. Maailman toiseksi keskittynein maanomistajuus luo pohjan monille konflikteille ja sosiaalisille ongelmille.²¹ Suurmaanomistuksen, *latifundion*, perinteet ovat syvällä latinalaisamerikkalaisessa yhteiskunnassa. Jussi Pakkasvirran sanoin: ”suurmaanomistus, mielsi maan vallan ja statuksen symboliksi eikä aina pyrkinyt maksimaaliseen tuotantotehokkuuteen”. Investointikeskeinen agribisnesmalli on muuttanut tätä käsitystä, ja symboliarvon sijaan maalla on arvoa vain ”tehoresurssina”. Pienviljelijöille kumpikin malli on ollut vahingollinen²². Vientiin erikoistunut agribisnes suosii maatalouden monokulttuuria, eli viljely on keskittynyt vain muutamien kasvien kuten eukalyptuksen ja soijan tuottamiseen. Näiden usein ruuaksi kelpaamattomien viljelyskasvien tehotuotannolla on köyhdyttävä vaikutus alueen biodiversiteetille.²³

Brasilialla on pitkät perinteet maaseudun köyhyydestä, maattomista maatyöläisistä sekä heitä kohtaan harjoitetusta sortamisesta ja väkivallasta. Maanomistajuus Brasiliassa merkitsee valtaa ja korkeaa asemaa, usein vahvasti linkittyneinä poliittiseen vallankäyttöön. Valtionhallinto onkin siten ollut haluton puuttumaan maaseudun ongelmiin ja maatyöläisten heikkoon asemaan. Tästä hyvänä esimerkkinä on maatyöläisten jättäminen työlain ulkopuolelle aina 60-luvulle saakka. Maanviljelijöiden järjestäytymisen voimistuminen synnytti painetta uudistuksille. ²⁴

---

²⁰ Do Valle Silva 2008, 468 – 469.

²¹ Hammond 2009, 160.

²² Pakkasvirta 2008, 42.

²³ Kröger 2007, 28.

²⁴ Roett 1999, 82 – 85.

2.4. MAATTOMIEN MAATYÖLÄISTEN LIIKE, MST

Brasiliassa toimi useita maatyöläisten ryhmiä, joista merkittävin ja suurin MST perustettiin virallisesti vuonna 1984.²⁵ MST on yksi Brasilian merkittävimpiä kansalaisjärjestöjä ja vasemmiston aktiivisin ryhmä. MST:n vahva maaseutuidentiteetti tekee ilmiöstä erityisen kiinnostavan toimijan vahvasti urbaanissa yhteiskunnassa.²⁶ MST:n ja muiden maatyöläisten liikkeiden tärkeimpänä tavoitteena on maareformin aikaansaaminen. Maattomien liikkeen toimintatapana on valloittaa maa-alueita ja painostaa hallituksen pakkolunastavan ne, ja ohjaavan maareformin piiriin. Vuonna 1985 säädetyn maareformilain mukaan maan on täytettävä sosiaalinen tehtävä. Pykälä on kirjattuna myös vuoden 1988 perustuslakiin.²⁷ Palaan tähän kohtaan tarkemmin kohdassa 6.1.1. MST tarjoaa radikaalin vaihtoehdon valtion toiminnalle ja pyrkii jatkuvasti muuttamaan muotoaan. Samaan aikaan taustalla vaikuttaa myös vahva järjestäytyneisyys ja politisoinnin menetelmät.²⁸

2.4.1. ORGANISAATIO

Demokraattinen päätöksenteko on hyvin oleellinen osa MST:n toimintaperiaatteita. Tämä näkyy hyvin liikkeen pyramidinmuotoisessa hallinnoinnissa. Sekä ideologinen että byrokraattinen ohjaus toimivat kaikilla tasoilla: perusyksikkö, prikaati, osavaltio, kansallinen ja transnationaalinen taso. Ideologisesta puolesta vastaavat *johtajat* luovat liikkeen toiminnan taustakehykset, joita puolestaan byrokraatiasta vastaavat *koordinaattorit* toteuttavat käytännön tasolla. Määrällisesti koordinaattoreita on enemmän, ja heillä on omia vastuualueitaan. Kustakin sektorista vastaavat koordinaattorit, joita on joka tasolla. Hallinnolle ja koko toiminnalle on tyypillistä demokraattinen valintatapa sekä alituinen rotaatio.²⁹ Naisten aseman parantaminen ja tasa-arvoisuus ovat tärkeitä liikkeelle myös hallinnon tasolla. Esimerkiksi, asustuskeskusten koordinaattoreiksi valitaan aina kaksi henkilöä, nainen ja mies.³⁰

MST:llä on runsaasti eri sektoreita, kuten koulutus, terveydenhuolto, ihmisoikeudet, kulttuuri, kansainväliset suhteet ja toiminnan rahoitus. Jäseniä kannustetaan toimimaan aktiivisesti eri sektoreilla. Jatkuva aktiivisuus eri osa-alueilla vahvistaa jäsenten osallisuuden kokemusta.³¹ MST:lle koulutuksella on hyvin keskeinen rooli. Koulutusta järjestetään kaikilla tasoilla ja kaikenikäisille.

---

²⁵ Roett 1999, 85.

²⁶ Hammond 2009, 162.

²⁷ Hammond 2009, 161.

²⁸ Kröger 2010, 92 – 93.

²⁹ Kröger 2010, 94 – 95.

³⁰ Diniz – Gilbert 2013, 27.

³¹ Kröger 2010, 94 – 95.

Liike järjestää myös muita peruspalveluita, kuten terveydenhuoltoa.³² Liike tarjoaman koulutuksen myötä tavallisista maanviljelijöistä tulee *maattomia*. Koulutuksen kautta jäsenet omaksuvat liikkeen ideologiset periaatteet ja poliittiset tavoitteet.³³

2.4.2. TÄRKEIMMÄT TAUSTAIDEOLOGIAT

MST:n taustalla on paljon erilaisia filosofioita ja suuntauksia, mutta merkittävimpiä ovat vapautuksen teologia, sorrettujen pedagogiikka ja sosialismi. ³⁴ Katolilaisen kirkon suojissa kehittynyt ja samalla vanhaa instituutiota voimakkaasti haastanut vapautuksen teologia, on ennen muuta latinalaisamerikkalainen suuntaus, joka pitää itseään 'köyhien äänenä'.³⁵ Nykymuotoisen vapautuksen teologian juuret ovat 1960-luvulla Latinalaisessa Amerikassa syntyneessä liikkeessä. Kuten monet aikalaisensa, myös vapautuksen teologit vaativat rakenteellisia muutoksia, mutta eivät uskoneet järjestelmän itsensä voivan tuottaa niitä. Monet uskoivat vallankumoukseen ja osa vapautuksen teologeistakin on ollut mukana jopa sissiliikkeissä. Kaikki toiminta kuitenkin perustui Raamattuun ja kristillisiin perinteisiin. Vuonna 1968 Kolumbiassa pidetyssä Latinalaisen Amerikan piispainneuvoston yleiskokouksessa nälän ja köyhyiden julistettiin olevan rakenteellinen synti, jossa piispoilla itsellään on ristinsä kannettavana. Kirkko virallisesti sitoutui asettamaan köyhät etusijalle niin periaatteellisella kuin käytännönkin tasolla³⁶. Modernit vapautuksen teologit perustavat toimintansa kristinuskon ydinajatuksiin, jonka he kokevat olevan vapauttava ja oikeudenmukainen.³⁷

Brasilialaisen pedagogin Paulo Freiren kuuluisa teos *Sorrettujen pedagogiikka* pureutuu sorron problematiikkaan ja pohtii miten sorretut voisivat kasvatuksen avulla nostaa itsensä kurjista oloistaan. Freire piti lukutaitoa edellytyksenä yksilön oman tietoisuuden ja sitä kautta koko yhteiskunnan kehitykselle. Hänen mukaansa kasvatuksen avulla voitaisiin päästä lähemmäs aidosti tasavertaista maailmaa, ja koki uudenlaisten kasvatustietojen kehittämisen elämäntehtäväkseen.³⁸ Freiren mukaan tavanomainen opetustilanne, jossa opettaja puhuu ja oppilaat vastaanottavat tietoa, on tallettavaa opettamista, mekaanista ulkoa opettelua eikä synnytä varsinaista tietoa. Tähän tarvitaan todellista oivaltamista, merkityssuhteiden näkemistä ja vuorovaikutusta. Osapuolten tulisi Freiren

---

³² Vergara-Camus 2009, 179.

³³ Kröger 2010, 93.

³⁴ Kröger 2010, 93.

³⁵ Vuola 1992, 128.

³⁶ Vuola 1992, 142.

³⁷ Vuola 1992, 138.

³⁸ Freire 1970, 9-21.

mukaan olla samaan aikaan sekä opettajia, että oppilaita.³⁹ Tämä pätee paitsi koululaisiin, myös yleisellä tasolla puhuttaessa sorrettujen kasvatuksesta. Olennaista Freiren mukaan on että kasvattajan pyrkimysten ”tulee olla täynnä aitoa luottamusta ihmisiin ja heidän luoviin kykyihinsä”. Hänen mukaansa solidaarisuus edellyttää aitoa kommunikaatiota.⁴⁰ Keskeisiä käsitteitä ovat muun muassa sorto, sorretut, sortajat, tiedostaminen ja vapautus. Freire näki että vain sorretut itse voivat lopettaa sorron, sillä sortajista ei ole tähän vääristyneen ihmiskäsityksensä vuoksi. Sorretuilla ”suuri humanistinen ja historiallinen tehtävä” palauttaa paitsi oma, myös sortajiensa ihmisyytensä. Sortajat ovat omalla toiminnallaan tukahduttaneet molempien ihmisyyden, eivätkä voi sitä enää palauttaa. Sorrosta vapautumisen edellytyksenä sorrettujen on Freiren mukaan tiedostettava kriittisesti sorron syyt. Vasta tämän jälkeen sorrettujen on mahdollista tavoitella täydempää ihmisyyttä.⁴¹ Keskeisiksi teemoiksi Freiren opetuksista nousee uskomisen omaan ja muiden arvokkuuteen, yhdessä saavutettuun vahvuuteen ja aitoon vuorovaikutukseen tasavertaisemman yhteiskunnan aikaansaamiseksi.

Dinizin ja Gilbertin mukaan MST:n edustama sosialismi on muodoltaan ainutlaatuista pohjautuen maanseudun perinteiseen suhteeseen maahan, perheeseen ja työhön.⁴² Poliittisella ekologialla on näiden teemojen lisäksi vahva merkitys MST:n toimintaan. Kröger kuitenkin huomauttaa, että taustaideoologioita on turha ylikorostaa, sillä liikkeen toiminnassa ilmenee hyvin laaja kirjo erilaisia ideologisia suuntauksia.⁴³ Kenties vahvin ja tunnusomaisin tausta-ajatus on kuitenkin kokonaisuus, josta käytetään nimeä *mistica*. Liikkeen käyttämät symbolit ja harjoitetut rituaalit ovat mukana päivittäisessä toiminnassa. Kröger määrittelee ilmiön olevan ”kommunitaarinen uskonnollinen kokemus”. Ilmaan nostettu nyrkki, draamallisten menetöt ja yhdessä laulaminen ovat osa tätä suurta kokonaisuutta, joka sitoo vahvasti jäseniä yhteen.⁴⁴

2.4.3. LEIRIT JA ASUTUSKESKUKSET

Liikkeen perustoiminnan ytimessä on leirit, joista maattomien varsinainen taistelu alkaa. Tavallisesti vähintään kolme vuotta kestävä leirijakson aikana jäsenet muodostavat tiiviin yhteisön.⁴⁵ Teiden varsille pystytetyt leirit muodostuvat sadoista teltoista, joita maattomat perheet asuttavat. Leireiltä käsin suunnitellaan ja toteutetaan tehottomassa käytössä olevien maa-alueiden valloituksia. Leirien asukkaat ovat alttiita paitsi vaihteleville sääoloille, myös sairauksille ja maanomistajan väkivallalle.

---

³⁹ Freire 1970, 75 – 77.

⁴⁰ Freire 1970, 80 – 81.

⁴¹ Freire 1970, 44 – 49.

⁴² Diniz – Gilbert 2013, 20.

⁴³ Kröger 2010, 93.

⁴⁴ Kröger 2010, 104.

⁴⁵ Kröger 2010, 98 – 99.

Epävarmuus jakson pituudesta ja tulevaisuudesta haastaa leiriläisten uskoa liikkeen ajamaan asiaan.⁴⁶ Yhteisön rakentaminen ja yhteishengen luominen on siksi hyvin tärkeää. Maattomat oppivat ja omaksuvat yhteisönsä normeja, arvoja ja tavoitteita. Vergara-Camus'n mukaan kuuluminen paitsi oman alueen muodostamaan yhteisöön mutta toiminnan kautta myös laajempaan maattomien yhteisöön, on syy siihen miksi jäsenet eivät luovuta leirivaiheessa.⁴⁷ Vaikka leireillä olot ovat vaikeat, takaa MST:ssä mukanaolo kuitenkin perusturvan jäsenelleen. Lähtökohtaisesti köyhissä oloissa eläneet ihmiset saavat liikkeen myötä suojan, ruokaa, ryhmän suojelun ja työtä. Toimintaan lähtevien odotetaan puolestaan osallistuvan maanvalloituksiin.⁴⁸ MST:n toiminta tarjoaa ihmisille mahdollisuuden siirtyä pois yhteiskunnan marginaalista kohti niukkaa, mutta turvattua arkea.⁴⁹

Leirijakson jälkeen jäsenet siirtyvät asutuskeskuksiin ja omille pienille tiloilleen. Liikkeen koordinaattorit valitsevat leirin jäsenistä huolellisen arvioinnin jälkeen ne, jotka ovat valmiita oman maan vastaanottamiseen ja viljelemiseen.⁵⁰ Markus Kröger korostaa siirtymävaiheen olevan hyvin merkittävä liikkeessä pysymisen kannalta. Kun leirien ankarat olosuhteet ja vahva yhteisöllisyys muuttuukin oman tilan pyörittämisen arkeen, osa jäsenistä kokee saaneensa tavoitteensa tyydytetyksi eikä jatka enää liikkeen toiminnassa. Osa jäsenistä kokee uudelleensijoittumisvaiheen rikkovan leirien yhteishengen.⁵¹ Asutuskeskusten yhteisöllisyyden tasossa on paljon vaihtelua eri alueilla.⁵²

Maa-alueiden valloituksiin liittyy monia osapuolia ja monia vaiheita. Liike valtaa maita painostaakseen hallitusta pakkolunastamaan ne uudelleenjakoa varten. Valtauksessa on mukana satoja perheitä, jotka perustavat leirin asianmukaiseksi todetulle alueelle. Tämän jälkeen alkaa pitkä virallistamisen vaihe, jonka aikana alue pyritään saaman laillisesti ryhmän haltuun. Vaikka prosessi olisi pitkä ja sisältäisi eri oikeusistuimien kanssa neuvottelua, tuloksena saattaa olla haltuun saamisen sijaan häätö. Varsinaisten valloittajien lisäksi asetelmassa on maanomistaja ja useita hallituksen edustajia. Hammondin mukaan hallituksen toimijoista läsnä saattaa olla niin poliisivoimat, tuomioistuimet sekä liittohallituksen maareformin parissa työskentelevät virkamiehet.⁵³ Maattomien tavalle valloittaa maa-alueita on vaihtoehtona odottaa valtion pakkolunastamien maiden uudelleenjakoa. Valtion toteuttama maanjako on kuitenkin hyvin hidasta ja raskaan byrokraattista.

---

⁴⁶ Vergara-Camus 2009, 181.

⁴⁷ Vergara-Camus 2009, 182.

⁴⁸ Kröger 2010, 98.

⁴⁹ Vergara-Camus 2009, 179.

⁵⁰ Kröger 2010, 98 – 99.

⁵¹ Kröger 2010, 97, 99.

⁵² Diniz – Gilbert 2013, 29.

⁵³ Hammond 2009, 161.

Kröger korostaa, että Brasiliassa olisi kaikki edellytykset valmiita instituutiorakenteita myöten toteuttaa toimiva maareformi. Poliittisen tahdon puuttuessa valtion rahahanat pysyvät kiinni, eikä tehokkaalle maan uudelleenjako-ohjelmalle siten myönnetä sen tarvitsemaa rahoitusta. [54](#)

---

[54](#) Kröger 2010, 98.

3. KERTOMUSANALYYSI

Maailman voi nähdä muodostuvan tarinoista. Kertomusanalyysin lähtökohtana on ajatus, jonka mukaan kertomus on ihmiselle luonteva tapa jäsentää ja ymmärtää elämän eri ilmiöitä.⁵⁵ Kertomus rakentuu kokonaiseksi vasta kun se kerrotaan eteenpäin, sillä vastaanottajan reaktiot ovat myös osa kertomusta. Kertomukseen tarttuu aina mukaan myös tietoa kokemuksista, kulttuurista ja historiasta. Pietikäisen ja Mäntynen mukaan kertomuksessa sulautuvat ihmisen ainutlaatuinen mikromaailma sekä yhteisön ja kulttuurin makromaisema.⁵⁶

3.1. LÄHTÖKOHTIA

Monet ajattelijat ovat pohtineet narratiivin perimmäistä olemusta, sen tehtävää ja sen merkitystä, sen paikkaa inhimillisessä elämässä. Näyttää siltä, että narratiivin pohdinta ikään kuin herkistää tutkijan jonkin tutun, läheisen ja jopa arkisen ilmiön äärelle löytäen sieltä aivan uudenlaisia merkityksiä. Narratiivi on helposti ymmärrettävä, mutta samaan aikaan helposti ohitettava. Narratiivi ei koskaan katoa, vaikka ajan mittaan saattaa muuttua radikaalistikin. Tutkimustyökaluna narratiivi haastaa tekijänsä eri tavalla kuin monet muut tutkimusmenetelmät. Tuttuus helpottaa ja vaikeuttaa, on löydettävä tietty objektiivisuuden taso ja samalla annettava suuri arvo subjektiiviselle tulkinnalle. Näiden molempien ulottuvuuksien on oltava läsnä samanaikaisesti, jotta narratiivista voi saada irti paljon, mutta ei liikaa. Narratiivisen analyysin vaarana on aineiston ylitulkitseminen⁵⁷. Narratiivitutkijan suuri haaste onkin osata lopettaa ajoissa.

Narratiivinen analyysi on käytössä monella eri tieteenalalla. Metodien käyttö kunkin tieteenalan sisällä on hyvin kirjavaa, toisten mielestä jopa sekavaa. Eri tieteenalojen kesken erot ovat vielä suurempia. Kyse on samasta metodista, mutta painotukset ovat hyvin erilaisia. Yhteistä ja keskeistä metodien käytössä on subjektiivisuus, inhimillisyys ja kertojan ehdoilla toimiminen. Historiantutkija Hayden White korostaa narratiivin luonnollisuutta. Hänen mukaansa narratiivin luonteessa heijastuu sekä kulttuurin että inhimillisyyden luonne. White näkee narratiivissa paljon potentiaalia ja uskoo, että sen avulla voidaan lisätä ymmärrystä. Hänen mukaansa narratiivi voisi toimia ratkaisuna inhimilliseen ongelmaan, kuinka muuntaa ja kääntää tietäminen sanottavaksi. Haasteena on muovata inhimillinen

---

⁵⁵ Pietikäinen – Mäntynen 2009, 104.

⁵⁶ Pietikäinen – Mäntynen 2009, 104 – 105.

⁵⁷ Czarniawska 2004, 33 – 36.

asiantuntijuus muotoon, joka olisi assimiloitavissa sellaisiin merkityksen rakenteisiin, jotka ovat yleisesti enemmän inhimillisiä kuin kulttuurispesifejä.⁵⁸

White ja Roland Barthes ovat yhtä mieltä siitä, että kääntämisen ongelmat ovat narratiivin kohdalla paljon pienemmät kuin esimerkiksi runouden tai filosofisten tekstien.⁵⁹ Kulttuurisensitiivisestä näkökulmasta Whitea voisi tämän johdosta syyttää eri kulttuurien välisten erojen väheksymisestä, mutta tulkitsen itse asian toisin. Väheksymättä niin kulttuurin, ajan kuin myös paikan erityislaatuisuutta ja erilaisuutta lienee mahdollista pyrkiä yleisinhimilliseen tulkintaan. Näiden asioiden ei tarvitse siis välttämättä olla ristiriidassa, vaikka jokaisessa tulkinnassa jokin osa-alue painottuu muiden kustannuksella. Whiten mukaan narratiivi saattaa olla metakoodi, joka on inhimillisen universaali ja jonka pohjalta voidaan vaihtaa transkulttuurisia viestejä todellisuuden luonteesta⁶⁰.

Barbara Czarniawskan tulkinnan mukaan narratiivinen lähestymistapa yhteiskuntatieteisiin ei ole metodi eikä sillä ole paradigmaa. Hänen mukaansa kertomusanalyysi ei tarjoa välineistöä, jonka avulla tarkistaa tulosten oikeellisuus. Sen sijaan se tarjoaa pääsyn laajaan keinovalikoimaan. Se kuitenkin poikkeaa ajatuksesta, jonka mukaan täsmällisesti toteutettu toimintatapa takaisi taattuja tuloksia. Parhaimmillaan narratiivin käyttö lisää inspiroivaa lukemista ja kirjoittamista.⁶¹

Olen koonnut tähän kappaleeseen oman työni kannalta tärkeitä ja kiinnostavia kertomusanalyysin ulottuvuuksia. Luku pitää sisällään eri tieteenalojen käsityksiä kertomusanalyysistä, mikä kuvastaa myös sitä, miten itse käytän kyseistä metodia. Risteilen eri tieteenalojen narratiivikäsitteiden välillä luodakseni mahdollisimman hedelmällisen asetelman aineistoni tarkasteluun. Käsitteet *kertomus*, *tarina* ja *narratiivi* ovat lähellä toisiaan, ja käytän niitä tässä työssä rinnakkain. Tämän kappaleen tarkoituksena on esitellä se, miten itse ymmärrän kertomusanalyysin ja miten sitä käytän analysoidessani aineistoani.

3.1.1. NARRATIIVISEN ANALYYSIN HISTORIAA

Kaikilla kansoilla, yhteiskuntaluokilla ja muilla ihmisryhmillä on kaikkina aikoina olleet omat kertomuksensa. Roland Barthes kuvaa narratiivin luonnetta: ”Kuten elämä itsessään, se [narratiivi]

---

⁵⁸ White 1987, 1.

⁵⁹ White 1987, 1.

⁶⁰ White 1987, 1 – 2.

⁶¹ Czarniawska 2007, 136.

on olemassa transnationaalisen, transhistoriallisen ja transkulttuurisen”.⁶² Lieneekin mahdotonta sanoa, mistä kertomuksen historia alkaa. Varhaisimpia kertomusanalyysin kohteita ovat olleet eri uskontokuntien pyhät kirjat, kuten Raamattu, Talmud ja Koraani.⁶³

Teoreettiset ja metodiset ideat ovat liikkuneet eri aloilta toiselle, tuoden uusia näkökulmia ja muodostaen omat erityispiirteensä. Tarinan ympärille on kerääntynyt monia eri tieteenaloja, jotka ovat kehittäneet omia tutkimustraditioitaan. Aristoteleen teos *Runousoppi* loi pohjan paljon myöhemmin kehittyneille kansanperinteiden- ja kirjallisuudentutkimukselle. Teosta voi pitää tiennäyttäjänä näille aloille ja ylipäätään narratiiviselle tutkimukselle.⁶⁴ Suuntauksen alkulähteiltä löytyvät myös Ciceron retoriikan tutkimukset⁶⁵. Ensimmäisiä varsinaisia narratiivisen analyysin käyttäjiä ja kehittäjiä kirjallisuudentutkimuksen piirissä oli venäläinen formalisti Vladimir Propp. Hän analysoi 1920-luvun lopulla venäläisten kansantarinoiden taustalla piileviä rakenteita. Laajemmin narratiivinen analyysi alkoi saavuttaa tunnettavuutta vasta tullessa 1970-luvulle.⁶⁶ Suomalaiseen tutkimusperinteeseen narratiivinen analyysi kuitenkin juurtui vasta 1990-luvulla.⁶⁷

Sosiaalisen konstruktivismin mukaan kielen merkitykset ovat muuttuvia ja merkitykset kehittyvät uudelleen ja uudelleen. Sosiaalinen todellisuus rakentuu kielessä. Sosiaalisen konstruktivismin nousua humanistisissa ja yhteiskunnallisissa tutkimuksissa on kutsuttu kielelliseksi käänneksi.⁶⁸ Sosiaalitieteissä voidaan lisäksi eritellä narratiivinen tai elämänkerrallinen käänne 1990-luvulla. Narratiivien ilmaisuvoima ymmärrettiin ja niihin kohdistunut kiinnostus alkoi kasvaa kovalla vauhdilla. Ihminen ymmärtää ja tulkitsee maailmaa koko ajan kehittyvänä kertomuksena. Samalla tavalla ihminen rakentaa omaa identiteettiään. Koko tietämisen prosessi voidaan nähdä perustuvan kertomusten kuulemiseen ja tuottamiseen. Rakennamme omaa maailmamme sen tarinan ympärille, jonka tiedämme. Näin kuva kehittyy koko ajan.⁶⁹

3.1.2 KÄSITTEITÄ

Käsitteet *tarina*, *kertomus* ja *narratiivi* ovat lähellä toisiaan, mutta kuitenkin eroteltavissa. Suomalaisen narratiivisen analyysin merkittävä kehittäjä Matti Hyvärinen pitää tärkeänä näiden

---

⁶² Barthes 1975, 237.

⁶³ Czarniawska 2004, 1.

⁶⁴ Hänninen 1999, 16.

⁶⁵ Heikkinen 2007, 143.

⁶⁶ Czarniawska 2004, 1 – 3.

⁶⁷ Heikkinen 2007, 143.

⁶⁸ Pietikäinen – Mäntynen 2009, 12.

⁶⁹ Heikkinen 2007, 142 – 144.

selkeän erottelun. Narratiivisessa tutkimuksessa on vaarana, että tutkija heittäytyy liialliseen romantiikan ja naiiviuden valtaan. Elämän ja maailman tarinallisuus ovat kiehtovia ja saattavat viedä tutkijan mennessään päätyen auttamattomaan kertomuksen mystifiointiin. Tätä hillitäkseen Hyvärinen on tehnyt selkeän käsitteiden erottelun. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa käsitteet *narrative* ja *story* esiintyvät toisinaan synonyymeina, toisinaan taas tiukasti eroteltuina. Suomenkieliset käännökset käsitteille ovat *narratiivi*, *kertomus* ja *tarina*. Hyvärinen käyttää jakoa: *narrative* = kertomus, kertomuksellinen, kerronnallinen ja *story* = tarina. Kirjallisuuden- ja sosiaalitieteiden välillä on suuria eroja käsitteiden erottelussa. Kirjallisuustiede on erottelussaan tarkempi, ja sosiaalitieteen puolella taas käyttö on väljempää.⁷⁰

Tämän lisäksi jo itsessään käsite *narratiivi* pitää sisällään monia eri merkityksiä. David E. Polkinghorne suhtautuu kirjavaan käsitteiden käyttöön toisella tavalla. Hänen mukaansa *narratiivi* viittaa moniin eri asioihin samaan aikaan. *Narratiivi* viittaa niin tarinan tekemisen prosessiin, tarinan kognitiiviseen kaavioon kuin myös prosessin tulokseen. Käsitteen *narrative* lisäksi voidaan käyttää käsitteitä *stories*, *tale*, *history*. Vaikka käsite *story* sisältää konnotaatioita epätodellisiin tapahtumiin ja fantasiamaailmaan, ei tämän tarvitse antaa rajoittaa käsitteen käyttöä. Polkinghorne kertoo itse viittaavansa käsitteen *story* avulla mihin tahansa *narratiiviseen* tuotokseen Polkinghorne ei pidä rinnakkaisia merkityksiä ja lähellä olevia käsitteitä ongelmana, sillä hänen mukaansa asiayhteys kyllä paljastaa mistä merkityksestä on kulloinkin kyse.⁷¹

Kannatan Polkinghornen käytännönläheistä ja joustavaa linjaa. Omassa työssäni käytän käsitteitä *narratiivi*, *tarina* ja *kertomus* rinnakkain. Pyrin pysymään uskollisena lähdekirjallisuudelleni ja esitellessäni eri teoksia suomennan käsitteet Hyvärisen tapaan mahdollisuuksien mukaan. Kohdissa joissa en suoraan käytä tietyn kirjoittajan tekstejä, käytän käsitteitä rinnakkain. Mikäli pyrin painottamaan jonkin käsitteen erikoisominaisuuksia, tuon sen esiin muulla tavalla.

3.1.3. MIKÄ ON TARINA?

Mikä tekee tarinasta tarinan? Minkälaisia ehtoja tekstillä tulee olla, jotta sitä voidaan käyttää kertomusanalyysin aineistona? Tulkintoja tästä on monia, ja eri ajattelijoilla on keskenään hyvin erilaiset näkemykset asiasta. Käsiteltävät tekstit vaihtelevat muodoltaan kaunokirjallisista teoksista historiikkeihin ja elämänkerroista sairaskertomuksiin. Eräänä kertomuksen tunnuspiirteenä voi pitää *juonta*, joka Polkinghornen määrittelyn mukaan kokoaa yksittäiset erityislaatuiset tapahtumat

---

⁷⁰ Hyvärinen 2006, 1 – 3.

⁷¹ Polkinghorne 1988, 13 – 14.

merkitykselliseksi kokonaisuudeksi. Oleellista on ajallinen järjestely, joka tuo esiin tapahtumien välisen yhteyden.⁷² Mutta onko kertomuksessa välttämättä oltava juoni? Vaatimus juonesta rajaa tarinoiden maailmasta ulos listat, luettelot ja taulukot.

Aristoteelinen käsitys pitää hyvän tragedian tunnusmerkkeinä alkua, keskikohtaa ja loppua. Jos tätä pitää kertomuksen ehtona, jää suuri määrä myös kaunokirjallisuuden kertomuksia ulkopuolelle. Vaikka perinteisestä kertomuksesta nämä kolme osaa usein löytyvätkin, uudempi romaanikirjallisuus jättää usein tarinan päätöksen avoimeksi ja lukijan mielikuvituksen varaan.⁷³ Olisi erikoista tuomita romaani, jossa loppu on jätetty avoimeksi, ikään kuin heikommaksi tai ”vähemmän” tarinaksi. Kaikkien ajallisten ulottuvuuksien edellyttäminen on Hannu L.T. Heikkisen mukaan haastava tulkinta narratiivisen tutkimuksen aineistolle. Hänen mukaansa yksinkertaisimmillaan kertomus on jokin kerrontaan perustuva aineisto, ilman juonellisen kertomuksen tuottamiseen liittyviä edellytyksiä.⁷⁴ Lähes mikä tahansa teksti tai puhe voisi siten täyttää Heikkisen ehdot kertomuksesta.

Hyvärinen pitää ongelmallisena sitä, että kertomuksen voidaan katsoa merkitsevän kaikkea puhetta, niin arkisessa kuin akateemisessakin käytössä. Hyvärisen mukaan kerronnallisuus sisältää eri asteita, mutta kieltää esimerkiksi faktojen ilmaisun ja ajo-ohjeiden antamisen olevan kertomuksia. Hänen mukaansa kertomuksen ehtona on *muutos*. Jotta muutoksen ilmaiseminen on mahdollista, kertomuksessa pitää olla ainakin kaksi tapahtumaa. Niiden merkittävyydellä ei ole väliä, kertomus voi luonnollisesti käsitellä myös arkisia ja yksinkertaisia asioita. Kertomuksessa olisi myös hyvä olla *kausallinen* ja mielellään myös *temaattinen* yhteys. Kertomuksen tulisi suhteuttaa tapahtumia toisiinsa ja välittää *kokemusta*.⁷⁵

Pertti Alasuutarin mukaan monenlaisista teksteistä voidaan löytää narratiivin piirteitä, vaikka teksti ei sinällään olisikaan juonellinen. Vaikka teksti ei ole alun perin kertomuksen muodossa, toiminta päämäärineen, keinoineen ja vastoinkäymisineen voidaan kuvata kertomuksen muodossa. Alasuutarin mukaan monissa teksteissä, joissa ei ole juonta, saattaa kuitenkin olla ”kirjoittajan konstruoima argumentaatiostrukturi. Kirjoittaja hyväksyy tietyt premissit, tavoiteltavat päämäärät, ja käsittelee mitkä estävät ja mitkä taas edistävät sitä.”⁷⁶ Jatkan juonettomien narratiivien tarkastelua kohdassa 3.3.

---

⁷² Polkinghorne 1988, 18.

⁷³ Hyvärinen 2006, 3 – 4.

⁷⁴ Heikkinen 2000, 51 – 52.

⁷⁵ Hyvärinen 2006, 3.

⁷⁶ Alasuutari 1999, 137 – 140.

3.1.4. SUURET KERTOMUKSET

Kertomusanalyysin tutkittava kertomus voi olla lähes minkä muotoinen tahansa, mutta sen taustalta voi löytää erilaisia kulttuurisia ja yhteisöllisiä kertomusvarantoja. Tällä tarkoitetaan erilaisia makrotason kertomuksia, joita on nähtävissä kertomusten takana.⁷⁷ Makrotason kertomukset, *suuret kertomukset*, voivat toimia vallankäytön välineinä vieden tilaa pieniltä toimijoilta. Narratiivinen tutkimus tarjoaa vaiennetuille ja alistetuille äänille mahdollisuuden irrottautua näistä rajoittavista suurista kertomuksista ja tulla kuulluksi kertomalla oma tarinansa. Henkilökohtaisuus ja pyrkimys kertojan oman äänen kuulemiseen mahdollisimman autenttisesti ovat tärkeitä narratiivisen tutkimuksen osia.⁷⁸

Eräs paljon käytetty makrotason kertomus on niin kutsuttu Jeesus-kertomus. Tämän kertomuksen juonessa yksilö tai kollektiivi on valmis uhrautumaan yhteistä vihollista vastaan ja/tai edessä olevan valoisamman yhteisen tulevaisuuden puolesta. Karismaattisen johtajan ympärille muodostuneen yhteiskunnallisen liikkeen taustakertomuksena on helppo nähdä Jeesus-tarina.⁷⁹ Moniin tulkintoihin innoittanut tarina on saavuttanut laajaa kansainvälistä menestystä, niin hengellisenä oppaana, poliittisena propagandana kuin kulttuurisena ideaalimallina. Hayward R. Alkerin mukaan ei ole toista läntisen historian kirjoitusta, joka olisi saavuttanut yhtä paljon toistuvaa, universaalialia ja pysyvää huomiota. Tarinan asema vaikuttaa vankkumattomalta, sen merkitys sekä yksilön elämän kannalta, että suurten historiallisten liikkeidenkin kannalta on vaikuttava. Hän pohtii millaisin tieteellisin keinoin olisi mahdollista osoittaa ihmisten antamia merkityksiä tarinalle⁸⁰. Tämän suuren tarinan anti ulottuu paitsi yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen tasoon, myös hyvin intiimille ja henkilökohtaiselle yksilötasolle. Kristillisissä kulttuureissa Jeesuksen esimerkin mukaan eläminen siinä määrin, kuin se on mahdollista, antaa henkilökohtaiselle elämälle korkeimman mahdollisen arvon.⁸¹

3.2. NARRATIIVIT INHIMILLISEN JA SOSIAALISEN ELÄMÄN PERUSTANA

Olen edellä käsitellyt narratiivisen tutkimusperinteen perusasioita ja siirryn nyt tarkastelemaan lähemmin työni kannalta metodin oleellisia ulottuvuuksia. Koska narratiivinen analyysi poikkeaa

---

⁷⁷ Pietikäinen – Mäntynen 2009, 104 – 105.

⁷⁸ Heikkinen 2000, 51 – 52.

⁷⁹ Mickelsson 1999, 34.

⁸⁰ Alker 1996, 105.

⁸¹ Polkinghorne 1988, 14.

perinteisistä politiikan tutkimuksen työkaluista, haluan seuraavien ulottuvuuksien avulla avata ja tehdä paremmin ymmärrettäväksi narratiivista maailmankuvaa. Tavoitteenani on osoittaa metodin tarjoavan tarpeellisia näköaloja omalle tieteenalalleni ja esitellä narratiivisen lähestymistavan pätevyys tieteellisen tutkimustiedon tuottajana. Koska henkilökohtaisuus ja inhimillisuus ovat narratiivisen tutkimuksen peruslähtökohtia, keskityn ensin kuvaamaan tämän tason merkitystä. Tämän jälkeen esittelen hieman sosiaalisen ja yhteisöllisen tason kosketuspintaa, mikä on tarpeellista tutkimuskohteeni kokonaisvaltaisessa ymmärtämisessä. Tutkimukseni kohteena on kaksi hyvin erilaista yhteisöä, mutta molemmille yhteisöllisyyden osoittaminen on hyvin tärkeää vaikkakin kumpikin ilmenee omalla tavallaan. Kolmantena kohtana haluan pohjustaa narratiivisen tutkimusperinteen tieteellistä arvoa avaamalla paremmin sitä, minkälaiseen tietämisen tapaan se perustuu.

3.2.1 NARRATIIVI INHIMILLISENÄ TOIMINTANA

Tarinat ja kertomuksellisuus astuvat elämäämme jo varhain. Lapsesta saakka totumme tarinoihin kirjoissa, elokuvissa ja muiden kertomina. Tarinat muuttavat muotoaan, mutta niiden olemassaolo säilyy koko elämämme ajan. Polkinghornen mukaan narratiiviset tuotteet ovat läsnä kaikkialla elämässämme. Luomme itsellemme ja muille kertomuksellisia kuvia. Näin toimimme erityisesti kertoessamme menneisyyden tapahtumista, mutta kertomuksellisuus on vahvasti läsnä myös nykyhetkessä ja tulevaisuuden tapahtumissa. Tarinoiden avulla luomme järkeä elämään, perustelemme valintojamme ja teemme päätöksiä. Käytämme arkisena tarinallisena työkalunamme *mitä jos* – rakennelmia, sillä uskomme niiden auttavan päätöksenteossa.⁸²

Ihminen ei koskaan kerro tarinaansa yksin, ei edes omaansa. Barbara Czarniawska käyttää Daviesin ja Harrén käsitettä *asemointi* kuvaamaan sitä, miten ihmiset toimivat sosiaalisessa maailmassa. Ihminen asettuu toisen asemaan ja olettaa toisen tekevän samoin. Tämä pieni, mutta merkittävä tapahtuma toistuu jokaisessa käymässämme keskustelussa. Asemointi ei aina ole ongelmatonta ja hyväksyvää, se voi yhtä hyvin olla myös esimerkiksi hylkäävää. Asemointi on jatkuva prosessi ja tapahtuu usein alitajuisesti. Toisaalta taas asemointi voi olla myös hyvin tietoista ja eksklusiivista, jolloin voidaan tarkoituksellisesti jättää toisia ihmisiä ja tapahtumia pois tarinasta. Tarina on siis myös vallan väline.⁸³ Henkilöiden ja tapahtumien tietoinen poisjättäminen ei tarkoita, etteivät ne silti olisi mukana tarinassa. Henkilöt ja tapahtumat saattavat olla tarinassa mukana mainitsemattomina, mutta vahvasti läsnä.

---

⁸² Polkinghorne 1988, 14.

⁸³ Czarniawska 2004, 5.

Henkilöiden ja tapahtumien lisäksi tarinassa saattaa olla läsnä myös muita vaiettuja asioita. Tästä hyvän esimerkin esittää Pertti Alasuutari. Kirjassaan hän kuvaa Falkin ja Sulkusen tutkimusta alkoholinkäytön kulttuurista suomalaisessa elokuvassa. Tutkimuksessa tarkasteltiin alkoholin ja sen käytön merkitystä elokuvassa myös muissa kohtauksissa kuin varsinaisissa ”juomiskohtauksissa”. Vaikka juomista ei näytetä, se voi olla läsnä jollakin muulla tavalla. Juomiskohtausten merkitys vaikuttaa koko elokuvaan, niin juoneen kuin myös tarinan kronologiseen kokonaisuuteen.⁸⁴

3.2.2 NARRATIIVI SOSIAALISEN ELÄMÄN POHJANA

Walter R mukaan ihmiset ovat luonnostaan tarinankertojia. Tämän käsityksen mukaan ihmisillä on sisäsyntyinen kyky tunnistaa tarinoiden koherenttiutta ja tarkkuutta. Tätä käsitystä voi kutsua myös narratiiviseksi paradigmaksi. Paradigman ydinajatuksena on, että elämän voi ymmärtää ja kokea jatkuvien tarinoiden sarjana. Tarinoihin sisältyy konflikteja, hahmoja, alkuja, keskikohtia ja loppuja.⁸⁵

Narratiivien kulttuurisella tasolla kertomusten jakamisen avulla luodaan yhtenäisyyttä ja välitetään arvoja. Tarinoilla kerrotaan malleista, joita kussakin kulttuurissa pidetään tavoittelemisen arvoisina ja mitä vastaavasti olisi syytä välttää. Hyvä esimerkki ohjaavasta tarinamallista on jo edellä esitelty Jeesus-tarinan mahti kristillisissä kulttuureissa. Ihminen pyrkii sitomaan oman tarinansa osaksi yhteiskunnallista tarinaa. On tärkeää löytää erilaisten legitiimien tarinoiden valikoima, ja tarkastella miten ne ovat kehittyneet ymmärtääkseen ympäröivää yhteiskuntaa. Kertomusten avulla kansalaisia on sosiaalistettu yhteiskuntansa jäseniksi. Sankarillisissa yhteiskunnissa pääasiallisia narratiiveja ovat olleet saagat ja eepokset, jotka korostivat urhoollisuutta. Kaupunkivaltiossa pääkertomus taas oli tragedia. Kyse ei ole homogeenisista ja yhdenmukaisista tarinoista, mutta niiden päälinja on ollut samankaltainen. Keskiajalla tarinat alkoivat monipuolistua, kun kulttuurien ja uskontojen kirjo kasvoi yhteiskunnan vaikutuspiirissä. Moninaiset ideaalit, elämäntavat ja uskonnot kilpailivat päätarinan asemasta. Kilpailevien kertomusten tilanteessa kuitenkin löytyy dominoivia kertomuksia, joiden asema on ollut kilpailijoitaan vahvempi.⁸⁶

---

⁸⁴ Alasuutari 1995, 71 – 73.

⁸⁵ Fisher 1987, 24.

⁸⁶ Czarniawska 2004, 5 – 6.

3.2.3. NARRATIIVI TIETÄMISEN TAPANA

Bruner erottelee kaksi erilaista kognitiivisen toiminnan tapaa, paradigmaattisen ja narratiivisen. Nämä erilaiset tietämisen tavat kumpuavat erilaisten todellisuuden rakentumiseen liittyvien kokemusten järjestelemisen tavoista. Molemmilla tavoilla on omat periaatteensa ja perustelunsa, mutta suurin ero on suhde varmentamiseen. Hyvä tarina ja hyvin perusteltu argumentti ovat olemukseltaan hyvin erilaisia, mutta molempia voidaan käyttää toisten ihmisen vakuuttamiseen ja jonkin asian tai tiedon vahvistamiseen. Näiden tapojen erona on kuitenkin se, että argumentit vakuuttavat totuudella ja tarinat taas todentunnolla, *verisimilitudella*. Ne toimivat eri tavoin ja niiden rakenne on erilainen, kuten myös niiden kausaalisuuden tyyppi. Toinen pyrkii löytämään universaalin totuuden ehdot, toinen etsimään yhteyttä kahden tapahtuman välille.⁸⁷

Narratiivi pyrkii siis vakuuttamaan lukijan *totuudentunnusta*. Paradigmaattisen tiedon tavoitteena on vakuuttaa lukija *totuudesta*. Narratiivi antaa mahdollisuuden ymmärtää eri tavoin todellisuutta ja parhaimmillaan tarjoaa lukijalle vahvan todentunnun. Tämä perustuu lukijan eläytymiseen tarinaan, jolloin kyse on siis *simulaatiosta*. Todentuntu tuo pintaan tunteen jostain, jonka lukija on itse kokenut. Rinehartin mukaan narratiivi tarjoaa lukijalle holistisen tunnekokemuksen. Kyse ei ole siis pelkästään vakuuttavista väitelauseista, joiden voi uskoa olevan totuudenmukaisia. Kyse on enemmän kokemusperäisestä ja kokonaisvaltaisesta käsityksestä totuudesta. Todentunnun käsite on käytännöllinen myös fiktiivisten tarinoiden arvioinnissa. Lukija voi samaistua ja asettua tarinan henkilön elämään ja tilanteisiin.⁸⁸

3.3. TARINA TYÖVÄLINEENÄ

Kuten edellä olen todennut, tarinan ei välttämättä tarvitse olla juonellinen voidakseen olla kertomusanalyysin aineistona. Alasuutarin mukaan kronologisen etenemisen rakennepiirteitä on hyödyllistä etsiä muualtakin kuin vain juonellisista kertomuksista. Erilaisilla tekstityypeillä on omia ominaisuuksiaan ja rakenteitaan. Tekstityypin luonteen mukaan saattaa olla tarpeellista luonnehtia ja rajata tekstiä hyvinkin eri tavalla kuin juonellista kertomusta. Voidaan esimerkiksi keskittyä pelkästään tekstin selittäviin osioihin ja jättää teknisimmät osiot vähemmälle huomiolle. Saattaa olla hyödyllistä laatia analyysiä siitä, minkälainen esitystapa tutkittavalla tekstillä on, minkälaisia osia ja millä logiikalla teksti on laadittu.⁸⁹ Oma tutkimusaineisoni ei ole juonellista, joten on tarpeellista

---

⁸⁷ Bruner 1986, 11 – 13.

⁸⁸ Heikkinen 2007, 153.

⁸⁹ Alasuutari 1999, 135.

pohtia juonellisuuden elementtiä ja tarkastella juonirakenneanalyysien sovellettavuutta erilaisiin aineistoihin.

3.3.1. JUONIRAKENNEANALYYSI

Jo alussa mainittu Vladimir Propp oli ensimmäisiä juonirakenneanalyysien kehittäjiä. Toisin kuin edeltäjänsä, Propp otti kansantarinoiden ja satujen tutkimisen lähtökohdaksi juonirakenteiden tarkastelun eikä perustanut analyysiään tarinassa esiintyvien hahmojen mukaan. Aiemmin sadut oli jaoteltu esimerkiksi eläin- ja ihmesatuihin, jolloin ongelmaksi muodostui sellaisen sadun tarkastelu, joka sisälsi näitä molempia. Propp kehitti juonirakenneanalyysin mallin, jolloin satuja voitiin luokitella uudella tavalla.⁹⁰

A.J. Greimas jatkoi Proppin viitoittamalla tiellä juonirakenneanalyysin kehittämistä. Greimasin aktanttimallin mukaan kaikissa juonellisissa kertomuksissa on lopulta aina sama kansansaduista löytyvä perusrakenne. Yksinkertaistetussa muodossaan jokaisessa tarinassa on kuninkaan tytär, jonka roisto vie matkaansa. Kuvaan astuu tarinan sankari, joka pelastaa tyttären ja vie tämän takaisin isänsä hoviin. Greimasin käsittein tarinasta voidaan siten aina löytää aktanttiobjekti (kuninkaan tytär), vastaanottaja (kuningas), aktanttisubjekti (sankari) ja vastasubjekti (roisto). Aktanttiobjekti voi olla paitsi henkilö, myös korkeamoraalinen ja jalo periaate tai yhteiskunnallinen kysymys. Vastaanottajan tavoitteena on saada objekti vastaan ”turmeltumattomana”.⁹¹

Alasuutari antaa Greimasin mallille tunnustusta sen oivaltavuudesta, mutta näkee myös vaaran paikan. Aktanttimallin käyttäminen voi huonommillaan johtaa siihen, että tarkasteltava teksti pakotetaan epäluontevaan kehikkoon ja pyritään löytämään väkisin kutakin hahmoa vastaava toimija. Kaavamaisen käytön sijaan Alasuutari kannustaa luovuuteen mallien kanssa. Alasuutarin päämäärärationaalista toimintaa kuvaava versio Greimasin mallista erottelee toisistaan neljä pääasiaa:

1. Toiminnan päämäärä
2. Toiminnan keinot
3. Esteet ja vastustajat
4. Vastustuksen keinot ja muodot.

Tämän erottelun pojalta voi tiivistää tarkasteltavan tekstin pääsisällön. Kaikki mallit eivät sovi kaikkien tekstien erittelyyn, vaan mallien käyttö tapahtuu tekstin ehdoilla. Uusia analyysimalleja

---

⁹⁰ Alasuutari 1999, 129.

⁹¹ Alasuutari 1999, 137.

luodaan tilanteen vaatiessa.⁹² Juonirakenneanalyysi on käytännöllinen työkalu monenlaisiin teksteihin. Alasuutari kuitenkin muistuttaa, että kertomus on enemmän kuin siitä tehty juonirakennemallinnus. Kertomus, oli se sitten juonellinen tai ei, on kokonaisuus, jonka kertoja on laatinut haluamallaan tavalla.⁹³

3.3.2. ALASUUTARIN MALLIN SOVELTAMINEN

Käytän omassa työssäni aineiston erittelyyn edellä esitetystä Alasuutarin mallista hieman soveltamani versiota. Alkuperäiseen neljän kohdan erittelyyn olen lisännyt viidennen kohdan, *mainitse mattoman osatekijän*. Kuten tässä luvussa on jo aiemmin tuotu esille, vaikeneminen ja poisjättäminen on eräs vallankäytön väline, jonka havaitsemiseen narratiivinen tutkimus antaa hyvät edellytykset. Aineistoni koostuu kummankin toimijan poliittisista kannanotoista, linjapapereista ja toimijoiden omasta uutisoinnista. Koen poisjättämisen ja mainitsemattomuuden teeman poliittisissa teksteissä hyvin tärkeänä. Se voi jopa kertoa enemmän kuin esiin kirjoitetut teemat, sillä poliittiset kirjoitukset saattavat tunnetusti olla hyvin ympäripyöreitä ja varovaisia. Se mitä jätetään sanomatta, koetaan tavalla tai toisella vaaralliseksi. Ja se mikä koetaan vaaralliseksi, kertoo hyvin paljon vaikenevasta tahosta, kulttuurista ja ympäröivästä yhteiskunnasta. Käytännön toteutuksesta kerron tarkemmin kohdassa 3.5.4.

3.3.3. NARRATIIVIN AVULLA TUOTETTU TIETO

Narratiivista lähestymistapaa kritisoidaan siitä, että sen tuottaman tiedon realistisuus on rajallista. Toisaalta juuri tarinallisuus saattaa avata jotakin oleellista kulttuurillisesta todellisuudesta. Vilma Hänninen kuvaa kertomuksen merkityksellisyyttä sen kautta, miten ihmiset saattavat osoittaa omissa elämäkertomuksissaan omaan elämäänsä sisällytettyjä rakenteita. Nämä antavat tietoa yhteisön moraalijäsennyksistä ja uskomuksista.⁹⁴ Hänninen psykologian tieteenalan edustajana lähestyy kertomuksen merkityksellisyyttä nimenomaan elämäkertomusten kautta. Saman ajatuksen voidaan nähdä toteutuvan myös muunlaisissa kertomuksissa, esimerkiksi erilaisten yhteisöjen tuottamissa kertomuksista voi kuulla kyseisen kollektiivin arvot, säännöt ja uskomukset.

Hatch ja Wisniewski ovat tarkastelleet narratiivisen ja muiden kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien eroja suhteessa tiedon subjektiivisuuteen. Heidän mukaansa narratiivisen tutkimuksen voima on sen kyvyssä ylittää empirisen tieteen normit ja keskittyä ”anteeksipyytelemättömän subjektiiviseen”

---

⁹² Alasuutari 1999, 138 – 139.

⁹³ Alasuutari 1999, 139 – 140.

⁹⁴ Hänninen 1999, 18.

lähestymistapaan.⁹⁵ Korostamatta liikaa narratiivisen ja perinteisempien kvalitatiivisten tutkimuslähtökohtien eroja niillä voidaan todeta olevan selkeän erilainen suhde tieteellisyyteen. Kuten Heikkinen on todennut, se mikä on narratiivisen tutkimuksen alkuvoima ja toisaalta myös sen tavoite, on perinteiselle laadulliselle tutkimukselle taas tutkimuksen heikkoutta. Narratiivinen tutkimus ei vain pyri antamaan puheenvuoroa suurten kertomusten alle jääneille toimijoille, vaan pyrkii kuulemaan sitä mahdollisimman autenttisesti. Parhaimmillaan tuloksena on moniääninen ja monikerroksinen kokonaisuus.⁹⁶ Narratiivisella menetelmällä tuotettu tieto pitää kiistämättä sisällään haasteita, mutta niistä huolimatta sen avulla voidaan myös avata yhteiskuntatieteisiin uusia mahdollisuuksia. Edellä jo mainittujen puolien lisäksi kertomusanalyysissä on hyvin käytännönläheisiä puolia. Perinteisessä tutkimuksessa on keskitytty tuottamaan uusia tekstejä ja uusia materiaaleja analysoitavaksi. Käyttämällä kertomusanalyysiä voidaan avata uudenlainen materiaalivaranto. Monenlaiset tekstit soveltuvat narratiivisen analyysin tutkimusaineistoksi, ja keskiössä on se miten kontekstoida tekstit uudella tavalla.⁹⁷

3.4. POLIITTISET NARRATIIVIT

Monet tahot, kuten uskonnolliset yhteisöt ja poliittiset ryhmät pyrkivät esittämään omat sääntönsä, arvonsa ja uskomuksena sellaisessa muodossa joka parhaiten vetoaa potentiaaliseen jäseneseen. Liittyäkseen yhteisöön, henkilön on koettava jonkinlaista yhteenkuuluvuutta ja riittävää samankaltaisuutta kyseistä kollektiivia kohtaan. Yhteisöjen tuottamat kertomukset voivat olla esimerkiksi periaateohjelmia tai herättäviä puheita. Paitsi kollektiivisuutta, samaistumisen kokemus tarjoaa myös mahdollisuuksia henkilökohtaisen kokemusmaailman ulkopuolella olevien tilanteiden ja asetelmien ymmärtämiseen. Tämän voi nähdä myös narratiivisen tutkimuksen tärkeänä antina, mahdollistaen inhimillisen ymmärryksen kautta näkemään tarkastelun alla olevia kokonaisuuksia.

3.4.1. POLIITTISET DISKURSSIT JA DISKURSSIEN POLIITTISUUS

Puolueiden periaateohjelmia tutkinut Rauli Mickelssonin pitää periaateohjelmia ja erityisesti niiden laadintaa edeltävää sisäistä keskustelua subjektiuden luomisen ja uusintamisen ydintoimintana.⁹⁸ Identiteetin rakentuminen tapahtuu diskurssissa⁹⁹. Alker ja Sylvan rinnastavat yksilön ja yhteisön rakentamisen samankaltaisille lainalaisuuksille. Tekstualisaation tuotokset voivat olla muodoltaan moninaisia. Taustalla olevat diskurssit konstituoidaan liittämällä niihin erityispiirteitä juuri kyseiselle

---

⁹⁵ Hatch – Wisniewski 1995, 118.

⁹⁶ Heikkinen 2007, 156.

⁹⁷ Czarniawska 2004,136.

⁹⁸ Mickelsson 2002, 32.

⁹⁹ Neumann 1995, 6, Mickelsson 2002, 32.

yhteiskunnalle legitiimeillä tavoilla.¹⁰⁰ Mickelssonin sanoin, ”Alkerin ja Sylvanin käsityksen mukaan poliittinen yhteisö konstituoituu tiettyjen yhteisymmärrysten ja tiettyjen erojen kautta”. Poliittisten ryhmien identifikaatioprosessille erottautuminen on tärkeää. On tarpeellista erotella keitä ”me” olemme ja keitä ”muut” ovat. Kertomusanalyysin avulla voidaan tarkastella lähemmin, miten yksilö- tai kollektiivisubjektin ”identifiointia, konstituointia ja legitimoitua”.¹⁰¹

Alkerin ja Sylvanin mukaan diskurssit ovat luonnostaan poliittisia johtuen diskurssien konstitutiivisesta roolista. Oli kyse mistä verbaalisesta tuotteesta tahansa, luo se aina jonkinlaisen suhteen kyseessä olevaan poliittiseen järjestykseen (poliittinen järjestys Alkerin ja Sylvanin määrittelyn mukaan yksilöiden välisenä valtasuhteena). Diskurssianalyysin keskiössä on se, millä tavalla legitimaatiota uusinnetaan. Nousee kysymys, miten tiettyä subjektien joukkoa pidetään yllä jonkin toisenlaisen joukon sijaan. Kiinnostava kysymys on myös se, miten tietynlaiset toiveet liitetään tiettyihin subjekteihin mieluummin kuin joihinkin toisiin tietyn diskurssin sisällä. Assimilatiivisen poliittisen diskurssianalyysin piirissä tutkitaan, millä tavalla poliittiseen järjestykseen liittyvät verbaaliset tuotteet kootaan yhteen teksteiksi, kuinka ne tekstualisoidaan ja millä seurauksilla.¹⁰²

3.4.2. ME

”Eikö juuri politiikka ole se kollektiivinen hanke, jossa yritetään ylittää markkinoilla tapahtuva yksilöiden kilpailu? Voiko ajatella yhteiskunnallista liikettä, joka ei samalla olisi ”meidän” rakentamista?”

Hyvärinen mukaan ennemmin tai myöhemmin ja tavalla tai toisella kollektiiviset projektit ottavat käyttöönsä me-retoriikan. Me-retoriikan avulla rakennetaan tiivis suhde puhujan ja yleisön välille, mutta myös ulkopuoliset, *he, ne, vastustajat*, ovat implisiittisesti läsnä. Puhumalla ”meistä”, viitataan samanaikaisesti sekä argumentaation yhteiseen lähtökohtaan että yleisön rakentamiseen. *Me* ”sijaitsee” siis jossakin näiden kahden välillä. Tällaisella kielenkäytöllä pyritään luomaan niin liittolaisia kuin vihollisiakin.¹⁰³ Hyvärinen nostaa esiin me-retoriikan sisäisen jännitteen. Toisaalta käsitteen *me* ilmiasu on suuresti tasa-arvoa korostava, mutta samaan aikaan se on vahvasti hierarkkinen retoriikan väline. Hierarkkisuutta lujittaa me-retoriikan epämääräisyys. Kuka lopulta on *me*? Kuka on puhuva *me*? Me-retoriikalla luodaan siis sekä me että he. Molempien epämääräisyys luo yleisölle mahdollisuuksia sisällyttää omia merkityksiään. Tämä on poliittisesti tehokasta, sillä kannattajat voivat itse päättää, mitä meillä tarkoitetaan.¹⁰⁴

---

100 Alker – Sylvan 1994, 16.

101 Mickelsson 2002, 33.

102 Alker – Sylvan 1994, 19 – 20.

103 Hyvärinen 1994, 71.

104 Hyvärinen 1994, 71 – 72.

Pidän tärkeänä tehdä selväksi sen, mikä on kertomusanalyysin lähtökohta, ja mitkä sen rajoitteet ja haasteet ovat. Kertomusanalyysin suhde totuuteen ja kiistelty suhde empiriaan on hyväksyttävä osaksi tutkimusta. Nämä tosiasiat on sisäistettävä, minkä jälkeen kertomusanalyysi tarjoaa erilaisen ja kiinnostavan tavan käsitellä aineistoa. Omassa tutkimuksessani en pyri etsimään yhtä oikeaa totuutta, vaan nimenomaan haluan selvittää, mikä on kunkin toimijan oma totuutensa. Nämä totuudet nousevat kunkin toimijan omasta todellisuudesta, ja juuri näitä kuvia haluankin tarkastella. Tarkoitukseni ei ole selvittää minkälainen kehityssuunta Brasilialle olisi hyödyllisin tai mitä tulisi seuraavaksi tehdä. Tarkoituksena on selvittää, minkälaisia ääniä ja tarinoita Brasilian virallisen totuuden rinnalle nousee.

3.5. AINEISTON ESITTELY

Aineistoni jakautuu kahteen osaan, Maattomien liikkeen ja hallituksen tuottamiin julkaisuihin. Olen kerännyt ja valinnut aineiston kummankin toimijan virallisilta internet-sivuilta. Tämä valinta johtuu käytännöllisistä syistä. Halusin käyttää tuoretta aineistoa, ja uusimmat materiaalit löytyivät internetistä. Lisäksi totestin tarjonnan ylittävän tarpeeni moninkertaisesti. Aineistoni valinnassa painotin toimijan itsensä tuottamia julkaisuja, sillä tavoitteenani oli päästä mahdollisimman autenttisesti tulkitsemaan toimijoiden omaa kokemusmaailmaa. Tavoitteenani ei siis esimerkiksi ollut rakentaa kattavaa aineistoa siitä, miten toimijoista uutisoidaan eri brasilialaisissa tai kansainvälisissä medioissa. Painopiste on nimenomaan toimijoiden, *päähenkilöiden*, omassa kerronnassa ja sen tulkitsemisessä.

Aineistoni on kokonaisuudessaan portugalinkielinen. Kaikki käännökset ovat omiani, ja suorissa lainauksissa olen pyrkinyt mahdollisimman tarkkaan ja suoraan suomennokseen. Olen käyttänyt työni aineistona laajaa uutisartikkelivalikoimaa. Lähdeluettelo on tuonut tiedot niistä artikkeleista, joihin olen viitannut suoraan. Näiden lisäksi olen tutustunut satoihin uutisiin molempien toimijoiden kohdalla, mutta niihin ei suoraan työssäni viitata.

3.5.1 HALLITUS

Brasilian hallituksella on näyttävät ja laajat internet-sivut. Samanaikaisesti on käynnissä useita eri poliittisia ohjelmia, joista kuitenkin laaja-alaisin on *Kasvun kiihdytysohjelma*, PAC2105. Ohjelma kattaa kuusi kasvun kannalta merkittävää osa-aluetta. Käsittelen näitä tarkemmin kohdassa 5.2. PAC2:n organisoinnista vastaa suunnittelu-, budjetti- ja hallintoministeriö, mutta koko hallitus on

---

105 Programa de Aceleração do Crescimento

sitoutunut sen toteuttamiseen. Kokonaisuudessaan PAC on jakautunut kahteen osaan, ja nyt käynnissä oleva PAC2 on suoraa jatkoa vuonna 2007 alkaneelle ohjelman ensimmäiselle osalle.¹⁰⁶ Laaja-alaisuutensa ja ajallisesti sopivan kattavuutensa ansiosta PAC2 tarjoaa koherentin aineiston Brasilian hallituksen kehityskäsitysten tarkasteluun.

PAC2-ohjelmalle on luotu kokonaan oma internet-sivustonsa, jossa esitellään ohjelmaa monipuolisesti sanoin ja kuvin. Työmaiden edistymistä eri osa-valtiossa voi seurata tarkasti. Tätä en kuitenkaan sisällyttänyt omaan tutkimusaineistooni. Sivuilla julkaistaan PAC2-organisoinnista vastaavan suunnittelu-, budjetti- ja hallintoministeriön toimesta muutaman kuukauden välein kokonaisarvio (*balanço*) suunnitelmien etenemisestä. Arviossa käydään läpi kaikki ohjelman osa-alueet, esitellen niiden pääpiirteitä ja saavutuksia, seuraten pysymistä aikataulussa sekä esitellen tulevia toimia. Aineistonkeruuvaiheessa tuorein arvio oli *6º Balanço*, joka ilmestyi helmikuussa 2013. Kyseessä oli tavallista kokonaisarviota laajempi kokonaisuus, joka tarkasteli ohjelman etenemistä koko vuoden ajalta. Aineiston tarkastelussa olen seurannut Alasuutarin linjaa juonettoman materiaalin tarinallisesta tulkinnasta. Siten olen rajannut runsaan teknisten tietojen ja kuvien esittelyn pois ja keskittynyt tekstiosiin. Lisäksi sivustolla on uutisarkisto sivustolla julkaistuista PAC2-aiheisista artikkeleista.¹⁰⁷

Hallituksen aineisto koostuu siis kolmesta pääosasta. Seuraavassa osat näkyvät luettelona, suluissa niiden viittausmerkinnät:

1. PAC2:n yleisluonteinen esittely taustoineen, päätavoitteen- ja keinoineen. (PAC2: alaotsikko)
2. 6º Balanço: 188-sivuinen monipuolinen esittely suunnitelmien etenemisestä (6º Balanço 2013: s.)
3. PAC2-uutisarkisto (PAC2-uutiset: otsikko, julkaisupäivämäärä)

3.5.2. MST

MST-aineisto on koottu organisaation omilta internet-sivuilta, jotka on suunnattu sekä liikkeen jäsenille että ulkopuolisille. Sivuilla on runsaasti sisältöä, muun muassa tietoa ajankohtaisista tapahtumista, arkistoituja poliittisia linjapapereita ja erittäin laaja uutisarkisto. Koska aineistoa oli

---

¹⁰⁶ PAC2: Sobre o PAC.

¹⁰⁷ PAC2.

paljon, valitsin tarkastelun kohteeksi vain jotain osia sivustolta. Sekä oman työni että liikkeen peruskysymysten esiintuomisen kannalta merkittävimiksi julkaisuksiksi koin MST:n maareformiehdotuksen, poliittiset yleislinjaukset sekä historiikinomaisen esittelyn MST:n toiminnasta ja periaatteista. Uutisarkisto on teemallisesti jaettu useaan artikkelipankkiin. Koska uutisia oli määrällisesti paljon, ja teemallisia kokonaisuuksia useita, päätin keskittyä kolmeen aiheeni kannalta tärkeään kokonaisuuteen. Valinta oli vaikea, sillä jokainen tema on liikkeelle merkittävä ja otollinen kehitystarinan hahmottamiseen. Lopulta keskityin vain osioihin *Maareformi (Reforma Agraria)*, *Kansan projekti (Projeto popular)* ja *Maanviljelijöiden agrikulttuuri (Agricultura camponesa)*. Valintaani tuki se huomio, että monet muista kokonaisuuksista olivat keskittyneet enemmän paikallisten tapahtumien tiedottamiseen. Valitsemani kokonaisuudet sen sijaan olivat hyvin laaja-alaisia ja avasivat kokonaisvaltaisesti liikkeen toiminnan tausta-ajattelua, arvoja ja tavoitteita. Totesin valitsemieni osa-alueiden kattavan myös osittain muita teemallisia kokonaisuuksia siten, ettei mikään liikkeelle tärkeä kokonaisuus jäisi täysin huomiotta. Nämä kolme osa-aluetta lisäksi vastasivat parhaiten kehitystarinan muodostamista varten tarvittavan materiaalin hankintatavoitteeseen.

Uutiset sisältävät sekä liikkeen omissa lehdissä ja internet-sivuilla julkaistuja artikkeleita ja juttuja että myös sen omiin aiheisiin liittyviä ja omasta lähtökohdasta käsin kiinnostavia uutisjuttuja muista brasilialaisista lehdistä. Uutisten tarkastelussa valikoin pääosin MST:n omia uutisia, mutta käytin myös muista lehdistä uutisarkistoon kerättyjä artikkeleita. Se, että uutisarkistoon on valittu muidenkin lehtien artikkeleja, kertoo näiden kyseisten artikkelien aiheen ja tarkastelutavan olevan läheisiä MST:n omalle linjalle. Satojen uutisten lukemisen jälkeen voin todeta niiden todella olevan niin samansuuntaisia liikkeen itsensä tuottamien artikkelien kanssa, että näiden erottelu MST:n omista artikkeleista on hankalaa eikä työni kannalta oleellista. Luotan sekä MST:n valintaan uutisten suhteen että omaan harkintakykyyni tulkitessani niiden olevan keskenään yhtenevät.

MST:n aineisto koostuu neljästä pääosasta. Seuraavassa osat näkyvät luettelona, suluisissa niiden viittausmerkinnät:

1. Linhas políticas, liikkeen poliittiset päälinjat esittelevä dokumentti vuodelta 2009. Linjaukset on numeroitu omiksi kohdiksi. (LP 2009, kohta)
2. *Nossa proposta de Reforma Agrária Popular*. Liikkeen 11-sivuinen ehdotus maareformiksi vuodelta 2009. Ehdotus on linjapaperin tapaan jaoteltu eri kohtiin. (Reformi 2009, kohta)
3. *MST – Lutas e conquistas*. 54-sivuinen kokoelma liikkeen historiasta, toiminnasta ja tärkeimmistä tavoitteista. (Lutas 2010, s.)
4. MST:n uutisarkisto. (MST-uutiset: otsikko, päivämäärä)

3.5.3. UUTISTEN RAJAAMINEN

Halusin kummankin toimijan kohdalla käsitellä mahdollisimman tuoretta ja arkista uutisointia. En siis pyrkinyt saamaan ajalliseen spektriin mahtumaan mitään tiettyä suurta muutosta tai merkittävää tapahtumaa. Työni tavoite on tulkita toimijan julkaisuiden kautta esiin tuleva tarina. Tärkein piirre aineistossa ei siis ollut se, mistä uutisissa kerrottiin, vaan se miten uutisoinnissa rakentuu ja toistuu taustakehyksenä oleva kehitystarina. Lähtökohtainen oletukseni on, että tarinan muodostuminen näkyy lähes missä tahansa toimijan itsensä tuottamassa julkaisussa eikä siis liity vain esimerkiksi joihinkin tiettyihin tapahtumiin. Halusin kuitenkin tekstien olevan mahdollisimman tuoreita, jotta tarina olisi kiinni tässä ajassa. Varsinainen aikarajaus määrittyi tarjolla olevasta aineistosta. PAC2-sivusto on perustettu syyskuussa 2011, joten sivuston ensimmäiset uutiset olivat tältä ajalta. Koska halusin aineistoni olevan mahdollisimman tasalaatuiset molempien toimijoiden kohdalla, sama aikarajaus uutisoinnissa koskee myös MST:ä. Tarkastelu päättyy aineistonvalinta-ajankohtaan. Aineistona olevat uutiset on siten kerätty aikaväliltä syyskuu 2011 – kesäkuu 2013.

PAC2-sivuilla oli runsaasti uutisia, mutta MST:n arkistossa niitä oli kuitenkin moninkertainen määrä. Kummankin toimijan kohdalla uutisista oli ylitarjontaa, joten rajauksen tekeminen oli välttämätöntä. PAC2-uutisista tarkastelusta rajasin pois ne artikkelit, jotka käsitelivät vain tiettyä osavaltiota, paikkakuntaa tai työmaata sekä henkilökuvat. Jos olisin ottanut mukaan paikkakuntakeskeisiä uutisia, tasapuolisen käsittelyn vuoksi olisi pitänyt valikoida kaikilta alueilta uutisia. En halunnut sijainnista määrittelevää tekijää, joten sen sijaan keskityin yleisemmän tason uutisointiin. Samansuuntaista rajausta käytin myös MST:n kohdalla. Maattomien liike uutisoi myös paljon osavaltio- ja aluekohtaisesti, joten pyrin myös tämän toimijan kohdalla suurempia linjoja käsittelevään uutisointiin. Molemmat toimijat ovat julkaisseet sivuillaan henkilökuvia, joissa nostetaan esiin yksittäisten ihmisten tarinoita ja kokemuksia. Nämä sinänsä kiinnostavat artikkelit jätin myös pois, sillä halusin luoda kuvaa toimijoiden yleisestä tarinallisesta kehyksestä. Valintani on hieman ristiriidassa metodin esittelyssä korostamani inhimillisen ja henkilökohtaisen tason tavoittelemisen kanssa. Työni painopisteenä ovat kuitenkin MST yhteiskunnallisena liikkeenä ja Brasilian valtion hallitus ja tavoitteena niiden linjojen selvittäminen. Yksittäisten ihmisten tarinat toki ovat osa tätä, mutta vaarana on niiden sisältämien korostusten ja suuremman linjan välinen erilaisuus. Tämän problematiikan käsittely on kuitenkin aihe jollekin muulle tutkimukselle.

3.5.4. AINEISTON KÄSITTELY ALASUUTARIN MALLIN SOVELLUTUKSELLE

Aineistoni erittelyssä ja analyysin pohjana olen käyttänyt alhaalta ylöspäin suuntautuvaa periaatetta. Ensin olen etsinyt toiminnan päämääriä, keinoja, esteitä ja vastustajia, vastustuksen keinoja ja sen muotoja sekä vaiettuja ja mainitsemattomia osatekijöitä jokaisesta pienestä aineiston osasta. Tarkastelin esimerkiksi työn kannalta merkittävät yksittäiset uutiset ja ohjelmien osa-alueet tämän viisikentän pohjalta. Tämän jälkeen kokosin kentät yhteen kunkin aineistotyyppin osalta, kuten esimerkiksi MST:n kaikista uutisista ja PAC2:n kaikista osa-alueista. Tarkastelin kaikkia viisikenttiä ja muodostin niiden pohjalta uuden, keskitason viisikentän. Tämän jälkeen kokosin kummankin toimijan kaikkien aineistojen pohjalta laajat viisikentät.

Viisikentät laajentuivat siis koko aja ja niiden pohjalta analysoin suurempaa kokonaisuutta. Säilytin kuitenkin yksityiskohtaisemmat viisikentät koko ajan suurempien ohella ja tarkastelin kaikkien tasojen erittelyjä tasavertaisesti. Tein viisikenttäjaon pohjalta myös rakenteen analyysilukuihini. Lukujen lopulliseen toteutukseen kuitenkin tiivistin viiden kohdan erittelyn neljään kohtaan, yhdistämällä esteet ja vastustajat ja niiden käyttämät keinot yhdeksi kokonaisuudeksi. Jaon tarkoituksena on rytmittää tarinan etenemistä ja käyttää mahdollisimman tehokkaasti ja tasapuolisesti kummankin toimijan eriteltyt aineistot.

4. TEOREETTISET LÄHESTYMISTAVAT

Työni teoreettinen tausta rakentuu kahdesta pääosasta. Yhden teorian sijaan käytän kahta teoreettista lähestymistapaa kehitykseen, sillä aiheeni ja näkökulmani kannalta useamman lähestymistavan hyödyntäminen tuntui loogiselta ja toimivalta tavalta tukevan kokonaisuuden aikaansaamiseksi. Teoreettisten lähestymistapojen avulla pyrin jäsentämään ja luomaan teoreettista pohjaa omille tulkinnoilleni. Tavoitteenani on tarkastella toiminnan takana olevia ja toimintaa ohjaavia kehitysteoreettisia lähestymistapoja. Aineiston pohjalta olen tehnyt tulkintani siitä, minkälaisia teoreettisia viitekehyksiä suhteessa kehitykseen kummankin toiminnan taustalla näyttää olevan.

Kehityksen teoretisointiin on paljon vaihtoehtoja, ja niitä voidaan myös kategorisoida hyvin monella tavalla. Potter ja Lloyd-Evans ovat jaotelleet kehitykseen liittyvät teoreettiset viitekehykset neljään ryhmään:

1. Klassis-perinteinen lähestymistapa
2. Historiallis-empiirinen lähestymistapa
3. Radikaali poliittinen taloudellisen riippuvuuden lähestymistapa
4. Vaihtoehtoinen ja alhaalta ylöspäin lähestymistapa

Tähän työhön olen valinnut kaksi teoreettista lähestymistapaa, joista hallituksen kehityksenä käytän ensimmäiseen ryhmään lukeutuvaa uusliberalistista teoriaa ja MST:n tarinaan neljanteen ryhmään kuuluvaa, alhaalta ylöspäin suuntautuvaa kehitysparadigmaa (*from-below*). Valitsemani lähestymistavat ovat omassa lähestymistapojen kategorioissaan vain muutama monien joukossa. Sekä ensimmäisessä että neljännessä on useita muitakin vaihtoehtoja. Niitä sitoo toisiinsa kategorisointitapa, jossa korostuu tietty ideologinen näkökulma ja tietylle ajalle tyypillisuus.¹⁰⁸

Uusliberalismi kuuluu kategoriansa muiden jäsenten (mm. epätasaisen ja epätasa-arvoisen kasvun teorian, modernisaatioteorian ja urbaanin teollistumisen teorian) tapaan niin kutsuttuihin ylhäältä alaspäin suuntautuvien (*top-down*) kehityksen teoreettisiin lähestymistapoihin. Perustavanlaatuisena ajatuksena näille lähestymistavoille on se, että kehityksen ja kasvun edellytyksenä on vahvojen urbaanin teollistumisen keskittymien rakentaminen. Siten saadaan aikaan laajaa vaurastumista, joka tihkumis-efektin (*trickle-down*) ansioista jakaa hyötyjä keskuksista ”alas” maaseutualueille

---

¹⁰⁸ Potter ym. 2008, 82 – 83.

saakka.¹⁰⁹ Käsittelen uusliberalismia tarkemmin kohdassa 4.2. Toinen työni teoreettinen lähestymistapa kuuluu hyvin toisenlaiseen kategoriaan. 1970-luvulla alkanut ”vaihtoehtoisen” kehityksen teoretisointi syntyi ylhäältä alaspäin suuntaavien kehitysteorioiden kritiikistä. Erityisen paljon kritiikkiä kohdistettiin kasvukeskuksiin keskittynyttä politiikka kohtaan. Ajalle tyypillinen voimakas yhteiskunnallinen kritiikki kohdistui myös tähän tuloksettomalta vaikuttaneeseen toimintamalliin. Ongelmat eivät olleet hävinneet, vaikka keskittämisen piti olla ratkaisu moniin vaikeisiin haasteisiin. Pitkään vallinnut ajatus siitä, että kehitys oli yhtä kuin taloudellinen kasvu, kyseenalaistettiin, ja kehityksen kentälle nousi uusia vaihtoehtoisia lähestymistapoja haastamaan perinteiset teoriat.¹¹⁰ Tätä lähestymistapaa tarkastelen kohdassa 4.3. Ennen työni varsinaisten teoreettisten lähestymistapojen esittelyä käyn lyhyesti läpi kehitysteorioiden yleistä taustaa ja syntyhistoriaa.

4.1. KEHITYSTEORIOIDEN TAUSTAA

Kehityksen teeman käsittely ja taustoitus on haastava tehtävä. Juuret vievät kauas historiaan ja on vaikeata tulkita mistä aloittaa historiallisten kytkentöjen esittely ja etenkin mihin sen lopettaa. Keskityn tässä kappaleessa oman työni pääasiallisten teoreettisten viitekehysten ymmärtämisen kannalta oleellisiin historian ja kehityksen ulottuvuuksiin.

4.1.1. KEHITYKSEN VAIHEITA

Monet kehityskentän tutkijat pitävät 1700-luvulla alkaneen valistusajan tieteellisyyttä ja rationaalista ajattelua ihannoivan suuntauksen olleen merkittävä pohja kehitysajattelun muodostumiselle. Suunta oli pois barbaarisuudesta kohti sivistystä. Ajatuksen, jonka mukaan länsimaiset arvot ja ihanteet voidaan rinnastaa edistykseen, valistukseen ja kehitykseen, katsotaan syntyneen tuona aikana. 1800-luvulla darwinistinen evoluutioajattelu ja teollinen vallankumous vaikuttivat kehityksen mieltämisestä jotakin parempaa suuntaa kohti kulkevana muutoksena, jossa talouden kasvulla oli yhä suurempi merkitys. Modernisaatioajattelu oli 1900-luvun keskeisiä elementtejä kehitysajattelussa.¹¹¹ Modernisaatioteorian ytimessä on ajatus siitä, että kehitys on muutosta kohti länsimaidenkaltaista kapitalistista mallia. Teollisuusmaat ovat saavuttaneet tasonsa tietynkaltaisen prosessin kautta, jota kehitysmaiden on myös seurattava vaurastuakseen ja kehittyäkseen. Keskeistä modernisaatioajattelulle oli asetelma, jossa kehitysmaat tulevat teollisuusmaiden perässä kohti

---

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ Potter ym. 2008, 115.

¹¹¹ Potter ym. 2008, 6 – 7.

länsimaiden edustamaa mallia. Talouskasvun myötä myös yhteiskunnallisten rakenteiden uskottiin muuttuvan ja samanlaistuvan teollisuusmaiden kanssa.¹¹²

Modernisaatioteoria väistyi vähitellen uudenlaisten kehitystulkintojen tieltä kokonaan kuitenkin häviämättä. Ympäristökysymysten ja kasvun rajojen pohdinta herättivät ajatuksia kestävämmän kehityksen mallista. Osamodernisaatio alkoi syrjäyttää modernisaatioteoriaa, ja tavoitteet kuten sosiaalinen kehitys, demokratisointi, valinnanmahdollisuuksien lisääminen ja ihmisoikeuksien korostaminen nousivat kehitysajatteluun keskiöön. Erityisen paljon sijaa on saanut tavoite köyhyyden vähentämisestä. Tästä huolimatta taloudellisen kasvun merkitys on edelleen korostunut, erityisesti Maailmanpankin kaltaisten organisaatioiden kehitystavoitteissa. Juhani Koponen kysyykin, onko köyhyyden vähentämisen tavoite lopulta vain väline talouden rakenteiden muuttamiseksi kohti modernisaatiota?¹¹³

4.1.2. DEVELOPMENTALISMI

Developmentalismien käsitteellä viitataan laajaan *kehitysteollisuudeksikin* kutsuttuun ilmiöön, joka sai alkunsa II maailmansodan jälkeen. Developmentalismien taustalla on ajatus modernin kehityksen toimijoista, jotka uskovat saavuttavansa hyviä tuloksia kehitysinterventioiden kautta. Siirtomaajärjestelmän purkautumisen jälkeen haluttiin luoda uudenlaista vuorovaikutusta entisten siirtomaaisäntävaltioiden ja siirtomaiden välille. Lisäksi myös tämän järjestelmän ulkopuolella olevat pohjoiset valtiot halusivat ottaa osaa tähän ”hankkeeseen”. Developmentalismien ytimessä on *alikehityksen* käsite.¹¹⁴ USA:n presidentti Truman käytti käsitettä pitämässään virkaanastujaispuheessa vuonna 1949. Tämä oli kehityskentän kannalta historiallinen hetki. Kehityskriitikko Gustavo Estevan mukaan Truman aloitti tuolla puheellaan alikehityksen aikakauden. Tämä merkitsi hänen mukaansa sitä, että 2 miljardia ihmistä eri puolilla maailmaa ikään kuin lakkasivat olemasta monimuotoisina olentoina. Sen sijaa heidät asetettiin heijastamaan hegemonisen maailman todellisuutta. Tämä koski erityisesti Yhdysvaltoja, joilla II maailmansodan jälkeen oli tarve lujittaa asemaansa johtavana suurvaltana.¹¹⁵ Trumanin aloittamaa aikakautta luonnehditaan myös neokolonialismiksi.¹¹⁶

---

¹¹² Koponen 2007, 54.

¹¹³ Koponen 2007, 56 – 58.

¹¹⁴ Koponen 2007, 61.

¹¹⁵ Esteva 1992, 6 – 7.

¹¹⁶ Potter ym. 2008, 6.

Koponen tuo esiin developmentalismin perustavanlaatuisena elementtinä ylevyyden idean. Tämän kehitysjattelun päämääränä ei ollut sen enempää oman edun tavoittelu kuin hyväntekeväisyysskään. Keskeisellä sijalla oli sen sijaan ylevä ajatus yhteisvastuusta ja molempien osapuolien hyötymisestä, eikä vähiten kaupan edistämisen muodossa.¹¹⁷ Alikehityksen käsitteelle on ominaista ylhäältä käsin tehty arvio ja identiteetin määrittely. Tätä kritisoiva Esteva korostaa ajatusta, että kun ihmisille tarjotaan mahdollisuutta paeta tietyn tyyppisistä oloista, on heidän ensin välttämätöntä kokea pudonneensa kyseiseen tilaan.¹¹⁸ 1950-luvulla taloudellinen kasvu nousikin lähes synonyymiksi kehitykselle. Truman sanoi puheessaan, että suurempi tuotanto on avain suurempaan vaurauteen ja rauhaan. Taloustieteilijöiden vahva vaikutus näkyi kehityskäsityksissä, jotka pyrkivät ennen muuta lisäämään vaurautta eivätkä niinkään huolehtimaan sen tasaisesta jakautumisesta. Tämä näkyi selkeästi kehitysmaiden identifioinnissa ja kuvailussa, mistä on viitteitä edelleen. Esimerkiksi bruttokansantuotteen (BKT) mittaaminen keskeisenä kehityksen indikaattorina on edelleen vahvassa asemassa.¹¹⁹

4.1.3. RIIPPUVUUS

Riippuvuus on käsite, joka korostuu erityisesti Latinalaisen Amerikan kehitysjattelussa. Riippuvuusteoriassa on alueella pitkät perinteet, ja sen keskiössä on pessimistinen suhtautuminen kapitalistisen kehityksen suomista mahdollisuuksista Latinalaisessa Amerikassa. Tämän ajatuksen mukaan Latinalaisen Amerikan kapitalismi on riippuvainen länsimaiden dominoivasta kansainvälisestä pääomasta. Tämän johdosta alueella on pysyvästi alempi tai marginaalisempi rooli maailman kapitalistisessa järjestelmässä. Kapitalismilla ei katsota olevan muutosvoimaa Latinalaisessa Amerikassa muokata alueen talouksia dynaamisesti tai progressiivisesti Länsimaiden tapaan.¹²⁰

Tämän erityisesti 70-luvulla vahvana olleen ajattelumallin ytimessä oli voimakas kritiikki eurosentristä modernisaatiomallia kohtaan ja vaihtoehtoisen kehitysnäkökulman kehittäminen kolmannen maailman lähtökohdista käsin. Riippuvuusteorioiden taustalla on sekä marxilainen perinne että latinalaisamerikkalainen strukturalismi.¹²¹ Andre Gründer Franckin näkemyksen mukaan niin alikehitys kuin kehityskin ovat saman ilmiön eri puolia ja johtuvat kapitalistisesta järjestelmästä. Järjestelmä tuottaa valtioiden jakautumista sekä sisäisesti että kansainvälisellä tasolla metropoleihin

---

¹¹⁷ Koponen 1992, 62.

¹¹⁸ Esteva 1992, 6 – 7.

¹¹⁹ Potter ym. 2008, 7 – 9.

¹²⁰ Kitchling 1989, 157 – 158.

¹²¹ Hettne 1995, 87 – 88.

ja satelliitteihin. Mallissa satelliittitoimijat ovat riippuvaisia metropoleista eivätkä kehity itsenäisesti. Metropoli nousee monopoliasemaan käyttäen valtaansa satelliittiin nähden.¹²²

4.2. UUSLIBERALISMI

Uusliberalismin määrittelemine on haastava tehtävä. Bell Laran ja Lópezin mukaan uusliberalismin suurin tavoite on luoda mahdollisimman hyvä ympäristö kapitalistiselle *kertymälle*. Heidän mukaansa kyse on laajasta yhteiskunnallisesta ajatusmallista, joiden ytimessä on individualistisuus, utilitaristisuus sekä talouden ja yhteiskunnan historiattomuus. Uusliberalismin lähtökohtana on valinnanvapaus ja rationaalisuus.¹²³ David Harvey määrittelee uusliberalismin seuraavasti:

[U]usliberalismi on ensinnäkin poliittisen taloustieteen teoria, jonka mukaan ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaalisessa viitekehyksessä, jota määrittävät vahva ja yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa.¹²⁴

Esittelen seuraavaksi uusliberalistisen ajattelun taustaa ja kantavia teemoja, minkä jälkeen etenen tarkastelemaan mallin ilmenemismuotoja Brasiliassa.

4.2.1.TAUSTAA

Keskeisimpiä uusliberalistisen teorian ajattelijoina ja oppien kehittäjiä ovat Friedrich Hayek ja Milton Fridman.¹²⁵ Uusliberalismin nousun ajat johtavat toisen maailmansodan jälkeisiin aikoihin, jolloin sekä kapitalismin että kommunismin tulokset olivat tuottaneet suuren pettymyksen. 1930-luvun syvän laman opettamina Bretton Woods -sopimuksilla pyrittiin luomaan vakaat taloudelliset olosuhteet, jotka myös ehkäisisivät sellaisia geopoliittisia jännitteitä, jotka olivat johtaneet sotaan. Tavoitteena oli luoda toimivat vapaat markkinat, missä Yhdysvaltojen dollarin kultakenttään pohjautuvalla kiinteän valuuttakurssin luomisella oli tärkeä rooli. Monet merkittävät kansainväliset organisaatiot, kuten Yhdistyneet kansakunnat, Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto, saivat tuolloin alkunsa.¹²⁶ Juuri näiden kaltaisten tahojen toiminnassa uusliberalistinen malli on

---

¹²² Franck 1968.

¹²³ Bell Lara – López 2006, 17 – 18.

¹²⁴ Harvey 2005, 8 – 11.

¹²⁵ Robinson 2008.

¹²⁶ Harvey 2005, 16 – 17.

erityisen korostuneessa roolissa, sillä niiden kautta uusliberalistinen ajattelutapa on noussut hegemoniseen asemaan ja juurtunut hyvin erilaisiin yhteiskuntiin.¹²⁷

Valtion rooli uusliberalistisessa teoriassa on rajattu minimiin. Markkinoiden tulee saada toimia vapaasti, eikä valtio saa interventioillaan häiritä niitä. Kaiken toiminnan tulee tähdätä vapaaseen kauppaan ja pääoman rajoittamattomaan liikkuvuuteen.¹²⁸ Valtion tärkeimmät tehtävät ovat yksityisomaisuuden suojaaminen, laillisuusperiaate ja vapaiden markkinoiden ja vapaakaupan takaaminen. Uusliberalistisen opin mukaan näillä keinoilla voidaan parhaiten turvata yksilönvapauksien toteutuminen.¹²⁹ Vaikka uusliberalismissa korostetaan monin paikoin valtion tehtäväkentän rajaamista ja valtion roolin pienentämistä on tosiasiasa tilanne kuitenkin toisin. Käytännössä valtiolta vaaditaan hyvin merkittävää vallankäyttöä ja interventioita makrotasolla luodakseen pääoman kasvamiselle mahdollisimman hyvät olosuhteet. Keinovalikoimaan kuuluu muun muassa talouden avaamisen organisoinnin, julkisen sektorin yksityistämistoimien, työmarkkinoiden sääntelyn sekä valuuttakurssien vakiinnuttamisen mahdollistavien instrumenttien luominen.¹³⁰

4.2.2. DEMOKRATIA

Uusliberalismin suhde demokratiaan ja demokraattisiin toimintamalleihin on hyvin kriittinen. Demokratian nähdään vaarantavan yksilönoikeuksia enemmistön käyttäessä päätöksentekovaltaa. Demokraattisesti valittu päätöksentekuelin ei uusliberalistisen näkökulman mukaan ole yhtä hyvä ja vakaa malli kuin asiantuntija- ja eliittivalta. Uusliberalistinen malli nojaa laillisuusperiaatteeseen ja pitää perustuslakia ja oikeuslaitosta suurimpana suojan antajana yksilölle missä tahansa ongelma- ja konfliktitilanteessa. Laki on kaikille sama ja antaa siksi yksilölle parhaan suojan. Ihmiset ovat arvaamattomia ja siten myös kansalaisten valitsevat elimet ovat alttiita muutoksille. Tämä on markkinoiden näkökulmasta suuri heikkous.¹³¹

Paitsi demokratia järjestelmänä myös demokraattisesti toimivat kansalaisten yhteenliittymät ovat uusliberalistisen kritiikin kohteina. Yhteiskunnallisiin liikkeisiin, erityisesti ammattijärjestöihin, tulee suhtautua epäilevästi. Niiden toiminta jäykistää ja rajoittaa työmarkkinoita ja yksilön vapautta toimia niillä. Sen sijaan työmarkkinoiden tulisi pysyä mahdollisimman joustavina. Harvey kuitenkin

---

¹²⁷ Harvey 2005, 8 – 11.

¹²⁸ Bell Lara – López 2006, 17 – 18.

¹²⁹ Harvey 2005, 81.

¹³⁰ Bell Lara – López 2006, 19.

¹³¹ Harvey 2005, 84.

korostaa, että joustavuus työmarkkinoilla on eduksi vain harvoille, vaikka ammattiyhdistysliikkeen toiminnassa liiallinen jäykkyys ei jäsenten etujen mukaista olekaan. Kuitenkin tavallisimpia uusliberalismin vaikutuksia työmarkkinoilla ovat olleet muun muassa alentuneet palkat, epävarmat työsuhteet ja työsuhteturvan heikkeneminen.¹³²

Pohdinnoissa Latinalaisen Amerikan viime vuosikymmenten taloudellisten rakenteiden muutoksesta kohti uusliberalismia tuodaan kuitenkin usein esiin myös alueella samaan aikaan tapahtunut demokratisoitumiskehitys. Uusliberalismin ja demokratisoitumisen keskinäistä suhdetta on kenties liioiteltu. Jack Knight pohtii ilmiöiden välistä yhteyttä ja korostaa uusliberalististen uudistusten olleen mahdollisia myös ilman demokratisoitumista. Talouden vapauttaminen ei hänen mukaansa välttämättä olisi vaatinut yhteiskunnallisia muutoksia kohti demokratiaa, eikä siten uusliberalismin demokratisoivasta vaikutuksesta voida vetää liian pitkäjänteisiä johtopäätöksiä. Tästä huolimatta, nimenomaan Latinalaisen Amerikan tarkastelussa sekä taloudelliset että institutionaaliset muutokset on huomioitava rinnakkain, niiden samanaikaisuuden vuoksi. Tämä on oleellista alueen historian kokonaisvaltaisen ymmärtämisen vuoksi.¹³³

4.2.3. UUSLIBERALISTINEN KEHITYSKÄSITYS

Uusliberalistinen malli ei pyri synnyttämään tasaisesti kehittyviä alueita, vaan päinvastoin. Yhden alueen hyvä menestys on kannustin ja hyvä esimerkki muille alueille. Uusliberalistinen kehityskäsitys ei siis pyri niinkään itsetarkoituksellisesti kannustamaan vaan tekee sen haastamalla. Pääoman kasaantuessa tietyille alueille muiden on pakko pyristellä mukana ja pyrittävä samaan tai edes lähelle menestyneen alueen tuloksia. Uusliberalistisessa ajattelussa ei ole sijaa erityistapausten rajoittavuudelle ja erityislaatuisuudelle. Siten valtion köyhyys johtuu lähinnä huonosta hallinnoinnista.¹³⁴ Uusliberalismin historiaton ulottuvuus näkyy juuri siinä, miten vähän se tarjoaa mahdollisuuksia huomioida eri kehittyvien maiden ominaisia sosiaalisia realiteetteja ja muita erityisiä piirteitä. Köyhyyden ratkaisu on yksinkertaisesti tuotannon kasvattaminen. Kun markkinat saavat toimia rauhassa ja vapaasti, syntyy vaurautta. Ja kun ylätasolla syntyy vaurautta, valuu sitä myös vähitellen alaspäin kaikkien eduksi. Vapaakauppa ja vapaat markkinat vievät siis kohti vaurautta ja pois köyhyydestä.¹³⁵ Vuonna 1991 Maailmanpankki totesi lausunnossaan, että ”ne maat, jotka tänä päivänä ovat teollistuneita, ovat vaurastuneet näiden vapaakauppapolitiikkaohjelmien ansiosta”. Kyse on siis itseään ruokkivasta ilmiöstä, eikä kehittyville maille jää todellisuudessa mitään muuta

---

¹³² Harvey 2005, 94 – 95.

¹³³ Knight 2001, 29.

¹³⁴ Nederveen-Pieterse 2004, 41.

¹³⁵ Harvey 2005, 81 – 82.

vaihtoehtoa.¹³⁶ Valinnanvapauden ihanteelle perustuva ajattelumalli päätyykin siis lopulta vaihtoehdottomuuden politiikkaan.

Altvater korostaa keskuspankkien itsenäistämistä uusliberalistisen politiikan keskeisenä toimenpiteenä. Pankkien itsenäisyys estää hallituksia käyttämästä niitä poliittisena työkaluna. Sen sijaan pankit voivat reagoida markkinoilla vallitseviin olosuhteisiin, mikä on uusliberalistisen ajattelun keskeisiä elementtejä. Globaalien finanssimarkkinoiden lainalaisuudet määrittävät pankeilta odotettavat toimenpiteet, joita niiden tulee kyetä toteuttamaan riippumattomana valtiosta ja sen demokraattisista instituutioista. Liikkeellä olevan rahan määrä lopulta ohjaa keskuspankkien toimintaa, ei muut toimijat. Finanssipolitiikka uusliberalistisen ajattelun mukaan ei pitkän aikavälin kuluessa lisää talouskasvua ja siten kehitystä. Yhtä vähän sillä on pitkällistä vaikutusta työllisyyden lisäämiseen. Sen vuoksi täystyöllisyyteen tähtäävät poliittiset toimet itseisarvona eivät ole kannatettavia. Markkinat eivät välttämättä luo tilannetta, jossa vallitsee täystyöllisyys. Tämän ei myöskään siten tule olla itsessään tavoiteltava päämäärä uusliberalistisen ajattelun mukaan. Siten uusliberalistinen politiikka usein vähentää virallisen sektorin työpaikkojen määrää, mutta vastaavasti lisää epävirallisen sektorin työtä ja epävakaita työsuhteita¹³⁷.

Kansainväliset organisaatiot, kuten edellä mainitut Maailmanpankki (WB) ja Maailman valuuttarahasto (IMF), ovat olleet pääasiallisia kehitysavun sekä poliittisten neuvojen antajia kansainvälisen politiikan areenalla. Samalla nämä organisaatiot ovat olleet myös tehokkaimpia uusliberalistisen politiikan istuttajia kehittyviin maihin. Niiden jäseninä teollistuneet maat ovat tehneet oman talousajattelunsa näköistä kehityspolitiikkaa, ilman kehityskohteena olevien maiden pääsyä näihin organisaatioihin. Toisen maailmansodan jälkimainingeista alkaen asetelma on ollut hyvin selkeä ja hierarkkinen. Kurt Bayerin mukaan nimenomaan tämä kehittyvien maiden kuulemattomuus on johtanut heikkoihin tuloksiin ja pitänyt vaikutusasetelmat entisellään.¹³⁸ 1970-luvun öljykriisin myötä kehittyneissä maissa vallitsi voimakas inflaatio, jonka vuoksi valuutat menettivät jopa puolet arvostaan. Kehitysmaissa vaikutus oli kuitenkin voimakkaampi, ja monista valuutoista tuli täysin arvottomia. Seurasi *stagflaatioksi* kutsuttu ilmiö; samanaikaisesti talouden hidastumisen kanssa hinnat nousivat ja työttömyys kasvoi. Kehitysmaat ottivat paljon halpoja lainoja rahoittaakseen omaa julkista sektoriaan ja budjettialijäämäänsä. Latalaisessa Amerikassa 80-luvun lainanhoito-ongelmat kärjistyivät, ja Meksikon johdolla alueen maat olivat syvässä kriisissä. Tähän

---

¹³⁶ Bell Lara – López 2006, 17 – 18.

¹³⁷ Altvater 2009, 74 – 75.

¹³⁸ Bayer 2009, 89.

tilanteeseen länsimaat tarjosivat apuaan ehtoina uusliberalistiset poliittiset ja taloudelliset uudistukset. Taloudellisen avun ehdot loivat asetelman, jonka vaikutukset olivat hyvin pitkäaikaisia ja syviä (erityisesti) Latinalaisen Amerikan alueella.¹³⁹

4.2.4. WASHINGTONIN KONSENSUS

Juuri mikään alueen avunsaajamaista ei omaksunut puhdasoppisesti liberalisaatiopolitiikan mallia, mutta kukin maa toteutti uusliberalistisia uudistuksia omalla tavallaan ja omalla sekoituksellaan uutta ja vanhaa. Nämä talouden vapauttamiseen tähtäävät uudistukset muodostavat kokonaisuuden, josta käytetään nimitystä *Washingtonin konsensus*.¹⁴⁰ Nimitys sai alkunsa vuonna 1990 ilmestyneestä John Williamsonin kirjasta *Latin American Economic policies*, jossa oli lueteltuna taloudellisia ja poliittisia keinoja, joiden kautta Latinalainen Amerikka voisi kehittyä.¹⁴¹ Kirja oli Williamsonin organisoiman, kyseistä aihetta käsittelevän konferenssin taustamateriaaliksi tarkoitettu koonti Washingtonissa sijaitsevien instituutioiden, kuten IMF:n ja Maailmanpankin laajasti hyväksymistä uudistuksista koskien Latinalaisen Amerikan talouskehitystä. Pedro-Pablo Kuczynskin (joka oli myös yksi edellä mainitun Williamsonin kirjan kirjoittajista) mukaan käsitettä Washingtonin konsensus on väärinkäytetty lukemattomilla tavoilla, tarkoittamaan niin minimalistista hallitusta kuin *laissez-faire* – politiikkaakin. Kuczynskin mukaan alkuperäinen tarkoitus oli paljon vähemmän ideologinen.¹⁴² On käsitteen laaja tulkinta ja ideologisuuden leima kuinka oikeutettua tahansa, kansainväliset organisaatiot omaksuivat tästä keinovalikoimasta itselleen monia toimintamalleja¹⁴³

Latinalaisella Amerikalla 1980-luku oli vaikea ja traaginen. Edellä kuvatun historiankulun valossa on ymmärrettävää, että ajasta käytetään alueen yhteydessä nimitystä ”menetetty vuosikymmen”. Bell Laran ja Lópezin mukaan syvää velkakriisiäkin pahempi tulos 80-luvun toimista oli, että alue menetti mahdollisuutensa neuvotteluihin hegemonististen valtioiden kanssa. Tämä oli perusasetelma, joka johti Washingtonin konsensuksen muodostumiselle. Tärkeimpinä taustavoimina olivat Yhdysvaltojen hallitus, IMF:n kaltaiset kansainväliset rahoituslaitokset sekä oikeistopolitiikkaa harjoittavat ajatushautomot. Tavoitteena oli saada velkaa ottavat maat omaksumaun toivotunlaiset talousuudistukset omiksi tavoitteikseen. Taustalla oli neljä vahvaa peruselementtiä:¹⁴⁴

---

¹³⁹ Centeno – Cohen 2011, 319 – 320.

¹⁴⁰ Centeno – Cohen 2012, 319.

¹⁴¹ Bayer 2009, 90.

¹⁴² Kuczynski 2003, 24.

¹⁴³ Bayer 2009, 90.

¹⁴⁴ Bell Lara – López 2006, 19.

1. talouden säännöstelyn purkaminen sallien yksityistämisen
2. tiukka palkkojen kontrollointi
3. talouden avaaminen ulkomaisille intresseille sekä hyödyke- ja pääomavirtojen vapauttaminen
4. pääoman etujen priorisointi

Näiden tavoitteiden toteutumiseksi pyrittiin muun muassa kurinalaiseen talouspolitiikkaan, julkisten menojen leikkaamiseen, kaupan vapauttamiseen, ulkomaisten suorien investointien lisäämiseen, valtionyritysten yksityistämisen ja yksityisoikeuksien vahvistamisen kautta¹⁴⁵. Neljä peruselementtiä luovat vankan pohjan uusliberalistiselle valtion toiminnalle. Valtion kontrollia haluttiin pienentää voimakkaasti ja tuoda markkinat keskeiselle sijalle. Kaupan vapauttaminen nähtiin ehdottoman tärkeänä niin kansallisen talouden kuin myös yhteiskunnan kehityksen kannalta¹⁴⁶. Küblblöckin termin Washingtonin konsensus edustaa kokonaisuutena *catching up* -kehitysajattelua, jonka mukaan kehittyvien maiden tulisi noudattaa tarkasti teollistuneiden maiden esimerkkiä¹⁴⁷. Kehityskentällä tämänkaltainen ajattelu onkin ollut voimissaan maailmansotien jälkeisestä ajasta alkaen.¹⁴⁸

4.2.5 UUSLIBERALISTINEN BRASILIA?

On liioittelua väittää Washingtonin konsensuksen tuoneen uusliberalismin Latinalaiseen Amerikkaan ja Brasiliaan. Mutta on perusteltua todeta konsensuksen juurruttaneen uusliberalismin hyvin kiinteäksi ja perustavanlaatuiseksi osaksi alueen maiden talous- ja sosiaalipolitiikkaa. Sotilashallinnon viimeisinä vuosina Brasiliassa siirryttiin vähitellen kohti demokraattista hallintoa. Armeijan valta päättyi vuonna 1985, mutta ensimmäinen demokraattisesti valittu presidentti, Fernando Henrique Cardoso astui tehtäväänsä vasta vuonna 1995. Cardoso toimi tätä tehtävää aiemmin muun muassa valtiovarainministerinä Itamar Francon hallituksessa vuodesta 1993 siihen saakka, että tuli valituksi presidentiksi. Sekä ministerinä että presidenttinä Fernando Henrique Cardoso harjoitti hyvin määrätietoista neroliberalistista talouspolitiikkaa, joka määritteli suunnan pitkälle tulevaisuuteen. Vaikka Cardosoa edeltäneillä presidenteillä oli paljon samansuuntaisia suunnitelmia ja yrityksiä, vasta hänen aikanaan monet suunnitelmista myös tulivat hyväksytyiksi. Cardoson ministerikaudella valtionomistusta, kuten pankit, yksityistettiin. Muita merkittäviä toimia olivat muun muassa talouden vapauttaminen, julkisen velan tarkempi kontrollointi, verouudistukset

---

¹⁴⁵ Ahumada 1992, viitattu: Bell Lara – López 2006, 19.

¹⁴⁶ Kay 2008, viitattu: Bell Lara – López 2006, 19.

¹⁴⁷ Küblblöck 2008, viitattu: Bayer 2009, 90.

¹⁴⁸ Bayer 2009, 90.

ja julkisen hallinnon uudistukset. Merkittävimpään rooliin nousi kuitenkin Cardoson talouden vakauttamiseen tähdännyt ohjelma, *Plano Real*.¹⁴⁹

Korkeata inflaatiota pyrittiin tasoittamaan muun muassa uuden valuutan, *real:n* käyttöönoton myötä vuonna 1994. Cardoson ministerikaudella lanseeraaman ohjelman toteutus jatkui tämän presidenttikaudella. Cardoson yksityistämistoimien tarkoituksena oli helpottaa ulkomaisten yritysten toimintaa Brasiliassa ja lisätä kilpailua. Valtion omistama puhelinyhtiö yksityistettiin, valtiomonopoli öljyntuotannossa purettiin ja maailman suurimman rautamalmin viejä, valtion omistama kaivosyhtiö myytiin. Suurta vastustusta ja kritiikkiä kohdanneet hankkeet menivät läpi, ja Cardoso tuli valituksi myös toiselle kaudelle.¹⁵⁰ Vaikka hyperinflaatio oli taltutettu, haastava maailmantaloudellinen tilanne Cardoson toisella kaudella näkyi maan talouden hitaana kasvuna. IMF:n myöntämän lainan ehtoina olivat julkisten kulujen leikkaukset sekä verotuksen ja ohjauskoron uudistukset, jotka myös toteutettiin. Huolimatta koulutus- ja terveydenhuoltouudistuksista, merkittävän kansanosan kohtalona olivat kuitenkin edelleen vanhat ongelmat, kuten nälkä, lukutaidottomuus ja huono terveys.¹⁵¹

Kansalaisten tyytymättömyys Cardoson toisen kauden politiikkaan näkyi tämän sosiaalidemokraattisen puolueen, PSDB (*Partido da Social Democracia Brasileira*) heikkona kannatuksena. Tämä oli hyödyllinen lähtötilanne työväen puolueelle PT:lle (*Partido dos Trabalhadores*) ja sen presidenttiehdokkaalle Luiz Inácio ”Lula” da Silvalle.¹⁵² Emir Sader kuvaa Brazilian työväenpuolueen nousua presidenttipuolueeksi ”menetettyinä mahdollisuutena”. Hänen mukaansa Brasiliassa oli kaikki edellytykset olla poikkeus uusliberalistisessa maailmassa. Kapitalistisen maailman suurimmalla vasemmistopuolueella oli takanaan sekä vahvan MST:n että suuren ammattiyhdistyksen (*Central Única de los Trabajadores*) tuki, mikä antoi mahdollisuudet uusliberalismin vastaisen politiikan harjoittamiseen.¹⁵³ David Samuels pitää kuitenkin Lulan astumista presidentiksi vuonna 2003 historiallisesti merkittävänä tapauksena ja selkeänä osoituksena Brazilian vahvistuneesta demokratiasta. Entisenä työläisenä Lula poikkesi suuresti edellisistä presidenteistä vailla merkittäviä yhteyksiä taloudelliseen, poliittiseen tai yhteiskunnalliseen eliittiin. Muutosta kaipaava köyhä kansa näki Lulassa innostavan esimerkin.¹⁵⁴ Lulan presidenttikauden

---

¹⁴⁹ Kingstone – Ponce 2010, 102 – 103.

¹⁵⁰ Roett 1999, 166 – 175.

¹⁵¹ Skidmore – Smith 2005, 176 – 178.

¹⁵² Samuels 2008, 153.

¹⁵³ Sader 2006, 173.

¹⁵⁴ Samuels 2008, 152 – 153.

kohdistui suuria odotuksia suuresta muutoksesta etäämmäs Cardoson uusliberalistisesta politiikasta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Lula nimitti talouspolitiikan ytimeen nuoria uusliberalisteja PT: n tai ylipäänsä vasemmistolaisten ekonomien sijaan ja lupasi jatkaa edellisen hallinnon taloudellisia sitoumuksia. Tämä merkitsi muun muassa sitä, ettei uusia rahoituspääoman liikkuvuutta kontrolloivia toimenpiteitä otettaisi käyttöön. Uusi presidentti vetosi olevansa velvollinen jatkamaan Cardoson hallinnon linjaan kutsuen sitä ”kirotuksi perinnöksi”. Tätä pedattiin jo Lulan kampanjassa, jossa tavoitteeksi asetettiin vähittäinen muutos pois uusliberalistisesta mallista.¹⁵⁵

Lähimmät kannattajat eivät olleet vakuuttuneita Lulan ideologisesta uskollisuudesta, ja hänen ensimmäistä kauttaan kutsuttiin syyttävästi ”Cardoson kolmanneksi kaudeksi”. Monin paikoin politiikka säilyi loogisena jatkumona toteuttamalla edellisen hallinnon linjaa. Keskuspankille turvattiin yhä autonomisempi asema, vaikka PT oli vastustanut sitä. Puolueelle minimipalkan nostaminen oli myös tärkeä teema, ja Lula lupasi kampanjassaan kaksinkertaistaa sen. Lulan hallinto kuitenkin piti sen pitkään ennallaan ja kohotti sitä vasta aivan kautensa lopussa. Maareformin luvattu edistäminen jäi heikolle tasolle.¹⁵⁶ Myös yksityistämispolitiikka jatkui muun muassa julkisen sektorin työntekijöiden eläkkeiden rajaamisena johdatellen heidät yksityisten eläkejärjestelmän asiakkaisiksi. Investointien verotusta vähennettiin ja julkinen talous oli alijäämäinen. Nämä ja monet muut toimet olivat suuressa ristiriidassa PT: n ja ylipäänsä vasemmiston arvojen kanssa, ja erityisesti Lulan omien kampanjassa esitettyjen tavoitteiden kanssa.¹⁵⁷ Oman puolueen jäsenistöstä kuului ankaraa kritiikkiä Lulan hallinnon pragmatismista, ja monet kannattajat kokivat tulleen petetyiksi. Häntä syytettiin kääntymisestä uusliberalismin uskoon.¹⁵⁸ Lula puolustautui vetoamalla hallintonsa saavutuksiin. Hänen mukaansa maa oli syöksykierteessä alaspäin edeltäjiensä vuoksi, mutta hänen ja hallintonsa avulla maa pelastui jyrkänteen reunalta.¹⁵⁹

Kahden edeltäjänsä tavoin Lula vahvisti markkinaorientoitunutta liberaalia talousmallia ja syventänyt osallisuutta globaalissa taloudessa. Vahvistamalla Keskuspankin itsenäisyyttä on kasvatettu luottamusta investoijien silmissä ja siten luotu talouskasvua. Suurten brasilialaisten yritysten toimintamahdollisuudet ja voitot ovat lisääntyneet talouden globalisaation myötä. Samaan aikaan pienten ja keskisuurten yritysten toimintaedellytykset ovat huomattavasti vaatimattomammat. Laaja-alainen ja vientivetoinen agribisnes on kasvanut, ja siitä on tullut merkittävä osa Brasilian

---

¹⁵⁵ Sader 2006, 184– 186.

¹⁵⁶ Samuels 2008, 156 – 157.

¹⁵⁷ Sader 2006, 187.

¹⁵⁸ Samuels 2008, 157 – 158.

¹⁵⁹ Sader 2006, 187.

talouskehitystä.¹⁶⁰ Lulan kahden kauden aikana niin maan talous kuin BKT:kin kasvoi, ohjauskorko laski ja Brasilian vienti lähes kaksinkertaistui. Myös velkaisuus väheni, sillä Brasilia sai hoidettua IMF:n velan ja kansallinen velkataso laski.¹⁶¹ Monet sosiaalisen eriarvoisuuden indikaattorit osoittivat parannusta. Äärimmäisessä köyhyydessä elävien ihmisten määrä laski kahden ensimmäisen hallintovuoden aikana jopa 19,2% ja myös tulonjakautumisen tasa-arvoisuutta kuvaava Gini-indeksi laski. Niin ikään lapsikuolleisuus laski ja Lulan luotsaaman Bolsa Família-ohjelman turvin suuri joukko köyhiä lapsia pääsi koulutuksen piiriin.¹⁶² Näistä saavutuksista huolimatta monet epäkohdat säilyivät ennallaan tai pahenivat. Työntekijöiden hyväksikäyttö 2000-luvulla lisääntyi, työpäivät pitenivät, palkat alenivat ja työntekijöiden oikeudet heikentyivät. Useiden kohdalla varsinainen tulotaso laski ja siten yhä useampi teki kahta tai useampaa työtä. Yhä suurempi joukko jo eläkkeelle jääneitä jatkoi myös työskentelemistä.¹⁶³ Talouskasvu työllisyyttä lisäävänä tekijänä on siis ollut problemaattista ja vaurauden jakautuminen yhä hyvin epätasaista. Ero rikkaiden ja köyhien välillä on kaventumisesta huolimattaan edelleen huomattava, ja Brasilian tuloerot ovat yhä maailman suurimpien joukossa. Tämä asetelma on säilynyt laajoista sosiaali-ohjelmista huolimatta. Ohjelmat koulutuksen, terveydenhuollon ja sanitaation kaltaisten haasteiden ratkaisemiseksi ovat kärsineet suuresta alueellisesta vaihtelusta, luoden hyvin erilaiset olosuhteet maan eri osien välille.¹⁶⁴

Cardoson lailla myös presidentti Dilma toimi ministerinä edeltävän presidentin hallituksessa ja oli mukana suurissa poliittisissa hankkeissa. Cardoso oli *Plano Realin* merkittävä toimija ja Dilma taas oli oleellisesti mukana PAC:n toteuttamisessa jo ensimmäisestä osasta alkaen.¹⁶⁵ Vuonna 2011 presidentin virkaan astunut Dilma on pitkälti jatkanut edeltäjiensä viitoittamalla tiellä, eikä politiikan linjassa ole tapahtunut suuria muutoksia.¹⁶⁶ Dilma näyttää jatkavan liberaalien arvojen edistämistä,¹⁶⁷ mutta laajemman mittakaavan pohdintoja poliittisen linjan muutoksesta Dilman aikana on vielä hieman aikaista tehdä.

---

¹⁶⁰ Barros Silva – De Souza Braga – Cabral Costa 2010, 127 – 128.

¹⁶¹ Samuels 2008, 156.

¹⁶² Samuels 2008, 158.

¹⁶³ Sader 2006, 189.

¹⁶⁴ Barros Silva – De Souza Braga – Cabral Costa 2010, 129 – 130.

¹⁶⁵ Bertazzo 2012, 889 – 890.

¹⁶⁶ Engstrom 2012, 836.

¹⁶⁷ Engstrom 2012, 839.

4.3. KEHITYSTÄ ALHAALTA YLÖSPÄIN

Aiempien *top-down* -kehitysteorioiden tuottama pettymys sai 1960-luvun lopulta alkaen aikaan pohdintoja uudenlaisen, vaihtoehtoisen kehitysparadigman muotoilusta. Taloudellinen kasvu ei ollutkaan tihkunut alemmille tasoille.¹⁶⁸ Tuloksena syntyi erilaisia kehitysnäkökulmia, jotka painottivat talouskysymysten sijaan arvoja, kuten perustarpeiden tyydytys, ekologisuus ja osallistumismahdollisuuksien parantaminen. ¹⁶⁹

4.3.1 VAIHTOEHTOINEN KEHITYS

Vaihtoehtoiset kehitysmallit ovat syntyneet valtavirran kehitysajatteluun kohdistuneen kritiikin pohjalta. Massiivisen teollistamisen ja kehitysajattelussa pitkään vallinneen edunvalvontamallin (muut määrittelevät toisten puolesta minkäläistä kehitystä tarvitaan) katsottiin lisäävän vieraantumisen tunnetta. Tämän sijaan huomio tulisi kohdistaa pienimuotoisen yhteistyön malliin niin teollisuudessa kuin maataloudessakin. Vaihtoehtoisia kehitysmalleja on kritisoitu epäteoreettisuudesta ja epäkäytännöllisyydestä. Kritiikistä huolimatta kehitysajattelun yleisessä linjassa paikallistason merkityksen ja itsemääräämisoikeuden painottaminen on lisääntynyt.¹⁷⁰ Björn Hettne korostaa, että uudet mallit eivät voi olla pelkkää mielikuvituksellista ideointia johtamatta mihinkään. Malleilta on vaadittava realistisuutta. Lisäksi niiden on kummuttava jostakin olemassa olevien mallien perustavanlaatuisesta ristiriitaisuudesta, kuten esimerkiksi kehitysprosessin epäoikeudenmukaisuudesta. Hettnen mukaan vaihtoehtoisen teorian tulisi sisältää ainakin seuraavat periaatteet: ¹⁷¹

1. alueellisuuden periaate vastakohtana funktionalisuudelle
2. kulttuurisen pluralismin periaate vastakohtana standardoidulle modernisaatiolle
3. ekologisen kestävyuden periaate vastakohtana kasvulle ja kulutukselle/konsumerismille

Hettne kuvaa näiden kolmen ulottuvuuden olevan ehdoton edellytys.¹⁷² Vaatimuksen ehdottomuus on ymmärrettävä, sillä vaihtoehtoiselle kehitysparadigmalle ominainen hajanaisuus ja moniulotteisuus rajoittavat sen kykyä haastaa varsinaista kritiikin kohdetta eli perinteisiä *top-down* -malleja. Yhdyn Hettnen vaatimukseen kolmen perusperiaatteen täyttämistä. Lukemistani malleista

---

¹⁶⁸ Brohman 1996, 202 – 203.

¹⁶⁹ Potter ym. 2008, 114 – 115.

¹⁷⁰ Thomas 2000, 47 – 48.

¹⁷¹ Hettne 1995, 199.

¹⁷² Ibid.

Walter B. Stöhrin katsaus alhaalta ylöspäin kohottautuvasta kehityksestä on selkein ja oman tutkimuskohteeni valossa asianmukaisin vaihtoehtoisista kehitysparadigmoista. Stöhrin kokoama teoreettinen malli otsikolla *The Bottom-Up and Periphery-Inward Development Paradigm* myös vastaa kaikkiin Hettnen vaatimuksiin.¹⁷³ Hän on koonnut yhteen omia ja muiden teoreetikkojen ajatuksia koherentiksi malliksi keinoineen. Erityisen keskeisessä asemassa on John Friedmannin ja Clyde Weaverin alueellisuutta painottava, periferian ja keskuksen välistä jännitettä tarkasteleva kehitysteoria.¹⁷⁴ Stöhrin teoreettinen viitekehys vuodelta 1981 on edelleen ajankohtainen ja osuva pohja erityisesti MST:n kaltaisen maaseutupohjaisen yhteiskunnallisen liikkeen tutkimiseen. Siten juuri Stöhrin kokonaisvaltaisen osuvalle kehys saa työssäni paljon jalansijaa.

4.3.2. LÄHTÖKOHDAT

Nimestään huolimatta alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehityksen tärkein ominaisuus ei ole se, missä tasossa päätökset tehdään. Vaikka tämä ulottuvuus on tärkeä, kyse on kuitenkin laajemmasta kokonaisuudesta. Tavoitteena on tuoda esiin vaihtoehtoinen tapa määrittellä uudelleenjaon kriteerit, hyödykkeiden vaihto, yhteiskunnallisten ja taloudellisten organisaatioiden erityisiä muotoja ja muuttaa kehityksen koko konseptia.¹⁷⁵ Kehitysparadigma rakentuu hyvin eri tavalla kuin ylhäältä alaspäin suuntautuva kehitysteoria. Kyse ei ole selkeärajaisesta teoriasta vaan ennemminkin teoreettisesta lähestymistavasta. Koska alhaalta ylöspäin suuntautuva kehitysjattelu sai alkunsa perinteisten kehitysteorioiden kritiikistä, on luontevaa esitellä vaihtoehtoinen kehitysparadigma sen eroista perinteisempiin kehitysteoreettisiin lähestymistapoihin.

Vahva talousteoreettinen tausta näkyy perinteisten kehitysteorioiden ajattelumallissa. Stöhrin mukaan niille on ollut keskeistä ”urbaani ja teollinen, pääomaintensiivinen kehitys, korkein mahdollinen teknologia ja maksimaalinen ulkoisten ja skaalaetujen käyttö”.¹⁷⁶ Alhaalta ylöspäin suuntautuva kehitysparadigma kehottaakin suhtautumaan kehitykseen eri tavalla. Stöhrin mukaan kehitys on vaihtoehtoisen tulkinnan mukaan kokonaisvaltainen prosessi, joka laajentaa yksilöiden, yhteiskunnallisten ryhmien ja alueellisesti organisoitujen yhteisöjen mahdollisuuksia niin pienessä kuin keskitasonkin mittakaavassa. Hän korostaa myös voimakkaasti ryhmien potentiaalin ja resurssien koko valikoiman täysimittaista käyttöönottamista yhteiseksi hyödyksi yhteiskunnallisessa, taloudellisessa ja poliittisessä mielessä. Ero 1950–1960-lukujen ajatteluun on suuri. Vahvasti talousteorioihin suuntautuneen kehitysjattelun mukaan todellisista mahdollisuuksista aktivoitiin

---

¹⁷³ Stöhr 1981, 39 – 72.

¹⁷⁴ Esim. Friedmann – Weaver 1979.

¹⁷⁵ Stöhr 1981, 39.

¹⁷⁶ Stöhr 1981, 40.

vain pieni osa. Siten ”ylhäältä” ohjaavassa asemassa olevat vahvat valtiot saattoivat paremmin säilyttää taloudellisen ja poliittisen kilpailuasemansa muuhun maailmaan nähden. Olennaista alhaalta ylöspäin ohjautuvassa kehitysparadigmassa on vahva kulttuurillisuus. Kehityksen tulee kohota kyseisestä kulttuurista käsin, ja kehitysmallin on myös voitava muuttua samaan tahtiin kuin kyseessä oleva alue ja kulttuuri muuttuvat.¹⁷⁷

4.3.3. KESKEISET KYSYMYKSET

Stöhrin mukaan alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysparadigman ytimessä on kaksi erityistä haastetta. Ensimmäinen liittyy ylhäältä alaspäin suuntautuvan kehitysparadigmaan. Miten olisi mahdollista säännellä ja kontrolloida tämän perinteisemmän kehitystoiminnan seurauksia? Toinen keskeinen kysymys on se, miten luoda dynaamisia kehitysimpulsseja vähemmän kehittyneillä alueilla. Ei siis näille alueille suuntaavia, vaan siellä syntyviä aloitteita. Oleellista sen ratkaisemisessa on niin kutsuttujen endogeenisten tekijöiden luominen eli alueelta käsin nousevien tekijöiden aikaansaaminen. Stöhrin mukaan vain siten muutos oikeudenmukaisempaan kehitysdynamiikkaan on mahdollinen.¹⁷⁸ Pohdin seuraavassa näitä kysymyksiä hieman tarkemmin.

Ensimmäinen kysymys ylhäältä alaspäin suuntaavien kehitysparadigmojen aiheuttamien ongelmien selättäminen vaatii alueiden ja maiden välisen kanssakäymisen muutoksia. Perinteisempien kehitysmallien mukaan tehdyt ratkaisut ja niiden aiheuttamat seuraukset näkyvät pitkään ja haastavat uudenlaisten toimintamallien käyttöönoton. Jännitteinen tilanne syntyy, kun halutaan muuttaa vanhoja rakenteita, jotka pyrkivät takaamaan palveluita vain valikoidulle kansanosalle ja käyttämään vain tiettyjä resursseja. Alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysparadigman tavoitteena on hyödyntää mahdollisimman hyvin alueen omia luonnollisia ja inhimillisiä resursseja koko väestön hyväksi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita luonnonvarojen kestämatöntä käyttöä. Siten pyritään kohti laajaa kehitystä, joka tässä yhteydessä merkitsee tavoitetta käyttää edellä mainittuja resursseja kaikkien väestönsien perustarpeiden tyydyttämiseen ja tarpeiden taustalla olevien tekijöiden kehittämiseen. Tavoitteessa korostuu kaikkien resurssien täysimittainen käyttö ja kaikkien väestönsien perustarpeiden tyydyttäminen samanaikaisesti. Peruspalveluiden järjestäminen tulisi järjestää alueellisesti ja huomioiden pientenkin yhteiskunnallisten ryhmien ja alueellisten yhteisöiden tarpeet. Lisäksi alueella synnytetyn taloudellisen ylijäämän tulisi myös jäädä alueelle. Siten olisi mahdollista laajentaa ja monipuolistaa alueen taloutta. Kun yksi alue kehittyy, myös muut alueet hyötyvät siitä.

---

¹⁷⁷ Stöhr 1981, 40 – 41.

¹⁷⁸ Stöhr 1981, 43.

Kehitys kumpuaa alhaalta ja nousee ylöspäin ulottuen vähitellen yhä laajemmalle maantieteelliselle alueelle.¹⁷⁹

Toinen perustavanlaatuinen haaste on se, miten saada synnytettyä kehitysimpulsseja vähemmän kehittyneen alueen sisällä. Yksi keino tähän on luoda aluetta suojaava sulkeuma, jonka avulla voidaan kontrolloida valikoitujen tuotteiden osalta kauppaa muiden alueiden ja valtioiden kanssa, mikäli se uhkaksi alueen omaa kehityspotentiaalia. Stöhrin mukaan kontrolli mahdollistaisi kaupan ei-toivottujen vaikutuksien, kuten työttömyyden, estämisen. Kehitysimpulssien synnyttämistä edesauttaisi myös tuotteista saatujen tulojen hyödyntäminen alueella olevien muiden alojen hyväksi. Sen sijaan, että tulot pyrittäisiin maksimoimaan kansainvälisillä markkinoilla, voitaisiin lisätä laajemmin alueen kaikkien muidenkin tuotantotekijöiden tehokkuutta.¹⁸⁰

4.3.4. KRIITTISYYS KESKUSTOJA KOHTAAN

Alhaalta ylös suuntaavalle kehitykselle keskeistä on kritiikki ”keskuksia ja ytimiä” kohtaan. Keskuspaikkojen dominoiva asema koetaan ongelmalliseksi. Eräs ratkaisuvaihtoehto on juuri edellä esitetty suunnitelma vähemmän kehittyneiden alueiden kaikkien tuotantotekijöiden lisääminen. Alue voisi siten lisätä omavaraisuutta ja vastaisi itse omiin tarpeisiinsa ja vaatimuksiinsa, jotka se myös itse olisi määritellyt. Ajatuksena on, että tarpeita ja tarvittavaa kehitystä ei määritellä jossakin muualla, vaan itse alueella. Tuotannon monipuolistaminen voisi ehkäistä myös suurkaupunkien hurjaa kasvua, kun paremman elintason edellytykset olisivat saatavilla myös maaseutualueilla.¹⁸¹

Toinen ratkaisuvaihto vaatii laajaa rakenteellista muutosta ja haastaa perinteisen käsityksen kaupunkien ja ympäröivän maaseudun välisestä roolijaosta ja niiden välisestä suhteesta. Sen mukaan kaupunkien tulisi ennen muuta toimia sen välittömässä läheisyydessä oleville *takamaille* aktiiviteettien lisääjänä ja kannustavana toimijana, eikä toisinpäin. Takamaiden ei siis pitäisi olla koko urbaanin järjestelmän kehittyvä ja kannatteleva osatekijä, eräänlainen raaka-aineväara. Kaupunkien merkittävyyttä ei tarvitse kiistää, mutta urbaanin järjestelmän toimintalogiikkaa halutaan muuttaa. Urbaani teollinen järjestelmä, jossa kehitys suuntautuisi alhaalta ylöspäin, pohjautuisi vakaisiin tarpeisiin ja takamaidensa ja niiden asukkaiden potentiaaliin. Tämä olisi Stöhrin mukaan parempi ja kestävämpi malli kuin keskuksesta sattumanvaraisesti alaspäin tihkuvien impulssien varassa sinnittelevät takamaat. Tuloksena olisi hajautetumpi ja alueellisempi järjestelmä. Mallin mukaan urbaanien keskusten tulisi parantaa saavutettavuuttaan alueiden sisällä, ennemmin kuin

---

¹⁷⁹ Stöhr 1981, 43.

¹⁸⁰ Stöhr 1981, 45.

¹⁸¹ Stöhr 1981, 45 – 46. Katso myös Friedmann – Weaver 1979.

saavutettavuuttaan ulospäin. Siten sisäänpäin orientoitunut urbaani järjestelmä tarjoaa parhaat olosuhteet tasa-arvoiselle peruspalveluiden jakamiselle kaikille väestönsille.¹⁸²

4.3.5. TAUSTAHYPOTEESIT

Stöhr on kerännyt yhteen alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysstrategian taustalla olevat neljä perushypoteesia¹⁸³:

1. Taloudellinen integraatio on toteutettu ilman riittävää valmistelua. Sen haitallisena seurauksena elintasoissa on havaittavissa huomattavan suuria alueellisia eroja. Alueet eivät ole saaneet kehittyä itsenäisesti, eikä väestö ole jakaantunut alueen sisällä resurssien mukaisesti. Siten myös yhteiskunnalliset mekanismit ovat toteutuneet epätasapainoisesti.
2. Kunkin yhteisön luonnolliset ja yhteiskunnalliset olosuhteet määrittelevät, minkälainen kehityskäsitys alueella vallitsee suhteessa sekä kulttuuristen että institutionaalisten olosuhteiden kehitykseen. Näitä kehityspotentiaalin kannalta tärkeitä tekijöitä ei pitäisi alistaa millekään ulkopuolelta tuleville lyhytnäköisille painostustoimille tai kasvottomille markkinamekanismeille.
3. Oli kyseessä sitten erilaisten kehityskäsitysten muotoileminen tai niiden toimeenpano, pitää perusimpulssin aina tulla asianomaiselta yhteisöltä itseltään. Tällöin tulee hylätä vallitseva hypoteesi, jonka mukaan pienimuotoinen yhteisö tarvitsisi kehittyäkseen aina jonkin korkeammalle kehittyneen yhteisön tai valtion välittäjäkseen. Kuvattu asetelma tuottaisi vain välittäjän edustamaa kehityskäsitystä. On myös hylättävä toimintamalli, jonka mukaan köyhien yhteisöjen on tuotettava enemmän hyödykkeitä alennetuin kustannuksin vastatakseen rikkaiden maiden kysyntään. Vastaavasti köyhät yhteisöt vastaanottaisivat rikkailta mailta pääomaa, teknologiaa ja organisoimiskäytäntöjä. Kaupankäynnin epätasa-arvoisten ehtojen ohella monet edellä mainituista siirroista tosiasiaassa heikentävät enemmän kuin vahvistavat kehityspotentiaalia vähemmän kehittyneillä alueilla. Siirtojen kautta alueista tulisi vain entistä riippuvaisempia kehittyneemmistä alueista eivätkä ne itse kehittäisi omaa potentiaaliaan vastaavilla osa-alueilla. Nämä kaikki ulottuvuudet kuuluvat vallitsevaan kehitysavun malliin, joka kokonaisuudessaan tulisi hylätä.

---

¹⁸² Stöhr 1981, 45 – 46.

¹⁸³ Stöhr 1981, 43 – 45.

4. Kansallisen ja alueellisen itsemääräämisoikeuden tulisi olla vahvempaa sen suhteen, minkälaista vuorovaikutusta köyhien ja rikkaampien alueiden välillä on. Useimmat vähemmän kehittyneet maat ovat alikehittyneitä nimenomaan niiden heikentyneestä kyvystä olla mukana suurimittaisessa kansainvälisessä vaihtojärjestelmässä, mikä taas johtuu niiden vähentyneestä hyödykkeiden ja tuotantotekijöiden tuottamiskapasiteetista. Monilla köyhemmillä yhteisöillä sen sijaan on materiaalisesti kehittyneempiä alueita suurempi potentiaali epämuodolliseen ja pienimuotoiseen vuorovaikutukseen. Tämän kaltainen vuorovaikutus, kuten inhimillinen välittäminen ja vahva ryhmäidentiteetti, ovat tärkeitä ihmisille, vaikka niiden arvo ei olekaan mitattavissa suurilla vaihtomarkkinoilla. Näillä on käytännöllistä arvoa, mutta ei vaihtoarvoa eikä laskennallista arvoa. Tästä johtuen sitä ei voida myöskään mitata tavallisilla kehityksen indikaattoreilla. Taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset muutokset vaikuttavat näihin potentiaaleihin kuitenkin suuresti. Vaikutukset ovat usein negatiivisia, mikä johtuu nopeasta integroimisesta maailmantalouteen.

Näiden pienimuotoisten ja markkina-arvottomien potentiaalien inhimillinen merkitys on suuri. Niiden vaikutus sektoreihin, kuten sosiaaliturva, terveydenhuolto, ympäristön suojelu ja koulutus ovat merkittäviä. Kun radikaalisti eri taloudellisen kehityksen vaiheessa olevat valtiot harjoittavat keskinäistä kauppaa, saattaa tuloksena olla dramaattisia yhteiskunnallisia muutoksia edellä mainituille sektoreille. Seuraukset näkyvät usein elämänlaadun laskuna. Vähemmän kehittyneiden valtioiden tapauksessa tilanteen hankaluutta lisää valtion kykenemättömyys ottaa vastuulleen peruspalvelusektori laaja-alaisine ja korkeine kustannuksineen.¹⁸⁴

4.3.6. KESKEISET ELEMENTIT

Olenneisinta alhaalta ylöspäin suuntautuvassa kehitysparadigmassa on kuitenkin se, ettei ole yhtä reseptiä, jolla kaikille alueille ja kaikkina aikoina voitaisiin synnyttää kehitystä. Samalla juuri tämä on kaikkein suurin ero ylhäältä alaspäin suuntaavien kehitysteorioiden välillä. On huomioitava tarkasti juuri kyseessä olevan alueen sosio-kulttuuriset, historialliset ja institutionaaliset olosuhteet ja pyrittävä saamaan käyttöön alueen oma potentiaali mahdollisimman hyvin alueen kaikkia väestönosia tyydyttävällä tavalla. Stöhr on koonnut ja tiivistänyt alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysparadigman oleelliset elementit 11 kohdan listaksi.

---

¹⁸⁴ Stöhr 1981, 45.

1. Laajat maankäyttömahdollisuudet

Pääsy maahan ja muihin alueella oleviin luonnonresursseihin on merkinnyt pääsyä avaintuotantosektorille. Tällä on ollut suuri merkitys, erityisesti Afrikan, Aasian ja Latinalaisen Amerikan esikapitalistisille yhteiskunnille. Asetelma muuttui kolonialismin ja eurooppalaisen yksityisen maanomistajuusjärjestelmän myötä. Monilla alueilla maalla on kuitenkin edelleenkin hyvin suuri merkitys, ja mahdollisuus maankäyttöön on tärkeä tekijä tulojen tasa-arvoistamisessa. Maankäytön mahdollistaminen on edellytys myös peruspalveluiden vaatimiselle sekä maaseudun päätöksenteon rakenteiden kehittämiseksi alhaalta ylöspäin.¹⁸⁵

2. Oikeudenmukaiset alueelliset päätöksentekorakenteet

Uusien päätöksentekorakenteiden tai vanhojen uudelleenherättämisen avulla yhteisön tulisi voida päättää integroidusti alueen luonnonvarojen ja inhimillisten resurssien kohdentamisesta. Niiden avulla tulisi myös pystyä vastaamaan alueen tuotannon jalostamisesta ja kehittämisestä eteenpäin ja niistä alueelle synnytetyn taloudellisen ylijäämän alueellisesta kohdentamisesta. Päätöksentekuelimiä tulisi olla eri alueellisilla tasoilla ja niiden tulisi toimia molemminpuolisen sopimuksen pohjalta. Tavoitteena on, että ylemmän tason päätöksentekuelimet tulisivat väliin vasta siinä tilanteessa, kun alemman alueellisen päätöksentekuelimen potentiaali on käytetty kokonaan.¹⁸⁶

3. Korkeamman tason itsemääräämisoikeus maaseutu – ja muille perifeerisille alueille

Tulisi hyödyntää jo olemassa olevia ja tarpeen mukaan synnyttävä uusia perifeerisiä instituutioita edistämään monipuolista perifeeristä kehitystä ja itsemääräämisoikeuden toteutumista. Silloin ei tarvitsisi turvautua ulkoisiin instituutioihin, jotka pyrkivät edistämään ulkoapäin tulevia (usein keskuksen määräämiä) tarpeita. Siten syntyisi parempi tasapaino keskuksen ja periferian asukkaiden välille ja voitaisiin paremmin turvata alueella syntyvän taloudellisen ylijäämän jäämistä alueelle.¹⁸⁷ Ulkoisen avun ehtoja tarkennetaan kohdassa 7.

---

¹⁸⁵ Stöhr 1981, 64.

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ Stöhr 1981, 65.

4. Alueelle sopivan teknologian valitseminen

Teknologian tavoitteena on niukkojen resurssien hukkaamisen minimointi ja sellaisten resurssien maksimointi, joita alueella on runsaasti. Vähemmän kehittyneillä alueilla saataisiin siten säästettyä pääomaa ja alueen inhimilliset, institutionaaliset ja luonnosta saatavat resurssit täysimittaiseen käyttöön. Samalla kuitenkin huomioiden alueen kulttuuriset erityispiirteet ja arvojärjestelmät. Näin toimimalla voitaisiin myös paremmin huolehtia uusiutuvien luonnonvarojen toipumisesta ja uusiutumattomien suojelemisesta. Tämän Furtado näkee aivan ehdottomaksi tekijäksi taistelussa riippumattomuuden puolesta.¹⁸⁸

5. Väestön perustarpeiden tyydyttämiseen tähtäävien projektien priorisointi

Kaikkien projektien tulisi hyödyntää alueelliset resurssit ja viralliset tai epäviralliset yhteiskunnalliset rakenteet niin hyvin kuin mahdollista. Näin riippuvuus ulkopuolisista syötteistä vähenisi sen sijaan, että panostettaisiin lähinnä vientituotteiden tuotannon edistämiseen.¹⁸⁹

6. Kansallisen hinnoittelupolitiikan käyttöönotto

Hinnoittelupolitiikan tavoitteena on tarjota maataloustuotteiden ja muiden periferian tuotteiden kaupalle suotuisimmat ehdot.¹⁹⁰

7. Ehdot ulkoiselle avulle

Ulkoiseen apuun tulisi tukeutua vain, mikäli alueen resurssit eivät riitä väestönsä perustarpeiden tyydyttämiseen. Tällöinkin apuun tulisi ennen muuta suhtautua kompensationsa aiemman riippuvuuden aiheuttamille vaikutuksille. Päätökset ulkoisen avun kohdentamisesta tulisi tehdä alueellisesti, ja enemmistön tulisi osallistua päätöksentekoon. Ulkopuolinen apu tulisi kohdistaa ensisijaisesti:

- a) periferian inhimillisten ja luonnosta saatavien resurssien täysimittaiseen hyödyntämiseen
- b) periferian väestön perustarpeiden tyydyttämiseen
- c) periferia-alueiden välisten liikenne – ja viestintäyhteyksien parantamiseen
- d) sellaisten paikallisesti aloitettujen sosiaalisten ja taloudellisten hankkeiden laatimiseen ja soveltamiseen, jotka tähtäävät periferian resurssien prosessointiin ja perustarpeiden tyydyttämistä. ¹⁹¹

---

¹⁸⁸ Stöhr 1981, 65.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Stöhr 1981, 66.

8. Alueen kysynnän ylittävän tuotannon kehittäminen

Kaikessa toiminnassa tulee ensisijaisesti keskittyä alueen väestön perustarpeiden tyydyttämiseen ja elintason nostamiseen. Siten myös vientiin tähtäviä toimia tulisi edistää vain siinä määrin kun se edistää edellä mainittuja tavoitteita. Abdallan mukaan muuten seurauksena saattaa olla liiallinen kulutustaso ja luksushankkeisiin investoiminen suhteessa kansallisen kehitykseen. Näistä kertynyt taloudellinen ylijäämä ei todennäköisesti jäisi alueelle, vaan ne talletettaisiin ja investoitaisiin mitä luultavimmin teollistuneisiin valtioihin ja keskuksiin. Ensisijaisesti tulisi panostaa toimintoihin, jotka edistävät:

- a) alueen työvoiman ja luonnonresurssien täysimittaista hyödyntämistä
- b) alueellisten resurssien hyödyntämistä turvaavien teknologisten sovellusten käyttämistä
- c) kilpailukykyä alueen ulkopuolisilla markkinoilla, mikä perustuu laadukkaiden tuotteiden erityisyyteen eikä standardisoidun massatuotannon puhtaasti hintakilpailun perustuvaan määrällisyyteen
- d) erityisesti maaseutualueiden pienen mittakaavan työvoimaintensiivisiä toimintoja rakentuen kotoperäisiin teknologioihin tai niiden jatkokehittelyyn. Siten saadaan paikalliset resurssit mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön, maksimoitua tuotot, mukauduttua alueelle tyypillisiin vaatimuksiin ja syntyneiden taloudellisten tulojen laajempaan jakamiseen.
- e) ensisijaisesti paikallisesti tai alueellisesti käytössä olevan teknologian soveltamiseen ja paikallisten tuotanto-olosuhteiden parantamiseen paikallisten resurssien pohjalta, mikäli kilpailukyky ulkoisilla markkinoilla näyttää vaativan laaja-alaisen teknologian käyttöönottoa¹⁹²

9. Alueita integroivan liikennejärjestelmän rakentaminen

Tavoitteena on parantaa ja tasa-arvoistaa väestön pääsyä maan kaikkiin osiin ennemmin kuin vastaavien järjestelyjen kohdentaminen maan ulkopuolelle pääsemiseksi. Myös maan keskiosiin tulisi rakentaa urbaania toimintaa ja parantaa urbaanien ja perifeeristen alueiden välimaastossa olevien alueiden toimintoja. Näin voitaisiin mahdollistaa kehitysimpulssien säilyttäminen alueen sisällä. Mikäli priorisoidaan vain valtiollisen tason toimintoja, saattaa alueiden kehityspotentiaali valua ydinalueille.¹⁹³

---

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Stöhr 1981, 66 – 67.

10. Maaseutualueiden välisen ja kyliin suuntautuvien liikenne -ja kommunikointiyhteyksien parantaminen

Maaseutualueiden ja kylien väliset yhteydet ovat ensisijaisia, koska ne voisivat auttaa

- a) lisäämään hyödyke -ja palvelumarkkinoita periferian alueiden sisällä sallien siten skaalaetuja ja paremman peruspalvelutarjonnan kaikille väestönosille
- b) lisäämään faktoritalouden laajuutta ja monimuotoisuutta perifeerisillä alueilla tuotantokuluja vähentämiseksi
- c) lisäämään jalostamista, ostamista ja markkinoinnin toimintoja perifeerisillä alueilla, saamalla tukea eri perifeerisiltä ryhmiltä. Tämä voisi myös edesauttaa hajautetumman kansallisen pääoman kasautumisen mallin toteutumista, jossa periferian alueiden osallistumisella olisi merkittävä rooli.¹⁹⁴

11. Yhteiskunnallisten rakenteiden tasa-arvoisuus ja kollektiivinen tietoisuus

Yhteiskunnallisten rakenteiden tasa-arvoisuus ja kollektiivinen tietoisuus ovat tärkeimpiä alhaalta ylös -kehityksen edellytyksiä, joiden tulisi ensisijaisesti saada alkunsa sisäisen aloitteellisuuden kautta. Mikäli tämä ei ole mahdollista, ulkoinen tuki saattaa olla tarpeen. Sama pätee eri yhteiskunnan tasoilla aina pienryhmistä paikallisiin ja alueellisiin yksiköihin. Siellä missä ulkopuolinen tuki yläpuolelta on tarpeen, tuen saanti tulisi mahdollistaa sekä maiden välillä että niiden sisällä preferoiden ei-hallitukselliselta pohjalta toimivien, ideologisten tai uskonnollisten ryhmien kautta, sitoutuneiden yksilöiden organisaatioiden, ydinjoukkojen linkittymisen tai itsenäisen vapaaehtoisen kaaderin kautta. Hallitukseen liittymättömät ryhmät ovat ensisijaisia siksi, että paikallisten ja alueellisten hallitusten edustajilla on taipumus tuntea vastuullisuutta enemmän hierarkkisesti ylempänä olevia kuin omaan kohderyhmäänsä.¹⁹⁵

---

¹⁹⁴ Stöhr 1981, 67.

¹⁹⁵ Stöhr 1981, 67.

5. ANALYYSI I – TARINA NOUSEVASTA SUURVALLASTA

Kummankin tarinan päähenkilö on monipuolinen toimija, jolla on monta puolta ja useita rooleja. Valtio sisältää kuitenkin lähtökohtaisesti vielä enemmän ulottuvuuksia kuin MST, mikä haastaa yrityksiä profiloida sitä. Laaja-alaisen toimijan tiivistämisen vaarana on ylitulkinta ja epäoikeudenmukainen luenta. Työni tulkinnat perustuvat aineistooni, joka asettaa tietyt rajat tulkinnan mahdollisuuksille. Esittelin luvussa aineiston erittelyn ja analyysilukujen pääjaottelun logiikkaa Alasuutarin juonenerittelymallista tekemäni version pohjalta. Alalukujen jaottelun perusteet esittelen kussakin kappaleessa tarkemmin.

Esitän valtionhallinnon kokonaisuutena ja yksikkönä, ikään kuin homogeenisena ja yksimielisenä toimijana, mutta on todellisuus kuitenkin kovin erilainen. Sisäiset ristiriidat, keskenään erilaiset poliittiset tavoitteet ja usein ilmenevät korruptiotapaukset ovat arkipäivää Brasilian politiikassa. Henkilökohtainen käsitykseni tästä vahvistui, kun toimitin suurlähetystön harjoittelijana Suomeen viikoittain Brasilian tärkeimmät uutiset. Totean heterogeenisyyden olevan Brasilian valtionhallinnon politiikan perusominaisuus, mutta hallinnon tuottamissa julkaisuissa nämä sisäiset jännitteet eivät näy. Päinvastoin, kuva on tarkoituksenmukaisen yhtenäisen luoden vaikutelman yksimielisestä, vahvasta ja toimintakykyisestä hallinnosta. Kun tässä tutkielmassa siis analysoin valtiohallinnon näkemyksiä, on kyse siitä kuvasta, jonka valitsemani materiaali tarjoaa.

5.1. TOIMINNAN PÄÄMÄÄRÄT

Valtion tehtävien tiivistäminen muutamaan pääkohtaan ei ole yhtä ongelmaton kuin yhteiskunnallisen liikkeen kohdalla. Päämääriä ei ole samalla tavoin selkeästi lueteltu kuin MST:n materiaalissa. Käyttämäni jaottelu perustuu aineistosta tekemiini havaintoihin valtion virallisesta kehityksellisestä näkökulmasta. PAC2:n kuudes kokonaisarvio alkaa seuraavasti:

Lanseeratessaan Kasvun kiihdyttämisohjelman toista osaa (PAC2) liittohallitus sitoutui toteuttamaan infrastruktuurin, jonka maa tarvitsee tullakseen kilpailukykyisemmäksi, pelastamaan valtion roolin kehityksen edistäjänä, rohkaisemaan julkisiin ja yksityisiin investointeihin, luomaan työpaikkoja ja vähentämään alueellista ja sosiaalista eriarvoisuutta Brasiliassa.¹⁹⁶

---

¹⁹⁶ 6° Balanço 2013, 2.

Tarkastellessani PAC2-aineistoa esille nousi kaksi suurta teemaa, jotka luovat rakenteen tarkemmalle tarkastelulle. Tulkintani mukaan valtionhallinnon keskeiset tavoitteet kehitysnäkökulmasta ovat taloudellinen kasvu ja sosiaalinen kehitys.

5.1.1. TALOUSKASVU

Talouskasvun ja taloudellisen vallan lisääminen ovat Brasilialle tärkeitä tavoitteita. Viime vuosien vaikeana maailmantaloudellisena aikana Brasilia on muiden nousevien talouksien mukana osoittanut kykenevänsä talouskasvuun. Tämä on Brasilian valtti maailmalla, ja siitä halutaan pitää kiinni. Jo PAC:n ensimmäinen osa luotiin vastaamaan tähän tarpeeseen ja toinen osa jatkaa samalla linjalla.

Presidentti Lulan toisella kaudella (2007 – 2010) luotu Kiihdytetyn kasvun ohjelma (PAC) vuonna 2007 edisti maan suurten infrastruktuurin, sosiaalisten, urbaanien ja energiasektorin rakennushankkeiden suunnittelun ja toteuttamisen elpymistä, myötävaikuttaen siten sen kiihtyvään ja kestävään kehitykseen.¹⁹⁷

Ohjelman ansioiksi luetellaan työpaikkojen lisääntyminen, tulotason nousu ja investointien kasvu. Toisin sanoen hallinnon mukaan ohjelma on täysin vastannut sille luotuja odotuksia. Ohjelma toisen osan onkin tarkoitus vahvistaa tätä strategiaa ja suunata voimavaroja ennen muuta rakennushankkeiden toteuttamiseksi.¹⁹⁸

Liittohallituksen talouspolitiikka on pystynyt vakauttamaan taloutta, luomaan investoinneille suosiollisen ilmapiirin, säilyttämään vastuullisen verotuksen periaatteen, vähentämään riippuvuutta ulkopuolisesta rahoituksesta, laajentamaan oleellisesti Brasilian osallistumista kansainvälisillä markkinoilla ja saavuttamaan ennätysellisen kauppataseen ylijäämän.¹⁹⁹

Matalan inflaation ja talouskasvun yhtäaikainen saavuttaminen on hallinnon talouspolitiikan keskeinen kysymys. Hallituksen peruspilarina tämän tavoitteen saavuttamiseksi on ollut verotuksen laskeminen tietyillä sektoreilla lisäinvestointien houkuttelemiseksi. Tämän lisäksi ohjelmaan sisältyy ”pitkän tähtäimen finanssiratkaisuja, kuten palkkakustannusten kontrollointi ja tarjouskilpailuprosessin modernisointi, perustavanlaatuisina keinoina varmistamaan julkisten menojen tasapainoa.”²⁰⁰ Korkotason laskemisella ja kotitalouksien tulojen nostamisella pyritään pitkällä aikavälillä luottotason korottamiseen. Tätä suuntausta halutaan laajentaa, erityisesti tavoitteena on kotitalouksien luottotason ja infrastruktuuri-investointien pitkän aikavälin luottojen

---

¹⁹⁷ PAC2: Sobre o PAC.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ PAC2: Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas.

²⁰⁰ Ibid.

nousu.²⁰¹ PAC:n merkittävä osa liittyy erilaisiin mittaviin rakennushankkeisiin. Talouden kasvupaineet liittyvät vahvasti näiden hankkeiden toteuttamiseen ja laajentamiseen. Hankkeet esimerkiksi infrastruktuurin, energiatuotannon ja kuljetuksen osa-alueilla ovat suuria ja vaativat toteutuakseen paljon investointeja. Julkinen ja yksityinen sektori toimivat yhteistyössä, ja suurhankkeiden rahoitus muodostuu usein sekä hallituksen että yksityisen tahojen sijoituksista.²⁰² Käyn tarkemmin läpi ohjelman eri osa-alueet kohdassa 5.2. Hallituksen taloudelliset tavoitteet ja talouspoliittiset keinot ovat hyvin linjassa uusliberalistisen mallin kanssa. Toimet, kuten palkkakontrolli ja veroalennukset, ovat tavallisia uusliberalistisia keinoja kohti talouskasvua.²⁰³

5.1.2. SOSIAALISET UUDISTUKSET

Hallituksen tavoite sosiaaliin uudistuksiin tulee toistuvasti esiin aineistoissani. Talouskasvun ajatellaan olevan paras tapa kaventaa eriarvoisuutta ja sosiaalisia epäkohtia. PAC2 sisältää myös osa-alueita, joilla pyritään suoraan parantamaan köyhien elämänlaatua. Kasvuohjelmaan kuuluvat laaja asutusohjelma sekä sähkön ja juoksevan veden ulottaminen vähemmän kehittyneille alueille ovat saaneet osaksi myös kansainvälistä huomiota sosiaaliin epäkohtiin tehokkaasti puuttuvina ohjelmina. Hallituksen myönnettyä lisätukea asutusohjelmalle asuntoministeri Aguinaldo Ribeiro kommentoi asiaa PAC2-sivustolla:

Tämä on hyvä tilaisuus osoittaa presidentti Dilma Rousseffin hallituksen yhtenäisyyttä, jonka toimintaa suuntaa aina pyrkimyksemme sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja korkeampaan elämänlaatuun kaikille brasilialaisille.²⁰⁴

Valtionhallinto on viime vuosina julkaissut useita sosiaalipoliittisia ohjelmia ja projekteja, joilla pyritään tarttumaan maan vaikeisiin sosiaaliin ongelmiin. Valtionhallinto on vakuuttanut monessa eri yhteydessä kokevansa sosiaalisen kehityksen tärkeänä ja pitävänsä kokonaisvaltaisen kehityksen edellytyksenä paitsi talouskasvua, myös heikoimmassa asemassa olevien elämänlaadun parantamista. Aineistossa talouskasvun yhteydessä tuodaan usein esille ympäristökysymykset ja sosiaaliset kysymykset yleisluonteisena mainintana. Vaikka PAC2 ei ole erityisesti sosiaalipoliittinen ohjelma, halutaan sosiaaliset kysymykset tuoda myös osaksi kasvuohjelman kaikkia osa-alueita.

---

201 PAC2: Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas: Estímulo ao Crédito e ao Financiamento.

202 PAC2: Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas: Consistência Fiscal

203 Bell Lara – López 2006, 19.

204 PAC2-utiset: 40 mil cisternas para unidades habitacionais da zona rural. 15.8.2012

Tällä hetkellä meidän on mahdollista kulkea kohti kiihtyvää ja muodoltaan kestävästä kasvua, sillä brasilialaisella taloudella on suuri laajenemisen potentiaali. Ja sellaisen taloudellisen kasvun tulee hyödyttää kaikkia brasilialaisia ja kunnioittaa luontoa.²⁰⁵

PAC2:n perusratkaisuna kaikkiin ongelmiin on rakentaminen ja investoinnit. Suuret rakennushankkeet ovat osa jokaista ohjelman osa-alueita. Kärjistäen voi aineiston pohjalta todeta, että myös sosiaaliset ongelmat ratkaistaan rakentamalla.

”... työmaat PAC:n ympärillä luovat mahdollisuuksia, työtä ja tuloja kaikkein köyhimmille brasilialaisille.”

”Näillä työmailla pyritään tavoitteeseen, joka mielestäni on sosiaalisen hyvinvoinnin kohottaminen ja parantaminen. Tästä näkökulmasta, äärimmäisen köyhät kansalaiset hyötyvät tuottavasta inklusiivisuudesta.”²⁰⁶

Työmaat tarjoavat siis köyhille työtä ja lisäksi luovat inklusiivisuuden kokemusta. Tekemällä työtä PAC:n rakennushankkeissa, työntekijät ovat ikään kuin mukana suuremmassa yhteiskunnallisessa projektissa, rakentamassa kehittyvää ja vaurastuvaa Brasiliasta. Rakentamisen teema sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa näkyy myös esimerkiksi vastaamisessa koulutuspolitiikan haasteisiin. Koulutus on eräs Brasilian sosiaalipolitiikan keskeisimpiä kysymyksiä. PAC2:ssa mainitsemattomat ongelmat, kuten suhteellisen korkeat lukutaidottomuusluvut, epätasaiset mahdollisuudet päästä kouluun ja koulutuksen huono taso ovat kaikki laajasti tunnettuja ongelmia maassa. Tämä kävi selvästi myös ilmi käymissäni keskusteluissa Brasiliassa. Huolimatta siitä minkälainen yhteiskunnallinen status keskustelukumppanillani oli, ensimmäinen yksittäinen osa-alue, jonka jokainen mainitsi vaativan hallitukselta muutoksia, oli juuri koulutus. PAC2:ssa aihetta lähestytään siis rakentamistematikan kautta. Presidentti Dilma sanoin: ”Haluan taata pienille brasilialaisille paremman tulevaisuuden kuin heidän vanhemmillaan oli”. PAC2 tarttuu ongelmaan rakentamalla tuhansia koulurakennuksia. Ohjelmaan kuuluu muun muassa tavoite rakentaa 5 000 julkista koulua vuoteen 2014 mennessä, ja lisäksi suunnitelmissa on rakentaa tuhansia muita tiloja kouluille.²⁰⁷ Opetukseen tasoon, opettajien koulutukseen tai muihin aihetta koskeviin kysymyksiin ei oteta PAC2:ssa kantaa.

Mielestäni on kiinnostavaa, miten PAC2:n julkaisuissa on päätetty tuoda sosiaalisia kysymyksiä esiin kaikkien ohjelman osa-alueiden kohdalla. Oli kyseisten alueiden varsinainen painotus mikä tahansa, sosiaaliset kysymykset mainitaan myös. Seuraavana esimerkkinä tästä käytän energia-akselia. Brasilian kasvava teollisuus ja laajeneva keskiluokka merkitsevät suurta energiatarvetta. Maassa on

---

205 PAC2: Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas.

206 PAC2-utiset: Capacitação para a população de baixa renda. 29.8.2011.

207 PAC2-utiset: Governo quer superar meta de 6 mil creches e pré-escolas. 15.9.2011

panostettu erityisesti vesivoiman lisärakentamiseen, mikä on aiheuttanut suuria ristiriitoja eri toimijoiden välille. Massiiviset patohankkeet herkille luonnonalueille ovat herättäneet suurta huolta ympäristön pilaantumisesta ja paikallisten ekosysteemien tuhoutumisesta. Monet kohteista on sijoitettu alkuperäiskansojen asuttamille alueille, mikä on merkinnyt näiden kansojen ajamista pois perinteisiltä alueiltaan ja omien perinteisten elintapojen noudattamisen mahdottomuutta.²⁰⁸ Näistä laajoista ristiriidoista ja konflikteista huolimatta, hallitus markkinoi *puhdasta* energiapolitiikkaansa.

Säilyttääksemme kehityksen, kasvun ja sosiaalisen inklusiivisuuden prosessin, jota maa on kokenut viime vuosina, on tarpeellista luoda ja siirtää paljon energiaa – joka on uusiutuvaa ja puhdasta. Sen vuoksi kaikkien PAC2:n tämän sektorin investointien peruseriaatteena on säilyttää tämä linja.²⁰⁹

Politiikan pääpainopiste on selvä: lisäenergia on välttämätöntä niin talouskasvulle kuin sosiaalisen inklusiivisuudelle. Teollinen tuotanto luo kasvua, mutta vaatii energiaa. PAC:n eräänä tavoitteena on myös ulottaa kaikki brasilialaiset sähkönjakeluun, voimistaen sosiaalista inklusiivisuutta ja kohottaen elintasoja alueilla, jotka aiemmin olivat sähkönjakelun ulkopuolella.

Brasilialainen yhteiskunta on vakuuttunut, että maan kasvulle on välttämätöntä varmistaa sähkönsaanti ja että tämä pitää tehdä ylläpitämällä energiapohjamme puhtaan ja uusiutuvan vesivoiman avulla.²¹⁰

Välttämättömyys riittää perusteluksi patohankkeiden aiheuttamille ympäristöongelmille ja alueen alkuperäisväestön elinmahdollisuuksien heikentämiselle. Sitaatin mukaan tämän välttämättömyyden ajatuksen jakaa koko brasilialainen yhteiskunta, ei siis vain hallitus. Vastakkain ovat näkemykset olosuhteiden vaarantamisesta toisaalla ja toisaalla taas niiden parantaminen. Taustalla vahvana vaikuttimena on talouskasvun tukeminen. Kysymys tämänkaltaisten hankkeiden sosiaalista oikeudenmukaisuutta lisäävänä toimenä on siis hyvin problemaattinen.

5.2. TOIMINNAN KEINOT

PAC 2 on kokonaisvaltainen kasvun kiihdyttämisohjelma ja jakautuu kuuteen osa-alueeseen. Kullekin akselille on luotu omat tavoitteensa, ja niiden avulla pureudutaan monipuolisesti brasilialaiseen yhteiskuntaan. Käyn tiiviisti kunkin akselin läpi esitellen niiden pääpiirteet. Tulkitsen tässä työssä PAC2:n eri akselit tämän tarinan päähenkilön toiminnan keinoiksi kohti jo aiemmin

---

²⁰⁸ Esim. Branford – Hall 2012, 851 – 852.

²⁰⁹ PAC2-uutiset: De onde sai e para onde vai a nossa energia elétrica? 03.4.2012

²¹⁰ PAC2-uutiset: Belo Monte: desenvolvimento com sustentabilidade, 29.8.2011.

esiteltyjä päämääriä. Lopuksi tulkitseen näitä keinoja laajemmin uusliberalistisen teoreettista viitekehyksen avulla.

5.2.1. KULJETUS

Suuren pinta-alansa vuoksi niin ihmisten kuin tavaroidenkin kuljettamiseen ja liikkumiseen liittyvät kysymykset ovat Brasilialle hyvin tärkeitä. Pitkät välimatkat ja vilkas vientituotanto haastavat kuljetussektoria. PAC2:n ensimmäinen akseli onkin omistettu tämän parantamiselle.

Jotta voidaan integroida Brasilian eri alueet, poistaa logistiset pullonkaulat ja varmistaa, että kansallisella tuotannolla on alhaisemmat kustannukset sisäisille ja ulkomaisille markkinoille, PAC 2 toteuttaa valtateiden, rautateiden, satamien ja lentokenttien rakennus- ja laajennustyömaita, taaten siten integroidumman brasilialaisen kuljetusverkon.²¹¹

Suunnitelma kattaa siis koko tieverkoston ja kaikenlaiset kulkuväylät. Budjetista huomattava osa on suunnattu lentokenttien ja satamien parannustöihin. Vientiä halutaan vauhdittaa entisestään, mikä korostaa satamien merkitystä. Kuljetusakselilla on osaohjelma, *Paperittomat satamat*, jonka avulla pyritään parantamaan ja nopeuttamaan asiointia Brasilian satamissa. Lentokenttien rakentamiseen panostaminen taas on kiinteä osa maan valmistautumista kaksiiin suuriin urheilukisoihin lähivuosina, Vuoden 2014 jalkapallon MM-kisoihin ja vuoden 2016 kesäolympiaisiin.²¹²

5.2.2. ENERGIA

Edellä olen jo todennut valtionhallinnon suhtautuvan lisäenergian rakentamiseen välttämättömänä toimenpiteenä turvaamaan erityisesti teollisuuden toimintaa energiavajeelta. *Energia*-akselin tehtävä on siis ennen muuta taata energiantuotannossa sellaiset puitteet, joiden avulla voidaan mahdollistaa teollisuuden kasvu. Ohjelman tavoitteena on sekä riittävä energian tuottaminen että sen toimivan jakelun varmistaminen.

”Kun minusta tuli Lulan hallituksen ministeri, meillä oli maassamme ongelma sähköntarjonnan, joka johti suuria menetyksiä suurille yrityksille ja rajoitti ihmisten elämänlaatua. Meidän piti rakentaa uudelleen tämä sektori, joka on perustavanlaatuisen tärkeä kehitykselle ja kansakunnan selviytymiselle”, muistutti Dilma Rousseff.²¹³

Olellaisena osana tätä akselia on suurten vesivoimaloiden ja patohankkeiden toteuttaminen. Näillä toimilla Brasilia haluaa osoittaa olevansa suunnannäyttäjä ja puhtaan energian pioneeri. Teollisuuden

---

²¹¹ 6° Balanço 2013, 38

²¹² Esim. PAC2-utiset: Nota à imprensa sobre obras da Copa do Mundo. 23.4.2013

²¹³ PAC2-utiset: PAC contribuiu para redução de tarifas de energia, 11.9.2012.

lisääminen voimistaa paitsi talouskasvua, myös kansainvälistä uskottavuutta. Brasilialla on selkeät tavoitteet energiantuotannon omavaraisuudelle vuoteen 2021 mennessä: ”Maassamme käytetystä energiasta hieman yli 90 % on tuotettu kansallisesti. Toisin sanoen, olemme lähes omavaraisia energiantuotannossa”²¹⁴.

Edellä mainittujen osa-alueiden lisäksi ohjelmaan kuuluu myös kotimaisten lannoitteiden tuotannon lisääminen ja meriteollisuuden elvyttäminen. Maataloussektori on yksi Brasilian talouden tärkeimmistä tukipilareista, ja meriteollisuudesta taas halutaan tehdä uusi menestyvä tuotannonala. Maatalousministeriön mukaan sektorin osuus BKT:sta vuonna 2011 oli 37,7 %. Osuutta halutaan nostaa edelleen ja tehostaa tuotantoa. Tuotannon ylläpitämisessä ja kasvattamisessa tärkeänä osatekijänä on lannoitteiden runsas käyttö.

(...) varmistaakseen roolinsa maailman maatalousvarastona, Brasilian on lisättävä tuottavuuttaan ja vähennettävä riippuvuuttaan lannoitteiden tuonnista. Tämän vuoksi liittohallitus on tehnyt strategisia investointeja tälle sektorille PAC:n avulla laajentaakseen kansallisen lannoitetuotannon kapasiteettia.²¹⁵

Määrät ovat suuria, hallituksen tietolähteiden mukaan Brasilia käyttää maailmassa neljänneksi eniten lannoitteita. Tästä määrästä ulkomailta tuodaan 60 %, ja siksi kansallista tuotantoa halutaan lisätä.

Nämä ovat tähtitieteellisiä lukuja. Vuonna 2011 saavutimme ennätysellisen luvun: lannoitteita on käytetty 20,4 miljoonaa tonnia tammikuun ja joulukuun välisenä aikana (ja tämä luku lähenee 26,5 miljoonaa joulukuuhun mennessä).²¹⁶

Osana meriteollisuuden kehittämistä uusien ”perinteisten” öljyesiintymien etsimisen ja hyödyntämisen lisäksi on niin kutsutun *pré-sal*-öljyn hyödyntäminen. Sillä tarkoitetaan syvällä merenpohjassa suolakerroksen alla olevan öljyn poraamista. Toimenpide on haastava ja riskialtis ja tekniikka vielä uutta. Poraaminen on vielä kokeiluasteella, mutta sille on luotu paljon odotuksia. Tästä toivotaan kiihkeästi uutta brasilialaista menestystuotetta ja poraustekniikan kehittelyvaihetta juhlietaan jo nyt brasilialaisen insinööriyön taidonnäytteenä. Uutisessa uuden öljynporauslautan käyttöönviihkimistilaisuudesta Bahialla, kerrottiin uuden aluksen mahdollisuuksista:

Valmistuttuaan lautan on mahdollista porata aina yhdeksään tuhanteen metriin saakka ja yltää

---

214 PAC2-uutiset: Em 2021, 85% da energia brasileira será de fontes renováveis, 18.3.2013.

215 PAC2-uutiset: Indústria de fertilizantes ganha investimento estratégico. 28.10.2011.

216 Ibid.

suolakerroksen alaisiin kerroksiin. Se on identtinen P-59:n kanssa, joka on jo käytössä. Yhdessä ne edustavat virstanpylvästä teollisuudelle.²¹⁷

Omavaraisuus energiantuotannossa ja uudet massiiviset hankkeet, kuten vesivoima ja meriteollisuus, osoittavat Brasilian haluavan suuria lukuja ja suuria tuloksia. Pienet hankkeet eivät riitä ja uusista aluevaltauksista halutaan lisää jalansijaa myös kansainvälisillä energiamarkkinoilla. Kaivos- ja energiaministeriö vakuuttaa, että ”suolakerroksen alla olevan öljyn hyödyntäminen tulee tapahtumaan tehokkaasti muuttaen rooliaan brasilialaisilla öljy- ja kaasumarkkinoilla.”²¹⁸ Meriteollisuuden uusi tuleminen vaikuttaa olevan presidentti Dilman lempilapsi, ja hän korosti samassa tilaisuudessa, miten Brasilia ei tule olemaan vaan yksi öljyntuottaja muiden joukossa. Kaivos- ja energiaministeri Edison Lobão suitsutti maansa nopea kehitystä tällä saralla:

Kymmenen vuotta sitten meriteollisuus oli kuoleva ja kurja, kulkien kohti katoamistaan, vain 2 000 työntekijänsä mukana”. Tänä päivänä, hänen mukaansa, tämän teollisuuden työvahvuus 54 000 henkilöä.²¹⁹

5.2.3. PAREMMAT KAUPUNGIT

Brasilian kaupunkien hallitsematon kasvu on johtanut ongelmien kasaantumiseen erityisesti maan suurimmissa kaupungeissa. Brasilian tuloerot ovat maailman suurimpia, mikä näkyy erityisen hyvin suurissa kaupungeissa. Maaseudulta lähtee paljon ihmisiä paremman toimeentulon toivossa kaupunkiin usein kuitenkin päätyen vaikeisiin olosuhteisiin faveloihin. Kaupunkien ongelmiin pyritään puuttamaan PAC2:n kolmannella akselilla.

Tämä PAC 2:n akseli tukee puhtaanapidon, riskialueiden ennaltaehkäisevien, katujen päällystämisen ja urbaanin liikkumisen projektien toteuttamista. Investoinnit on tehty yhteistyössä osavaltioiden ja paikkakuntien hallitusten sekä yksityisen sektorin kanssa.²²⁰

Aiemmasta tuttu rakentamisen teema on läsnä myös kaupunkien kehitykseen tähtäävällä akselilla. Erityisesti pyritään tarttumaan peruspuhtaanapitoon ja viemäröintiin, riskialueiden ennakointiin, katujen päällystämiseen sekä urbaaniin liikkumiseen. Peruspalvelut halutaan taata myös kaupunkien köyhimmille ja luoda paremmat elinolosuhteet. Hankkeita työstetään paljon samanaikaisesti ja tavoitteet ovat suuria. Rakentamisen tarvetta ei tule vähätellä. Investoinnit esimerkiksi tällä kolmannella akselilla ovat epäilemättä tarpeellisia ja välttämättömiä elintason kohottajia.

---

²¹⁷ PAC2-utiset: P-60 deve entrar em operação ainda em 2013. 25.6.2013.

²¹⁸ PAC2-utiset: Em 2021, 85% da energia brasileira será de fontes renováveis. 18.3.2013.

²¹⁹ PAC2-utiset: Dilma entrega navio petroleiro 'Zumbi dos Palmares' (PE). 21.5.2013.

²²⁰ 6° Balanço 2013, 110.

Kunnallistekniikan parantaminen kaupungissa on ilman muuta köyhien ihmisten elämänlaatua parantava hanke. Kun energiantuotannon akselilla selkeänä tavoitteena oli suurten voittojen tuottamiselle suotuisten olosuhteiden takaaminen, osoittavat tämän sektorin tavoitteet taas kiinnostusta ruohonjuuritason toimijoiden hyvinvointiin.

5.2.4. KANSALAISTEN YHTEISÖ

Paitsi teknisiin parannuksiin, PAC2:n avulla halutaan myös tarttua sosiaaliseen hyvinvointiin. Elämänlaadullisilla parannuksilla tavoitellaan parempaa inklusiivisuuden kokemusta yhteiskunnassa.

PAC2: n kansalaisten yhteisö -akselilla toimii sosiaalisten osa-alueiden, kuten terveydenhuollon, koulutuksen, liikunnan, kulttuurin ja vapaa-ajan parissa, voidakseen varmistaa ihmisten paremman elämänlaadun. Projektien joukossa on hätätapausten hoitamisen yksiköiden (UPA) ja perusterveydenhuollon yksiköiden (UBS) perustaminen tai laajentaminen; esikoulujen rakentaminen, koulujen liikuntatilojen rakentaminen; lisäksi yhdistetyt taide- ja liikuntakeskukset. Nämä työmaat toteutetaan yhteistyössä osavaltioiden ja paikkakuntien kanssa.²²¹

Tämän akselin tavoite kansalaisten yhteisöllisyyden lisäämisestä toteutetaan myös pääosin rakentamalla. Rakentamalla ihmisille uusia tiloja, joissa harrastaa liikuntaa, tavata toisiaan ja ilmaista itseään taiteen keinoin, voidaan lisätä yhteisöllisyyden tunnetta. Valtiohallinto ei tyydy pelkkiin tavoitteisiin, vaan se haluaa myös tuloksia. Siispä tavoitteiden tulee olla sellaisia, joita voidaan ymmärrettävällä ja vakuuttavalla tavalla esittää. Sosiaalista inklusiivisuutta on vaikea mitata. Paljon helpompaa on mitata, kuinka monta rakennusta on saatu aikaan tietyssä ajassa.

Erityisesti tämä osa-alue on hyvin kiinteä osa myös alhaalta ylöspäin nousevaa kehitysparadigmaa. Valtiohallinto on tarttunut aiheeseen itselleen luontevimmalla tavalla, rakentamalla. Osoittaessaan huomiota ja varoja myös taloudelliseen tuottavuuteen hyvin vähän vaikuttavaan osa-alueeseen Brasilia kertoo pitävänsä tärkeänä yhteisöllisyyden kokemuksen vahvistamista. Hallinnon lähestymistapa aiheeseen on teknisempi ja tavoitteenasettelultaan hieman erilainen kuin alhaalta ylöspäin nousevalla kehitysparadigmalla.

5.2.5 MINUN KOTINI, MINUN ELÄMÄNI

Tämä osio on valtiohallinnon yksi suurimmista ylpeyden aiheista sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa. Hanke on saanut myös kansainvälistä näkyvyyttä. Esimerkiksi YK on ollut

---

²²¹ 6° Balanço 2013, 140.

kiinnostunut ohjelmasta asunnottomuuden ongelmien ratkaisemisessa²²². Tämä huomionosoitus vaikuttaa olevan hallitukselle hyvin merkittävä tunnustus.

PAC2:n Minun kotini, minun elämäni -akselilla on miljoonille brasilialaisille varmistettu pääsy ihmisarvoiseen asumiseen.

Nämä investoinnit on tehty yhteistyössä osavaltioiden ja paikkakuntien hallitusten, sekä yksityisen sektorin kanssa.²²³

Kaikista PAC:n osa-alueista tälle akselille rakentamisteema istuu parhaiten. Akselin päätavoite on rakentaa asuntoja ja hankkia peruskalustus köyhille brasilialaisille. Usko sektorin merkittävyyteen on luja:

Secovin:n presidentti sanoi, että Brasilia muuttui MCMV-lanseerauksen myötä. ”Tämä ohjelma osoittaa poliittista tahtoa taistella asuintalojen puutetta vastaan ja vähentää köyhyyttä maassamme”.

Miriam Belchior korosti, että MCMV²²⁴ perusti pitkän ajan kumppanuuden hallituksen ja yksityisen sektorin välillä, keskustellen jatkuvasti ja työskennellen yhdessä saavuttaakseen asetetut tavoitteet. Ohjelma on jo toimittanut 1,2 miljoonaa, kotia joka vastaa 45 % tavoitteesta ensi vuodelle. ”Investointitaso julkisella sektorilla kasvoi 52 % sen jälkeen kun PAC ja MCMV lanseerattiin”, hän sanoi.²²⁵

5.2.6 VALOA JA VETTÄ KAIKILLE

Edellä esitelty *Energia*-akseli on ikään kuin tukiranka teollisen tuotannon lisäämiselle, kun taas PAC2:n viimeinen kohta keskittyy ennemminkin tavallisten ihmisten tarpeisiin. Kiittelyn ohjelman tavoitteena on tuoda sähköt ja valot kaikkiin brasilialaisiin koteihin ja kaduille. Myös kastelujärjestelmien parantaminen on osa tätä akselia. Sähköverkon laajentamisen tavoitteena on myös terveydenhuollon parantaminen ja ylipäätään elämänlaadun kohentaminen. Esimerkkinä terveydenhuoltoon kohdistuvista parannuksista on terveyskeskusten rokote- ja lääkevarastojen laajentaminen kylmäsäilytystilojen ansiosta²²⁶. Erikseen mainittuina ihmisryhminä ovat maaseutu ja maareformin kautta muodostetut asutuskeskukset, sekä alkuperäisasukkaiden kylät ja quilombot. Presidentti esittelee ohjelman saavutuksia:

Brasililainen hallitus ei vain saavuttanut vaan ylitti Valoa kaikille- ohjelmalle asetetut tavoitteet. Ohjelma lanseerattiin vuonna 2003 tavoitteena tuoda sähköt 2 miljoonalle perheelle, mikä saavutettiin kesäkuussa 2009. Vaikka saavutimme tavoitteen, päätimme laajentaa ohjelmaa – tähän mennessä olemme toimittaneet sähkövalot jo noin 2,9 miljoonalle perheelle.

---

²²² PAC-uutiset Ks. esim. *Programa Minha Casa Minha Vida é destaque na ONU*, 28 de Março de 2012. Reportagem, Cibele Maciel.

²²³ 6º Balanço 2013, 148.

²²⁴ MCMV on lyhenne osa-alueen portugalinkielisestä nimestä Minha Casa, Minha Vida

²²⁵ PAC2-uutiset: Minha Casa, Minha Vida contratou 75% da meta para 2014, 15.6.2013.

²²⁶ PAC2-uutiset: Energia muda a vida da Ilha das Araras (PA). 19.10.2012

Valoa kaikille -ohjelman hyvä kokemus kiinnitti huomiota monissa maissa Latinalaisessa Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa, ja olemme sopineet yhteistyöstä neljän maan kanssa ja neuvottelemme 14 muun maan kanssa. Me annamme teknistä apua hallituksille jotta he voisivat ottaa käyttöönsä samankaltaisia ohjelmia kuin Valoa kaikille²²⁷

Tämäkin osa-alue on saanut kansainvälistä tunnustusta. Dilman mukaan Valoa kaikille valittiin YK:n toimesta esimerkillisenä ohjelmana köyhien ihmisten elämänlaadun parantajana. Kuten edellisellä akselilla, myös tämän osa-alueen saama huomio YK:n taholta otetaan Brasiliassa hyvin mielellään vastaan.

“Valoa kaikille valittiin YK:n toimesta malliesimerkiksi siitä miten sisällyttää maailman köyhimmät ihmiset kaikissa maailman maissa sähkön tuomien palveluiden piiriin. Valoa kaikille ei vain palvele valaisemalla koteja, mutta myös mahdollistamalla erilaisten sähkölaitteiden hyödyntämisen ja maaseudun työn vahvistamisen. Tuotanto voi moninkertaistua ja sallii ylijäämän kaupallistamisen. Ja tämä maaseudun vallankumous, joka nyt ilahduttaa muita maita, joka on ylpeyden aihe meille kaikille, brasilialaisille.”²²⁸

5.2.7 KEINOJEN SUHDE UUSLIBERALISMIIN

Monet lähteet vakuuttavat Washingtonin konsensuksen toimien liittyneen lähinnä Latinalaisen Amerikan 90-luvun politiikkaan ja uusliberalismin päättyneen vuonna 2008 puhjenneseen kansainväliseen talouskriisiin²²⁹, pidän kuitenkin lähestymistapaa hyvin käytännöllisenä viitekehyksenä yhä 2010-luvun brasilialaisen politiikan tarkasteluun. Washingtonin konsensuksen keinot edustavat catching up –mallista lähestymistapaa kehitykseen ohjaten köyhiä Latinalaisen Amerikan maita seuraamaan teollisuusmaiden esimerkkiä.²³⁰ PAC2:ssa on paljon viitteitä tästä. Sähkön ulottaminen maan kaikkiin osiin, teiden päällystäminen ja rakentamishankkeiden korostaminen ovat vain muutama esimerkki vahvasta modernisaatio-ajatuksesta kehityksen päämääränä. Suoraviivaisilla suurilla suunnitelmilla valtio pyrkii eroon ominaisuuksista, joiden myötä Brasilian voi yhä rinnastaa kehitysmaihin. Hallitus haluaa kaikkien perusedellytysten olevan samalla viivalla vauraiden teollisuusmaiden kanssa, jotta se ennemminkin voitaisiin rinnastaa niihin.

Esimerkkeinä käyttämäni Brasilian hallituksen keinot voivat todella luoda mahdollisuuksia laajemmalle sosiaaliselle inklusiivisuudelle ja paremmille elinolosuhteille. Mutta niiden avulla voi myös nähdä hallituksen ajavan sellaista kehitysmallia, jonka mukaan kaikki alueet tulee varustaa

---

227 PAC2-utiset: Luz para Todos ultrapassou meta e já atendeu 2,9 milhões de famílias, 08.5.2012.

228 Ibid.

229 Altvater 2009, 75.

230 Bayer 2009, 90.

samanlaisella ”välineistöllä” kuin mitä perinteisillä vauraammilla valtioilla on. Ajatus siitä, että alueet itse määrittäisivät minkälaista välineistöä, modernisaation astetta ja ylipäättään kehitystä ne tarvitsevat, ei kuulu Brasilialaisen hallituksen lähtökohtiin. Sen sijaan uusliberalistinen historiattomuus ja erityislaatuisuuden vähättely vaikuttavat olevan vahvoina taustaoletuksina. Osavaltioiden vaikutusvaltaa korostetaan PAC2- uutisoinnissa, mutta kyse on lähinnä siitä miten suuret suunnitelmat saadaan tehokkaimmin toteutettua eikä niinkään siitä, miten tarpeellisia tai etenkin ensisijaisia kaikki hallituksen suunnitelman hankkeet tietyillä alueilla ovat. Se, että jokin alue haluaisi toteuttaa esimerkiksi enemmänkin alhaalta ylöspäin suuntautuvan kehitysparadigman kaltaista yhteiskuntapolitiikkaa, ei näytä olevan lainkaan toivottavaa. Alue- ja paikallistasolla näyttääkin olevan vaikutusvaltaa ja vapauksia toteuttamisessa, mutta ei tavoitteiden määrittelyssä. Tavoitteet määritellään kansallisella tasolla.

Siten Brasilian hallituksella vaikuttaa olevan top-down –tyyppinen lähestymistapa kehityksen määrittelyssä ja kehitystä edistävissä keinoissaan. Ylätason määrittely ohjaa alempien tasojen hallinnointia. Uusliberalistiseen ajattelumalliin kytkeytyy vahvasti suuret yksiköt, suuret investoinnit ja luonnonvarojen massiivinen hyödyntäminen. Tämä kuvaus istuu hyvin Brasilian hallituksen toimintaan. Hallitus on valmis ottamaan riskejä suurten taloudellisten hyötyjen saavuttamiseksi, mikä näkyy erityisen hyvin energiasektorilla. Hallitus ei kyseenalaista lisäenergian tarvetta vaan keskittyy ennemmin esittelemään rohkeita ja innovatiivisia keinoja ratkaista tilanne. Brasilian hallitusta voi huoletta kutsua mestarilliseksi imagonrakentajaksi. Suuret patohankkeet eivät ole ekologinen katastrofi vaan uuden ajan vihreän ja puhtaan energian tuottamismalli. Merenalaisen syvän öljykerroksen hyödyntäminen ei ole riskialtis hanke vaan nousevan kansallisen meriteollisuuden mestarinäyte. Molemmat hankkeet korostavat riippumattomuutta ulkomaisesta energiantuotannosta osoittaen luotettavia olosuhteita teollisuuden investoinneille. Brasilia on siis valmis tekemään valtavia uudistuksia ja käyttämään järeitä uusliberalistisia keinoja pärjätäkseen investointikilpailussa. Valtio osallistuu monin tavoin taloutensa liikkeisiin ja pyrkii vaikuttamaan niiden suuntaan, mikä taas on uusliberalistisen opin vastaista. Kuten olen jo kuitenkin aiemmin todennut, uusliberalistisen valtion tärkeimpänä tehtävänä on luoda otolliset olosuhteet markkinoiden vapaalle toiminnalle ja pääoman kasaantumiselle. Vaikka Brasilian valtio on aktiivinen toimija myös talouspolitiikkansa saralla, olen aineistoni valossa valmis vakuuttamaan näiden toimien tähtäävän juuri edellä kuvattuihin suotuisten olosuhteiden luomiseen. Siten hallituksen kehityslinjan voi katsoa suurilta osin edustavan uusliberalistista ajattelua.

5.3. ESTE TAI VASTUSTAJA & KEINOT

Tarinan päähenkilöllä on aina myös vastustajia, mutta aineiston perusteella Brasilian hallitus ei julkisesti näytä jakavan tätä näkemystä. Sen vuoksi olen etsinyt hieman tulkinnallisemmin hallituksen aineistosta sen vastustamia tahoja ja teemoja.

5.3.1. EI VASTUSTAJIA

Hallituksen aineistossa ei ole lainkaan mainintaa esteistä tai vastustajista. Pääpaino on asioiden eteenpäin viemisessä, kasvattamisessa ja lisäämisessä. Hallitus siis toimii jonkin asian ja tavoitteen puolesta, ei vastaan. Ainoat asiat joita hallitus mainitsee julkaisuissaan vastustavansa, ovat sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus, nälkä ja köyhyys. Nämä ovat hyvin yleisinhimillisiä haasteita, joita lähes mistä näkökulmasta tahansa voisi pitää vastustettavina. Toisin sanoen näiden asioiden vastustamisessa ei ole mitään poikkeuksellista eivätkä ne siten kerro päähenkilöstä juuri muuta kuin halua jakaa universaaleja arvoja. Yleispätevyytensä vuoksi ne sopivat hyvin valtion julkaisuun, joille on varsin tyypillistä pyrkiä mahdollisimman laajaan hyväksyttävyyteen. Tämä ei ole vain Brasilian valtionhallinnolle tyypillinen piirre, sillä on hyvin tavallista, että valtio välttää vihollisten julistamista. Tarinan juonen kannalta Brasilian hallituksen julkaisuissaan vastustettavat asiat eivät kuitenkaan ole varsinaisia vastustajia, päähenkilön tavoitteiden toteutumista estämään pyrkiviä asioita.

Hallituksen linjalle on siis tyypillistä esteistä vaikeneminen. Suuret ja pienet hankaluudet otetaan vastaan haasteina, jotka voidaan ylittää. Hallituksen julkaisut uhkuvat suurta itsevarmuutta, ja ongelmanratkaisussaan sillä on hyvin suoraviivainen toimintamalli. Aluksi todetaan ongelma, jonka parantamiseksi tehdään suunnitelma. Kun suunnitelma on toteutettu, ongelman oletetaan olevan ratkaistu. On kyse sitten perusterveydenhuollon parantamisesta tai energiatuotannon lisäämisestä, toimintalogiikka näyttää olevan sama. Bell Laran ja Lópezin mukaan Latinalaisessa Amerikassa vallitsee edelleen vahvana illuusio, jonka mukaan yksittäisten ministerien tai presidenttien vaihdoksilla tai kampanjoilla voitaisiin todella saavuttaa perusteellisia muutoksia yhteiskunnassa.²³¹ Kyse on samansuuntaisesta logiikasta, jonka mukaan yksittäisillä politiikkaohjelmilla voidaan ratkaista vaikeita ja syviä yhteiskunnallisia ongelmia, kuten sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus.

Tämä toimintamalli on sekä yhteensopiva uusliberalistisen ajattelun kanssa että sen vastainen. Suoraviivainen ja dynaaminen ongelmanratkaisu ovat tyypillisiä ominaisuuksia uusliberalistisille käytännöille. Keskeistä on päästä hyvään tulokseen eikä ongelmakohtien erityislaatuisuuden

---

²³¹ Bell Lara – López 2006, 21.

korostamiseen. Toisaalta taas uusliberalistisesta näkökulmasta on ylipäättään kyseenalaista, tuleeko valtion tehdä sosiaalipoliittisia ohjelmia. Jos uusliberalistisen mallin edellytyksenä voi pitää mahdollisimman kapeata valtion tehtäväkenttää, voi Brasilian hallitusta pitää tuskin kovin uusliberalistisena. Jos taas tarkastellaan uusliberalismin makrotason vaatimuksia valtiolle, tilanne on toinen. Vakaat yhteiskunnalliset olosuhteet lisäävät investoinneille ja talouskasvulle suotuisan ilmapiirin luomista, mikä on uusliberalistisen mallin mukaan valtion tärkein tehtävä. Sinänsä tuloerot ja sosiaalinen eriarvoisuus eivät uusliberalistisen mallin mukaan tarvitse erillistä huomiota, vaan kyseessä on ilmiö, joka mahdollisesti muuttuu vaurauden lisääntyessä. Tulojen suhteen tasa-arvoinen yhteiskunta ei kuulu uusliberalistiseen ajatteluun. Mutta mikäli sen katsotaan johtavan yhteiskunnalliseen epäjärjestykseen ja luovan epäluotettavan kuvan valtiosta, voi näiden kysymysten katsoa haittaavan talouskasvun mahdollisuuksia. Näkökulmia on monia, ja loppujen lopuksi puhdasoppisia uusliberalistisia valtioita ei juuri ole. Ennemmin kukin valtio toteuttaa uusliberalismia omista lähtökohdistaan riippuen. Niin tekee myös Brasilian valtiohallinto.

5.3.2. EPÄILY

Brasilian hallituksen julkaisuille ovat tyypillisiä suuret suunnitelmat, vankkumaton itsevarmuus ja luja usko tulevaisuuteen. Tällaiselle lähestymistavalle kenties pahin mahdollinen vihollinen on epäily ja kritiikki. Vaikka tätä ei sanotakaan ääneen, aineistoni osoittaa hallituksen olevan herkkä asian suhteen. PAC2 ja sen uutisointi pyrkivät kaikin tavoin estämään epäilyn aiheet ja vakuuttamaan lukijat kyseenalaistamisen aiheettomuudesta. Aineistoa tutkiessa epäily ja kyseenalaistaminen olivat kuitenkin vastustamattomia reaktioita, vaikka pyrin mahdollisimman puolueettomaan luentaan.

Brasilia on nauttinut laajasta kansainvälisestä kiinnostuksesta, mutta ei ole välttynyt kritiikiltä ja epäilyltä. Tämä on kohdistunut esimerkiksi Brasilian massiivisiin kisasuunnitelmiin. Maa valmistautuu isännöimään vuoden 2014 jalkapallon MM-kisoja (Copa) sekä Rion kesäolympialaisia vuonna 2016. Kuten tavallista, kansainvälinen media on seurannut kriittisesti isäntämaan valmistautumista kisoihin. Suunnitteluministeri Miriam Belchior vakuuttaa epäilyn olevan turhaa.

”Olen nähnyt paljon uutisia koskien Saksaa, koskien Etelä-Afrikkaa ja nyt koskien Lontoota, siitä onko niillä järjestämisen edellytyksiä. Saksassa Copa onnistui, Etelä-Afrikassa Copa onnistui myös. Tämänkaltaiset spekuloinnit ovat luonnollisia maailmanlaajuisten urheilutapahtumien yhteydessä”

”Minä olen varma, että emme tule kohtaamaan häpeää, ja kuten aina, Brasilia tulee pärjäämään upeasti.”²³²

---

²³² PAC2-uutiset: Copa de 2014: Ministra do Planejamento garante que o Brasil vai terminar obras no prazo. 06.9.2011.

Vastaavia uutisia oli useita, mutta paljon ankarammalla sävyllä vastattiin suurten patohankkeiden kritisointiin. Massiiviset vesivoimalaprojektit ovat kohdanneet laajaa vastustusta kansalaisjärjestöjen pitäessä aktiivisesti esillä hankkeiden epäkohtia. Tämä on huomioitu myös kansainvälisessä mediassa tuoden huonoa julkisuutta Brasilialle. Amazonin sivujoelle rakenteille olevan Belo Monte vesivoimala on maailman suurin lisäenergiatyömaa²³³. Suuret ristiriidat hallituksen sekä alkuperäiskansojen ja ympäristöaktivistien kanssa ovat olleet osa hanketta alusta alkaen. Yhtenä esimerkkinä lukuisista konflikteista on Belo Monte työmaan valtaus toukokuussa 2013. Valtaajien joukko muodostui useista eri alkuperäiskansoista, erityisen keskeisellä sijalla oli kuitenkin Munduruku-heimo. Valtaajat vaativat valtion tekemien ympäristöselvitysten uudelleen käsittelyä, työmaiden välitöntä keskeytystä sekä neuvottelua tasavallan presidentin pääsihteerin kanssa.

Tällaiset väitteet aiheuttavat kummastusta. Suhteessaan liittovaltioon nämä Munduruku-johtajiksi väitetyt ovat tehneet päinvastaisia ehdotuksia ja toimineet ilman minkä tahansa neuvottelun vaatimaa rehellisyyttä.

Todellisuudessa jotkut Mundurukun jäsenet eivät halua mitään yritystä alueelleen, koska he ovat sekaantuneet laittomaan kullankaivuuseen Tapajós’lla ja sen sivujoille. Yksi valtaajien päätiedottajista Belo Montella omistaa kuusi laittoman kaivauksen lauttaa.²³⁴

Hallinto lupasi ryhtyä neuvotteluihin vasta, kun valtaus on päättynyt. ”Pääsihteerille tekaistujen Muduruku-johtajien ehdot ovat epärehellisiä ja mahdottomia hyväksyä.” Hallituksen kanta on asiassa selvä: joukko kyseisen alkuperäiskansan jäseniä aiheuttaa laittomalla toiminnallaan ympäristöriskin.²³⁵ Hallitus siis kääntää asetelman toisinpäin, ja syyttää alkuperäiskansoja samoista syistä mistä ne syyttävät hallitusta.

Hallituksen hyökkäys osoittaa vähäistä toleranssia kriittisiä ääniä kohtaan. Lisäenergian rakentaminen ja erityisesti vesivoimahankkeet ovat hallitukselle tärkeä sektori. Kansalaisyhteiskunnan toimijat eivät saa vaarantaa suuria hankkeita ja aiheuttaa siten taloudellista vahinkoa. Tämä on linjassa uusliberalistisen ajattelumallin kanssa, joka lähtökohtaisesti suhtautuu hyvin epäilevästi kansalaisyhteiskunnan toimijoihin. Uusliberalistisesta näkökulmasta kansalaisten yhteenliittymät ovat omiaan rajoittamaan yksilövapautta ja aiheuttamaan häiriötä markkinoiden vapaalle toiminnalle²³⁶. Nämä uusliberalistista näkökulmasta negatiiviset vaikutukset olivat vahvasti läsnä patokysymyksessä. Kansalaisten yhteenliittymä aiheutti selvästi häiriötä taloudelliselle

---

233 6° Balanço 2013, 2 – 3.

234 PAC2-uutiset: Esclarecimentos sobre a consulta aos Munduruku e a invasão de Belo Monte. 7.5.2013

235 Ibid.

236 Harvey 2008, 94 – 95.

toiminnalle estämällä laitoksen rakennustyöt. Hallituksen reaktio tähän osoittaa, kuinka myötämielisesti se asiaan suhtautuu.

5.4. MAINITSEMÄTÖN OSATEKIJÄ

Se mistä asioista vaietaan, kertoo aina jotakin vaikenijasta. Myös Brasilian valtiohallintoa vaikenee monesta asiasta. Kriittiset äänet eivät näy juuri lainkaan hallinnon julkaisuissa eikä myöskään itsekritiikille ole sijaa. Oleellisempaa on kertoa saavutuksista ja onnistuneista valinnoista, vaikka monelle lukijalle pelkän menestyksen glorifioiminen ei todellisuudessa tuokaan oletettua uskottavuutta.

5.4.1. VASTUKSET

Olosuhteista valittaminen ja niiden taakse piiloutuminen on melko epärakentava lähtökohta. Siitä huolimatta niiden myöntäminen on usein varsin järkevää. Edellä on todettu Brasilian vaikenevan vastustajistaan ja vastustettavista asioista. Brasiliassa on kuitenkin paljon perustavanlaatuisia ja ymmärrettäviä haasteita, jotka eivät liity hallituksen linjaan. Valtion valtava koko, kolonialistinen historia ja eri alueilla ilmenevät haastavat luonnonolosuhteet ovat tosiasioita hallituksesta riippumatta. Tästä huolimatta, valtio ei korosta niiden merkitystä vaan ennemminkin vaikenee niistä kokonaan. Nämä väistämättä vaikeuttavat lähtötekijät eivät siis näy suurissa suunnitelmissa millään lailla. Maalla on siis vain suuria suunnitelmia, mutta ei lainkaan vastuksia.

5.4.2. OHJELMAN SISÄISET RISTIRIIDAT

Mitään vastustajia eikä vastuksia ei siis ole, eikä eri tavoitteita laiteta tärkeysjärjestykseen. Hallinnon julkaiseman materiaalin pohjalta syntyy kuva hieman suuruudenhullusta toimijasta. Aineistossa kuvataan kasvua, laajentumista ja lisäämistä kaikilla osa-alueilla, mutta ilman tarvetta vähentää mitään. On kuin kasvulle ei olisi mitään rajoja eikä loppua. Samalla rajattomuuden ajatuksella myös kaikkia arvoja voidaan edistää samanaikaisesti, olipa kyse pyrkimyksestä voimakkaaseen talouskasvuun, ympäristön suojeluun tai sosiaalisten epäkohtien ratkaisemiseen. Tämä kestävä asetus näyttäytyy julkaisun monina sisäisinä ristiriitoina. Tästä hyvä esimerkki ovat tavoitteet energiantuotannon suhteen. Samassa lauseessa halutaan sekä lisätä puhtaiden ja uusiutuvien luonnonvarojen käyttöä että myös laajentaa öljyntuotantoa.

Energia-akselin tavoitteena on lisätä puhtaan ja uusiutuvan energian laajentamista ja kasvattaa öljyn ja maakaasun tuotantoa riittävän tarjonnan varmistamiseksi maan kasvulle. Tämän vuoksi liittovaltio tekee perustavanlaatuisia toimia energian lisäämisen ja siirtämisen, öljyn ja

maakaasun hyödyntämisen, öljynjalostuksen ja petrokemian, lannoitteiden ja maakaasun, meriteollisuuden elvyttämisen ja uusiutuvien polttoaineiden saralla.²³⁷

Luonnonvarojen käytölle ei ole mitään omaa suunnitelmaa, vaan tämä osa-alue on sosiaalisten kysymysten lailla läsnä mainintana lähes kaikissa ohjelman osa-alueissa.

PAC 2:ssa korostetaan monessa kohdassa sekä kotimaisten että ulkomaisten investointien tärkeyttä. Samaan aikaan kuitenkin PAC 2:n esittelytekstissä ollaan hyvin tyytyväisiä riippuvuuden vähenemisestä ulkomaisiin rahoittajiin.

Liittohallituksen talouspolitiikka on onnistunut tasapainottamaan talouden, luomaan suotuisan ilmapiirin investoinneille, säilyttämään vastuullisen verotuksen periaatteen, vähentämään riippuvuutta ulkopuolisesta rahoituksesta, laajentamaan olennaisesti Brasilian osallistumista kansainvälisillä markkinoilla ja saamaan aikaan ennätysellisen ylijäämän kauppataaseissa.²³⁸

Investointien merkitystä korostetaan tämän tästä, mutta riippuvuutta ei haluta. Hallinto ei siis näe minkäänlaista yhteyttä näiden välillä. Monet PAC 2:n toiminnot ovat joko riippuvaisia investoinneista, tai ainakin niiden toteutumisessa investoinneilla on hyvin suuri merkitys. Hallituksen toimintakyky on käytännössä täysin riippuvainen investoinneista, joiden saaminen on kuitenkin lopulta aina epävarmaa. Lisäksi on huomioitava investoijien intressit ja edellytykset sijoitusten ehtoina. On aina mahdollista että sijoittajat pyrkivät vaikuttamaan investointeihinsa, jolloin kohde on näistä toimista riippuvainen.

5.4.3. MAAREFORMI

Maaseutu ja maareformi aiheina loistavat poissaolollaan. Kaikista lukemistani hallinnon julkaisemista uutisista, ja maareformi mainittiin niistä yhdessä. Tässä uutisessa aiheena oli, miten maareformille asuntojen rakentamista varten suunnitellut varat siirrettiin *Minun kotini, minun elämäni* -ohjelmaan. Saman osa-alueen esittelyssä 6º Balanço:ssa asutuskeskusten mainitaan kuuluvan ohjelmaan (sitaatti kohdassa 5.2.5). Muita mainintoja teemasta ei ollut. Maareformi ei siis yksinkertaisesti kuulu kasvun kiihdytysohjelmaan. PAC2 on ehdottomasti keskeisin ja hallinnolle tärkeimpiä teemoja käsittelevä kokonaisuus. Vaikka maareformia käsiteltäisiin jossakin muussa ohjelmassa, kaikkein keskeisin ohjelma vaikenee aiheesta. Maaseutu ylipäättään aiheena vilahtaa vain muutamana mainintana PAC2:n uutisoinnissa ja esittelyssä. Kaupunkien epäkohtien korjaamiseen on omistettu kokonainen akseli, *Parempi kaupunki*, mutta maaseuduille ei ole vastaavaa räätälöityä kokonaisuutta. Monien akseleiden, kuten *Minun kotini, minun elämäni* ja *Valoa ja sähköä kaikille*,

---

²³⁷ PAC 2 6º Balanço 2013, 72.

²³⁸ PAC2: Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas.

kohderyhmiin kuuluu myös paljon maaseudun asukkaita. Sille ei ole laadittu erillistä akselia PAC2:een kaupunkien lailla. Aineiston valossa tulkitseen tämän tietoiseksi valinnaksi ja osoitukseksi maaseudun heikosta asemasta hallituksen intresseissä.

5.5. TARINAN KOONTI

Aloitan tarinan koonnin päähenkilön esittelyllä. Tätä työtä tehdessä, olen pohtinut paljon aineiston pohjalta päähenkilön itsestään antamaa kuvaa. Brasilian hallituksen julkaisuiden pohjalta hahmottuu monta erilaista kuvaa ja erilaisia rooleja. Kaiken perustana, ikään kuin pääroolina, on kuva suurvallasta. Vielä tarkemmin kuva *tulevasta* suurvallasta. Vaikuttaa siltä, että Brasilia haluaa eron siihen liitetystä vanhoista kuvista. Pitkään maata on pidetty kehitysmaiden tähtioppilana ja malliesimerkkinä kokonaisvaltaisesta yhteiskunnallisesta kehityksestä. Aineisto osoittaa halua irrottautua tästä roolista ja kohota sen yläpuolelle. Brasilia ei halua enää olla vain hyvä oppilas vaan myös opettaja. Viemällä ohjelmiaan muihin maihin ja saamalla kiitosta YK:n kaltaisilta tahoilta, Brasilia pyrkii rinnastumaan ennemmin vauraisiin teollisuusmaihin kuin kehitysmaihin. Par Engstromin mukaan Brasilialle merkittävä tavoite on päästä YK:n turvallisuusneuvoston pysyväksi jäsenmaaksi. Yhteistyö muiden kehitysmaiden kanssa eli niin kutsuttu *south-south* -yhteistyö, sekä Brasilian aktiivinen nousevien talouksien yhteistyöfoorumina toimivassa BRIC-ryhmässä (muut jäsenet ovat Venäjä, Intia ja Kiina) ovat molemmat osa jäsenyyshanketta.²³⁹

Hallituksen viralliset ja aineistossani ääneen lausutut päämäärät ovat talouskasvu ja sosiaaliset uudistukset. Tulkitseen näiden olevan kuitenkin vain välitavoitteita matkalla kohti Brasilian varsinaista päämäärää, suurvalta-aseman saavuttamista. Vauraus ja räikeiden sosiaalisten epäkohtien korjaaminen ovat keinoja saada kansainvälistä uskottavuutta. Olen tarkastellut kriittisesti hallituksen tavoitteita ja keinoja sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Hallituksen tavoite on epäilemättä aito ja pyrkimyksenä on saavuttaa hyviä tuloksia. Ongelmallisena voi kuitenkin pitää suoraviivaista tuloskeskeisyyttä. Tulkitseen Brasilian hallituksen toivoman hyvän tuloksen olevan sosiaalisten epäkohtien *poistaminen*. Hallituksen uusliberalistinen ajattelumalli ei ole niinkään kiinnostunut muuttamaan moniulotteisen ja syvällisen ongelman ytimessä olevia yhteiskunnallisia rakenteita, vaan ennemminkin tarjoamaan tarvittavan välineistön ja siten ratkaisemaan ongelman materiaalisesti. Sen enempää hallituksen tavoitetta kuin sen keinojakaan ei ole siltikään tarpeellista vähätellä. Materiaalinen apu köyhyyden aiheuttamiin ongelmiin ja puutteeseen ei ole turhaa eikä perusteetonta. Kyse on ennemminkin siitä, miten pysyviä tuloksia voidaan luoda keskittymällä materiaaliseen

---

²³⁹ Engstrom 2012, 839 – 840.

avustamiseen. Ongelman poistamiseen se näin laaja-alaisessa kysymyksessä on vaivoin kestävä ratkaisu. Hallituksen tarjoama ratkaisumalli edustaa vahvasti ylhäältä alaspäin suuntautunutta kehitysmallia. Ongelma todetaan ja ratkaistaan ylätasolla, minkä perusteella prosessi etenee alatasoilla.

Brasilian hallituksen tehokkuusajattelu sosiaalisten kysymysten ratkaisemiseksi on osoittaa cathing up -mallin ja modernisaatioajattelun olevan voimissaan. Nyt se kumpuaa kuitenkin hallituksesta itsestään, eikä enää pelkkinä länsimaiden painostustoimina. Brasilia haluaa kokonaan eroon kehitysmagostaan. Tähtioppilas-status ei vielä merkitse nousua ylöspäin vaan viiteryhmänsä ansioituneimman toimijan titteliä. Tämä pitkään maalle mieluinen rooli ei enää riitä Brasilialle. Nousevien talouksienkaan ryhmä ei vaikuta enää tyydyttävän Brasiliata. Aineistossani ei juuri ollut mainintaa tästä ryhmästä ja sen muodostamista yhteistyöelimistä, kuten BRIC:stä. Brasilia mieli nousua eteenpäin, kohti uutta viiteryhmää. Siksi on tarpeellista päästä eroon kaikesta mikä erottaa Brasilian vauraista teollisuusmaista. Hallitus haluaa taata kansalaisilleen samat aineelliset lähtökohdat kuin sen toivoman uuden viiteryhmän muillakin mailla on.

Päähenkilön tavoittelema kehitys on suunta kohti suurvalta-asemaa. Se, mitä Brasilia näyttää tältä edellyttävän, on ainakin kasvava talous, halutun kauppakumppanin ja houkuttelevan investointikohteen status, vaikutusvaltaa kansainvälisen politiikan areenalla ja räikeimpien sosiaalisten epäkohtien poistaminen. Päähenkilöllä ei tunnu olevan pienintäkään epäilyä onnistumisestaan. Epäily on sen pahin vihollinen, eikä kritiikkiä kaivata. Kansalaisjärjestöjen tuottama kritiikki osoittaa hallitukselle epäkunnioitusta ja kiittämättömyyttä, tosiasioiden vääristelyä ja valheellisuutta. Hallituksen näkökulmasta kyse on sen omia pyrkimyksiä hidastavasta ja ylipäättään haitallisesta toiminnasta. Kriittiset äänet haluavat ymmärtää väärin hallituksen pyrkimykset eivätkä nähdä niiden hyvää tarkoitusta. Tarinassa mainitsemattomat osatekijät ovat kompleksisia kokonaisuuksia, joista on päähenkilölle ja sen suunnittelevalle kehitystarinalle harmia. Hallitus on valinnut jättää nämä ulottuvuudet kokonaan pois, vaikka niiden mainitsemattomuus aiheuttaisikin tarinan monia sisäisiä ristiriitoja. Epäloogisuus on siten parempi vaihtoehto kuin itsekritiikki.

6. ANALYYSI II – TAISTELIJAN TARINA

MST:n tavoite- ja toimintakentän laajuus eivät salli liikkeen asettamista yksinkertaiseen muottiin. Pysin tuomaan edellisen toimijan tapaan eri ulottuvuudet mahdollisimman laajasti esiin Alasuutarin mallin sovellutuksella.

6.1 TOIMINNAN PÄÄMÄÄRÄT

Maattomien liikkeellä on laaja-alainen toimintakenttä ja paljon tavoitteita. Kaikki toiminta tähtää kokonaisvaltaiseen yhteiskunnalliseen uudistukseen, minkä alta löytyy paljon erilaisia käytännöllisiä tavoitteita. Vuonna 1984 liikkeen perustamiskokouksessa määriteltiin liikkeen kolme tärkeintä päämäärää. Vaikka liikkeen toiminta on perustamisajankohdastaan monipuolistunut ja kasvanut, perustavanlaatuiset tavoitteet ovat kuitenkin ennallaan.

Vuonna 1984 maaseudun työläiset, jotka olivat pääroolissa taistelussa maan ja yhteiskunnan demokratisoinnin puolesta, kokoontuivat kansalliseen tapaamiseen Cascavelissa, Paranassa. Siellä he päättivät perustaa kansallisen maanviljelijöiden liikkeen, MST:n, kolmelle päätavoitteelle: taistella maan puolesta, taistella maareformin puolesta ja taistella maan [Brasilian] sosiaalisten muutosten puolesta.²⁴⁰

Näissä kolmessa tavoitteessa kiteytyy liikkeen perustavanlaatuiset päämäärät, ja niiden kautta on helpompi tutustua MST:n monipuoliseen toimintaan. Kuvaan seuraavassa tarkemmin jokaista kohtaa avaten niiden taustaa ja merkittävyyttä. Asetan kunkin päämäärän dialogiin Stöhrin teoreettisen viitekehityksen kanssa ja tuon samalla esiin näiden kahden mallin kosketuspintoja.

6.1.1. TAISTELU MAASTA

Brasilian perustuslaissa vuodelta 1988 on vaatimus maan *sosiaalisesta tehtävästä*.²⁴¹ Mikäli tämä tehtävä ei toteudu, on maa-alueet ohjattava maareformin piiriin.²⁴² Maaseudulla omistetut maa-alueet täyttävät sosiaalisen tehtävänsä, kun ne vastaavat seuraaviin vaatimuksiin²⁴³:

---

²⁴⁰ Lutas 2010, 9.

²⁴¹ Brasilian perustuslaki 1988, Art. 5º. XXIII - a propriedade atenderá a sua função social;

²⁴² Brasilian perustuslaki 1988, Art. 184

²⁴³ Brasilian perustuslaki 1988, Art. 186.

I – järkevä ja asiaankuuluva käyttö

II – tarjolla olevien luonnon resurssien tarkoituksenmukainen käyttö ja ympäristön varjelu

III – työsuhdetta sääntelevien säntöjen noudattaminen

IV – sellainen hyödyntäminen, joka suosii omistajien ja työntekijöiden hyvinvointia

Tämä maan sosiaalisen tehtävän täyttäminen on koko MST:n toiminnan tukiranka. Liikkeen toimintatapoihin kuuluu muun muassa yrityksen tai suurmaanomistajan maa-alueiden, joissa sosiaalinen tehtävä ei täyty. Tältä alueelta he kaatavat puut tai raivaavat muut siellä kasvavat kasvit. Raivatulle maalle perustetaan leiri ja sen yhteyteen omia ruokakasvi-istutuksia²⁴⁴. MST:n näkökulmasta tämä on perustuslain mukaista toimintaa, jopa sen toteuttamista. Suurmaanomistajuuden pitkä historia on merkittävä taustatekijä maahan liittyvään laajaan ja syvään problematiikkaan Brasiliassa. Tästä problematiikasta kumpuaa myös Maattomien taistelu maasta.

Maan keskittyminen on yksi maamme suurista arvista, jonka myötä muutama suurmaanomistaja kontrolloi suurta osaa maasta. Tämän sosiaalishistoriallisen ongelman seurauksina ovat maaseudun köyhyys, sosiaalisten oikeuksien kunnioituksen puute, työn puute, työntekijöiden riisto.²⁴⁵

Maattomat korostavat maan olevan merkittävä luonnonvara, jonka käytön tulee hyödyttää koko kansaa, eikä vain suurmaanomistajia.²⁴⁶ Dinizin ja Gilbertin mukaan taustalla on maattomien erilainen suhde maahan. Maanviljelijäperheet eivät välttämättä ajattele maata omaisuutena tai hyödykkeenä. Suhtautuminen on usein henkisempää ja korostaa yhteisöllisyyttä.²⁴⁷ MST ajaa lakisääteisesti rajoitettua maksimikokoa maa-alueiden omistamisessa.²⁴⁸ Suuret maaomistukset tulisi pakkolunastaa. Tätä korostetaan erityisesti ulkomaisen pääoman ja pankkien omistamien maiden osalta.²⁴⁹ Maan arvo itsessään on MST:lle suuri. Maa koetaan yhteiseksi brasilialaiseksi perinnöksi, ja siten ulkomaalaisten toimijoiden läsnäolo ja maankäyttö koetaan uhkaavana.

Meidän alueemme on avoinna ulkomaalaiselle pääomalle, joka varastaa sen luonnolliset resurssit. Pääoman hegemonialla on brasilialaisen maaseudun porvariston ja valtion tuki, molemmat nöyrän alistuvasti. ²⁵⁰

---

²⁴⁴ Esim. Kröger 2009, 88

²⁴⁵ Lutas 2010, 14.

²⁴⁶ LP 2009, kohta 9.

²⁴⁷ Diniz – Gilbert 2013, 26.

²⁴⁸ LP 2009, kohta 9.

²⁴⁹ LP 2009, kohta 4.

²⁵⁰ MST-uutiset: Território brasileiro está à disposição do capital estrangeiro, afirma especialista. 28.6.2013.

Ulkomaisten kapitalistien pelätään ostavan Brasilian maat, käyttävän uusiutumattomia luonnonvaroja ja vesivoimaa, vahingoittaen ympäristöä sekä lisäävän entisestään maanomistuksen keskittymistä. Kansanvälisen pääoman nähdään myös vaarantavan alkuperäiskansojen elämäntapaa.²⁵¹ MST tuokin usein omien jäsentensä lisäksi esiin myös alkuperäiskansojen oikeuksia. Suuryritykset ja kansainvälinen pääoma näkevät ihmiset ja luonnon vain hyödykkeinä. Näiden preferenssien vaikutuksesta valtion nähdään estävän niin alkuperäiskansoja kuin maanviljelijöitäkin käyttämästä heille laillisesti kuuluvaa oikeutta osallistua poliittiseen elämään.²⁵² Alkuperäiskansojen lisäksi MST myös muistuttaa quilombojen²⁵³ asukkaiden oikeuksista.

Olemme solidaarisia intiaanikansoille ja quilomboille. Brasilialainen yhteiskunta on historiallisessa velassa näille kansoille, ja sen pitää taata niiden turvallisuus, jotta ne voivat elää rauhassa ja edistyksellisesti valloittamillaan alueilla.²⁵⁴

MST:n keskeisiin arvoihin kuuluu maan kunnioittaminen ja huoli ympäristöstä. Näiden arvojen tulisi näkyä myös maataloudessa. MST kutsuu omaa maatalousmalliaan *agroekologiaksi*. Paitsi tuotantotapa, se on myös ”elämäntapa ja sosiaalinen elämäntapa ja kulttuurimuoto, joka auttaa säilyttämään sen vähän, mitä luonnollisesta ympäristöstä on jäljellä tietyillä alueilla Brasiliassa”²⁵⁵

Niin maataloudessa käytettävän teknologian kuin viljelytapojenkin tulee tasapainossa ympäristön kanssa. MST on huolissaan sekä geenimuuntelusta että maataloudessa käytettävistä torjunta-aineista. Agroekologisen maanviljelyn tavoitteena on toimia ilman kumpaakaan näistä.²⁵⁶ Agroekologian ajatukseen kuuluu perheviljelyn malli, joka korostaa tuotannon yhteisöllisyyttä. Ylipäättään perheellä on tärkeä rooli MST:n ajattelumallissa. Tämä näkyy muun muassa siinä, että puhuttaessa MST:n jäsenmääristä, puhutaan yksilöiden sijaan perheistä. Koko maanlaajuisessa ruuantuotannossa perheviljelyllä on keskeinen asema, MST:n mukaan jopa 70% brasilialaisten käyttämistä elintarvikkeista on peräisin perheviljelmiltä, vaikka niiden käytössä on vain kolmasosa viljelykelpoisesta maasta.²⁵⁷ Agroekologian nähdään myös olevan merkittävä askel kohti

---

²⁵¹ MST-utiset: Crise econômica piorou correlação de forças no meio rural. 21.8.2012.

²⁵² MST-utiset: Território brasileiro está à disposição do capital estrangeiro, afirma especialista. 28.6.2013.

²⁵³ Karanneiden orjien tai itsensä vapaaksi ostaneiden orjien perustama yhteisö.

²⁵⁴ MST-utiset: João Pedro Stedile: Agenda neoliberal avança com ofensiva do grande capital 17.5.2013.

²⁵⁵ MST-utiset: Intrínsecos do agronegócio são responsáveis por êxodo rural. 29.4.2013.

²⁵⁶ LP 2009, kohta 11.

²⁵⁷ MST-utiset: Inflação dos alimentos está ligada à hegemonia do agronegócio. 25.4.2013.

ruuantuotannon suhteen omavaraista Brasiliaa.²⁵⁸ Tämä vastaa hyvin Stöhrin kehitysnäkemyksiä. Hän korostaa mallissaan paitsi omavaraisuutta, myös endogeenisten, eli alueella syntyvien, kehitysimpulssien merkitystä²⁵⁹.

6.1.2. TAISTELU MAAREFORMISTA

Monipuolisen toiminnan ehkä kaikkein keskeisin konkreettinen tavoite on kokonaisvaltaisen ja täysimittaisen maareformin toteutus. Tämä kaiken ytimessä oleva tavoite on itsessään suuri kokonaisuus ja pitää sisällään paljon muuta kuin pelkän pyrkimyksen maan jakamisesta. Keskityn tässä kappaleessa kuvaamaan MST:n suhdetta maareformiin ja uudistuksen yleisiä tavoitteita ja syvennyn tarkemmin MST:n varsinaiseen maareformiehdotukseen kohdassa 6.2. Maareformi on MST:n näkökulmasta laajemman yhteiskunnallisen kehityksen välttämätön edellytys. Tämä ei koske pelkästään Brasiliaa, ja MST muistuttaakin teollistuneita maita katsomaan omaa historiaansa:

Kapitalistisen järjestelmän keskeisissä maissa demokraattinen pääsy maahan, maareformi, oli yksi pääasiallisista poliittisista keinoista avata sosiaalista ja taloudellista kehitystä, tuottaen raaka-aineita modernin teollisuuden syntymiselle ja ruokaa sen työläisille. ²⁶⁰

Maattomien liikkeelle maareformi merkitsee maan demokratisoimista. Kolonialismin perintönä maanomistus on Brasiliassa historiallisesti osoittanut korkeata asemaa. Vaikka maankäyttö ja omistussuhteet ovat muuttuneet, edelleenkin maata omistavalla taholla on paljon valtaa. Vaikka suuryritykset nyky-Brasiliassa omistavat paljon maata, on edelleen osa suurmaanomistajista yksityishenkilöitä. Nämä henkilöt ovat usein vaikutusvaltaisia poliitikoita ja liikemiehiä, mikä osaltaan vaikeuttaa suurmaanomistajuuskysymykseen puuttumisen.

Maareformin tekeminen merkitsee sekaantumista tämän maan voimakkaimpien tahojen tekemisiin. Ja siitä syystä on tarpeellista saada poliittinen tahto sen toteuttamiseksi. Mutta hallituksella ex-presidentti Lulasta alkaen ei ole ollut halukkuutta kohdata tätä selkkausta, koska maan jakaminen merkitsee ottamista niiltä joilla on paljon, jaettavaksi niiden kesken joilla ei ole mitään.²⁶¹

MST on pettynyt moneen kertaan hallitusten toimintaan maareformin puolesta. Suuret puheet ja lupaukset reformista ovat olleet tavallisia sotilashallinnon jälkeisille presidenteille. Varsinaiset tulokset ovat kuitenkin olleet heikkoja. Erityisesti Lulan valinta presidentiksi vuonna 2002 herätti MST:n odotukset uudistuksista. Vaikka Lula oli antanut näkyvästi tukensa maareformille,

---

²⁵⁸ MST- uutiset: Soberania Alimentar é a proposta dos povos para enfrentar crise ambiental. 18.6.2012.

²⁵⁹ Stöhr 1981, 43.

²⁶⁰ Lutas 2010, 8.

²⁶¹ MST- uutiset: "Falta vontade política do governo para fazer Reforma Agrária". 4.3.2013.

pienviljelijöiden tilanne vain paheni hänen kausillaan. Agribisnes laajeni ja ulkomaalaisten maanomistusten osuus kasvoi ennätyksellisen korkeaksi.²⁶² Nykyisen presidentin Dilman saama arvio maareformin edistämisestä ei ole sen imartelevampi:

Dilman hallitus on velkaa maattomille maatyöläisille. Hänen suorituksensa tässä asiassa on niin riittämätön, että se on hyvää vauhtia matkalla maareformin suhteen historian huonoimmaksi hallitukseksi sitten maan [Brasilian] uudelleendemokratisoinnin.²⁶³

Paine maareformin todelliselle toteuttamiseksi on kova, ja hallinnon toiminnan hitaus saa paljon kritiikkiä osakseen.²⁶⁴ Lähihistorian presidentit hallintoineen ovat tuottaneet liikkeelle suuren pettymyksen. Dilman hallinnon virallinen linja on keskittyä ennen muuta jo reformin läpikäyneiden asutusalueiden kehittämiseen uusien alueiden hankinnan sijaan. Tämä linjanveto liitettynä yhteen agribisneksen tavoitteiden edistämisen kanssa eivät saa tukea MST:ltä. ”Maata ei voi demokratisoida jos sitä samanaikaisesti keskitetään. Maareformi on lamaanutunut johtuen Brasilian nykyhallinnon kehitysmallista, agribisneksestä.”²⁶⁵ Maareformilla on suuri yhteiskunnallinen tavoite eriarvoisuuden vähentämiseksi:

Maareformin puolesta käydyn taistelun keinoin, haluamme edistää maassamme olevan ja jokaisen hallituksen pahentamana räikeän ja moraalittoman sosiaalisen epätasa-arvoisuuden voittamista. Haluamme ennen muuta ruuantuotantoon ja ympäristön varjeluun keskittynyttä maataloutta. Haluamme että maaseudun väestö pysyy maaseudulla säädyllisissä elämisen olosuhteissa, heillä on pääsy koulutukseen ja tietoon oman kohtalonsa rakentamiseen. ²⁶⁶

Brasilian suurena haasteena olevan kaupungistumiskehityksen kääntöpuolella on maaseutujen autioituminen. Maaseudulle halutaan luoda paremmat elämisen olosuhteet ja vähentää valtavaa muuttoliikettä maaseutualueilta kaupunkeihin. Ilmiön voimakkuudesta kertoo muuttoliikkeestä käytetty nimitys *maaseudun exodus (êxodo rural)*. Erityisesti nuorten lähtemisestä kaupunkeihin ollaan huolissaan ja tendenssiin halutaan muutos.

Brasilian maaseudun nuoret jatkavat maatalouden ja maaseudun hylkäämistä koettaakseen onneaan kaupungeissa. Tämä exodus ei ole tulosta ajatusmallista, jonka mukaan kaupunki on mahdollisuuksien maailma ja maaseutu taas jälkeenyjäännyt alue, vaan pääasiassa vallitsevan maatalousmallin materiaalisista ja rakenteellisista kysymyksistä yhdessä politiikan kanssa,

---

²⁶² Lutas 2010, 9 – 10.

²⁶³ MST-uutiset: Reforma agrária, urgente, necessária e esquecida. 26.4.2013.

²⁶⁴ Esim. Página do MST: "Governo do DF é moroso na Reforma Agrária". 5.10.2011.

²⁶⁵ MST-uutiset: Não existe uma ação para democratizar a terra. 10.12.2012

²⁶⁶ Lutas 2010, 6.

joka sulkee nuoret pois maaseudun tuotannosta ja vähentävät heidän mahdollisuuksiaan kunnolliseen elämään maaseudulla. 267

Maareformin yhtenä tärkeänä tehtävänä onkin luoda maaseudulle riittävän ja turvatuksen taloudellisen toimeentulon, terveydenhuollon, koulutuksen ja nuorille suunnatun kulttuurin myötä todelliset monipuolisen elämän edellytykset maaseudulle. Siten nuorten jatkuva muutto kaupunkiin voitaisiin ehkäistä. Maareformin pysähtyneisyys heijastuu vahvasti nuoriin, ja suurin osa maaseudulta kaupunkiin lähtevistä nuorista on maattomia. 268 Hallitusten hitaat toimet maareformin edistämiseksi eivät ole lannistaneet MST:tä. Toistuvat pettymykset ja ankarat olot maaseudulla haastavat liikettä motivoimaan jäseniään ja uskomaan asiaansa. Tästä huolimatta liike on kasvanut entisestään.

Me mobilisoidumme ja painostamme. Hallituksen on annettava vastaus. Mobilisoitumisen jälkeen hallitus keräilee itseään eikä lopulta toteuta sitoumuksiaan täysimittaisesti. Mutta jokainen tekemämme matka, kaikki tekemämme painostustoimet pakottavat keskusteluun maareformin agendasta ja hallitusta ottamaan asian käsittelyyn. Tämän matkan aikana useimmista vaatimuksistamme on keskusteltu. Jotkut niistä ovat edenneet merkittävästi, jotkut jatkuvat keskusteluissa. 269

6.1.3. TAISTELU BRASILIAN SOSIAALISTEN MUUTOSTEN PUOLESTA

Kuten olen jo edellä todennut, Maattomien liikkeen toiminnassa sosiaalisilla kysymyksillä on merkittävä rooli. Jokainen yksittäinen tavoite ja taistelu on osa suurempaa taistelua kohti demokraattisempaa yhteiskuntaa. Maattomien ideologiassa koulutuksella on suuri rooli ja keskityn tässä kappaleessa siihen. Kappaleessa 6.2. tulee esille kokonaisvaltaisemmin muut osat sosiaalisen muutoksen kokonaisuudesta

Haluamme maan, joka edistää taloudellista kehitystään sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon sekä laajan alueemme väestön kesken tasapuolisen jakaantumisen periaatteiden pohjalta. 270

MST pitää tiedon demokratisointia hyvin merkittävänä osana demokratian vahvistumisessa. Pääsy koulutuksen eri tasoille perusopetuksesta yliopistoon on taattava. Koulutuksen on oltava julkista,

---

267 MST-utiset: Falta de estrutura e possibilidade faz com que jovens abandonem o campo. 31.8.2012.

268 MST-utiset: Falta de estrutura e possibilidade faz com que jovens abandonem o campo. 31.8.2012.

269 MST-utiset: Falta de orçamento é o maior problema para a Reforma Agrária . 27.4.2012

270 Lutas 2010, 6.

ilmaista ja laadukasta.²⁷¹ MST näyttää itse tästä esimerkkiä järjestäen leireillään ja asutuskeskuksissaan opetusta kaikilla tasoilla.

Koulutusta järjestetään pysyvällä tavalla jatkuen kohti ihmisten harjaannuttamista. Koulutus on rohkaisemista ajattelemaan omalla päällä, haastamista tulkitsemaan todellisuutta kohottaen kulttuurista tasoa. Se on sellaisten olosuhteiden luomista, joissa jokainen kansalainen rakentaa omista näkökulmistaan omat päämääränsä.²⁷²

Lukutaidottomuus on edelleen yleinen ongelma Brasiliassa, ja MST vaatii erityishuomiota tämän epäkohdan muuttamiseksi niin maaseudulla kuin kaupungissakin.²⁷³ MST arvioi opettaneensa yli 100 000 maatonta (lapsista aikuisiin) lukemaan vuoden 2010 arvion mukaan.²⁷⁴ MST tuo monin paikoin esiin maaseudulla elävien ihmisten oikeutta omanarvon tuntoon ja säädylliseen elämään. Liike pyrkii kaikenlaista väkivaltaa vastaan käymillään taisteluillaan takaamaan kunnollisen elämän niille, jotka on jätetty näiden mahdollisuuksien ulkopuolelle²⁷⁵. Maaseudulla ja periferioissa eläviin ihmisiin liitetään usein tietämättömyyden, takapajuisuuden ja vanhanaikaisuuden leima. MST sen sijaan uskoo jäsentensä sivistykseen ja kyvykkyyteen:

Meillä on näkemys kehittyneistä, edistyksellisistä maanviljelijöistä, jotka etsivät yhteistyötä, joka ei ole itsessään päämäärä vaan väline. Tämä on toinen haaste. Meidän tulee kehittää asutuskeskuksia etsien luokkataistelun yhteiskunnallista tavoitetta yhä syvällisemmän muutoksen näkökulmasta käsin. Kaikki nämä ovat välineitä, mekanismeja ja instrumentteja tähän suurempaan näkökulmaan, utopian näkökulmaan. Se joka luopuu utopiasta, on menetetty. Nämä tehtävät ovat suuria, mutta meidän tulee mennä eteenpäin. ²⁷⁶

MST:n identiteetti vahvana yhteiskunnallisena toimijana näkyy teksteissä monin paikoin. Maattomien liike haluaa lisätä jäsentensä omanarvontuntoa ja vahvistavaa käsitystään heidän oman työnsä ja ylipäätään elämänsä merkittävydestä. Samaa arvostusta ja kunnioitusta halutaan myös muulta yhteiskunnalta.

Haluamme olla ruuan, kulttuurin ja tiedon tuottajia. Ja tämän lisäksi: haluamme olla sellaisen maan rakentajia, joka on sosiaalisesti oikeudenmukainen, demokraattinen, tasa-arvoinen ja tasapainossa luonnon kanssa.²⁷⁷

---

²⁷¹ LP 2009, kohta 14.

²⁷² Lutas 2010, 23.

²⁷³ LP 2009, kohta 15.

²⁷⁴ Lutas 2010, 24.

²⁷⁵ MST-utiset: Procurador-geral do MP-AL condena declarações de promotor contra o MST. 13.10.2011.

²⁷⁶ MST-utiset: Transformações no campo abrem perspectivas. 6.12.2012.

²⁷⁷ Lutas 2010, 7.

Olen jo edellä tuonut esiin perheviljelyn merkityksen nimenomaan Brasiliassa ravintona käytetyn ruuan tuotannossa. Tästä työstä ollaan ylpeitä ja siitä halutaan myös saada tunnustusta. Tämän lisäksi MST haluaa tulla kuulluksi ja nähdyksi tärkeänä toimijana brasilialaisessa yhteiskunnassa.

6.2. MAAREFORMIN KEINOT

MST:n toiminnan keskeiset tavoitteet on tuotu yhteen liikkeen maareformiehdotuksessa. Maareformiehdotuksen yleisluonteiset tavoitteet ovat:

- a) Poistaa maaseudun köyhyys
- b) Taistella sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta ja luonnon pilaantumista vastaan, joiden juuret ovat maaseudun omistamisen ja tuotannon rakenteissa
- c) Taata työtä kaikille ihmisille, jonka yhteydessä huomioida tulojen jakautuminen
- d) Taata ruuantuotannon omavaraisuus koko brasilialaiselle väestölle, tuottamalla laadukkaita elintarvikkeita, kehittämällä paikallisia markkinoita
- e) Taata tasa-arvoisen osallistumisen mahdollisuudet maaseudulla asuville naisille kaikissa aktiviteeteissa, erityisesti pääsyssä maahan, tuotantoon ja kaikkien aktiviteettien hallintoon, pyrkien voittamaan naisten asemaan kohdistuva historiallinen alistaminen, erityisesti maaseudulla.
- f) Varjella kasvien, eläinten ja kulttuurin biodiversiteettia Brasilian kaikilla alueilla, mikä muodostaa meidän biomassamme
- g) Taata paremmat elinolosuhteet kaikille ihmisille ja pääsyn kaikkiin mahdollisuuksiin suhteessa työhön, tuloihin, koulutukseen ja vapaa-aikaan, edistäen maaseudun jatkuvuutta, erityisesti nuorison keskuudessa.

Ehdotuksen kaikkein perustavalaatuisin tavoite on maan jakaminen mahdollisimman monelle käyttäjälle. MST ajaa rajoituksia omistettavien maa-alueiden suuruudelle. Siten useammalla olisi pääsy maahan ja maantalouteen. Maata halutaan saada lisää jaettavaksi, minkä suurten omistusten osittaminen mahdollistaisi. Tämä halutaan turvata ja varmistaa lakisääteisillä rajoituksilla ja

pakkolunastusten avulla.²⁷⁸ Mutta kyse ei ole pelkästään maan jakamisesta ja maanomistamisesta vaan laajemmasta sosiaalisesta uudistusohjelmasta.

Maareformi ei merkitse vain maapalan antamista ”uudelleensijoitetuille” ja odotusta siitä että tämä perhe kilpailisi ”maaseudun tuottajien” kehittämän korkean teknologian kanssa. Maareformi merkitsee paljon enemmän. Sitä pitää seurata myös tuotannon suunnittelu, maanviljelijöiden kouluttaminen, markkinoinen tutkiminen, tuotannon siirtäminen, tekninen apu ja maaseudun laajentaminen, kastelu, maan valmistelu ja ennen muuta kulutusmarkkinoiden tunteminen ja minimihinta.²⁷⁹

Tämän lisäksi on reformin sisältää myös muita elämänlaatua tukevia toimia. Niin MST:n maareformiehdotuksen keskeinen ajatus maan jakamisesta kuin myös laajempi tavoite sosiaalisesta uudistuksesta, on pitkälti analogiassa Stöhrin näkemyksen kanssa. Olen teorialuvussa esitellyt 11 kohtaa, jotka Stöhr on koonnut alhaalta ylöspäin suuntaavaan kehitysparadigman merkittävimmiksi ulottuvuuksiksi. Esittelen tässä MST:n maareformiehdotuksen pääkohdat kuvatakseni MST:n maareformiehdotusta ja samalla ylipäättään liikkeen toiminnan keskeisiä keinoja. yhteyteen tuon Stöhrin listan näkemyksiä.

6.2.1 MAA JA SEN TUOTANNON ORGANISOINTI

Stöhr pitää erittäin tärkeänä laajaa pääsyä maahan ja alueen luonnonresursseihin, jolloin pääsy avaintuotantosektoreille mahdollistuu. Hän myös tunnistaa Latinalaisen Amerikan erityisluonteen maakysymyksessä, jonka syvä ongelmallisuus on perintöä kolonialismin ajalta. Maankäytön demokratisoiminen Stöhrin mukaan mahdollistaa tasa-arvoisemman tulonjaon ja edesauttaa myös toimivan peruspalvelurakenteen syntymistä, joka taas puolestaan on kokonaisvaltaisen kehityksen edellytyksenä.²⁸⁰ MST:n maareformin mukaan:

Tulee demokratisoida pääsy maahan, luonnonresursseihin ja maatalouden tuotannon välineisiin kaikille niille, jotka haluavat elää ja työskennellä siellä. Maan ja luonnonvarojen omaisuus, omistus ja käyttö tulee olla Brasilian kansan yleisten intressien alaisuudessa, hyödyttääkseen koko väestön tarpeita.²⁸¹

Agroekologinen maatalous ja ruuantuotannon suhteen omavarainen Brasilia ovat maareformin tärkeitä tavoitteita. Omavaraisuus nähdään merkittävänä turvallisuuden takaajana, kun taas riippuvuus tuonnista haavoittuvaisuutta lisäävänä tekijänä. Omavaraisuus voidaan liikkeen mukaan

---

²⁷⁸ Reformi 2009, kohta 1.

²⁷⁹ MST-uutiset: Reforma Agrária: A reforma do homem, antes da reforma dos resultados. 23.6.2012.

²⁸⁰ Stöhr 1981, 64.

²⁸¹ Reformi 2009, kohta 1.

toteuttaa erityisesti monipuolisen tuotantorakenteen ja paikallisen tuotannon lisäämisen avulla. Koulutuksella on tärkeä rooli sekä omavaraisuuden että agroekologisen maatalouden toteuttamisessa. Valtion odotetaan suosivan agroekologian maataloustuotteita omassa toiminnassaan.²⁸²

MST:n aineistossa tuodaan usein esiin kansallisen omavaraisuus ruuantuotannon suhteen. Stöhr korostaa MST:tä enemmän alueiden omavaraisuutta tärkeänä tavoitteena. Alueiden tulisi hänen mukaansa voida itse vastata omiin tarpeisiinsa monipuolisella tuotantorakenteella. Näin alue voi määrittellä omat tarpeensa ja vastata niihin itse, ilman että tarpeenmäärittely tulee ylhäältä käsin. Lisäksi luomalla maaseudulle monipuolisemmat elintason edellytykset voidaan Störhin mukaan hillitä kaupunkien hallitsematonta kasvua. Projektien tulisi hyödyntää alueelliset resurssit ja viralliset tai epäviralliset yhteiskunnalliset rakenteet niin hyvin kuin mahdollista. Näin riippuvuus ulkopuolisista vaikutteista vähenisi sen sijaan, että panostettaisiin lähinnä vientituotteiden tuotannon edistämiseen.²⁸³

6.2.2 VESI

Kaikki vesiomaisuus ja omistus tulee olla sosiaalisten intressien määräämää. Ei pidä olla veden yksityisomistusta, vaan sen tulee olla inhimillisessä tai maatalouden käytössä. ²⁸⁴

Maareformin avulla halutaan myös taata kaikille brasilialaisille perustarpeiden, kuten puhtaan veden saanti. Erityisen tärkeänä ehdotuksessa nostetaan makean veden saannin takaaminen syrjäseuduilla asuville. Paitsi juoma- ja käyttövetä, myös riittävä kasteluvesien saanti pienviljelijöille halutaan varmistaa. Veden keräämisellä ja vesisäiliöillä tilanne voitaisiin turvata. Valtiolta odotetaan tukea ja apua vedenkeruun toteuttamisessa. Vesivarantojen tulee olla julkisessa omistuksessa, eivätkä yksityistämisyrittäykset saa vaarantaa perustarpeiden tyydyttämistä. Vesien ja pohjavesien saastuttajille halutaan myös riittävän kovat rangaistukset, jotta väärinkäytökset saadaan hallintaan.²⁸⁵

Kehitysparadigman mukaan on ensisijaisen tärkeää tyydyttää väestön kaikki perustarpeet ja tehdä se alueellisia resursseja hyödyntämällä niin pitkälle kuin se on mahdollista. Riippuvuutta ulkoisista toimijoista tulisi välttää.²⁸⁶ Stöhrin näkemyksen mukaan luonnonresurssien sekä inhimillisten resurssien kohdentamista varten tulisi uudistaa vanhoja tai luoda kokonaan uusia

---

²⁸² Reformi 2009, kohta 2.

²⁸³ Stöhr 1981, 45.

²⁸⁴ Reformi 2009, kohta 3.

²⁸⁵ Reformi 2009, kohta 4.

²⁸⁶ Stöhr 1981, 45.

päätöksentekorakenteita. Keskeistä on, että yhteisö itse päättää ja vastaa resurssien kohdentamisesta.²⁸⁷ MST ei ota suoraan kantaa siihen, kenen tulisi tehdä päätös veden jakamisesta, kunhan se tapahtuisi oikeudenmukaisesti ja pienviljelijät huomioiden. Veden hallinnointiin kuitenkin kaivataan myös vahvaa valtion osallistumista, joten lähestymistapa asiaan on hieman erilainen kuin kehitysparadigman.

6.2.3 MAATALOUSPOLITIikka

On edistettävä monipuolista maataloutta, rikkoa monokulttuuri, pyrkimällä kestävä maatalouden edistämiseen, agroekologian pohjalta, ilman torjunta-aineita ja geenimuuntelua tuottaen terveellisiä elintarvikkeita.²⁸⁸

MST:n maatalouspolitiikkaa koskeva merkittävin tavoite on maareformin täysimittainen toteuttaminen. Sen tärkein päämäärä on luoda maanviljelystä ja erityisesti pienviljelystä kannattavaa toimintaa. Valtion halutaan turvaavan tämä säädöksillä ja lisäksi suosivan pienviljelyn tuotteita. Olennainen osa MST:n maatalouspolitiikan vaatimuksia on myös ulkomaalaisten toimijoiden määräysvallan poistaminen maataloustuotteiden ja siementen kaupallisessa tuotannossa. Valtion odotetaan kehittävän myös erityisiä luotto-ohjelmia pienviljelijöille. Valtion halutaan ylipäätään kehittävän maatalouspolitiikkaansa kansan intressien ehdoilla.²⁸⁹

Alhaalta ylöspäin nousevan kehitysajattelun mukaan paikalliset resurssit tulee ottaa käyttöön mahdollisimman tehokkaalla tavalla, paikallisen väestön ehdoilla. Alueellinen omavaraisuus on kaiken lähtökohta. MST ajaa erityisesti paikallisen pientuotannon aseman parantamista ja uskoo perhe- ja pienviljelyn olevan merkittävä ulottuvuus maaseudun kehittämisessä. Stöhr korostaa periferioiden omien päätöksentekomekanismien ja itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja kehittämistä. Siten ulkoiset tahot eivät pääsisi määrittelemään kunkin alueen tarpeita. Samalla voidaan myös taata alueelle muodostuvan taloudellisen ylijäämän jäävän kyseenomaiselle alueelle.²⁹⁰

6.2.4 MAAN SISÄOSIEN TEOLLISTAMINEN

Maareformi tarttuu myös MST:n huoleen Brasilian eri alueiden välisestä epätasa-arvosta ja kehityksen epätasaisuudesta. Osa alueista on huomattavan vauraita ja hyvinvoivia, kun samaan aikaan toisella alueella kärsitään puutteesta. Lisäämällä maataloustuotantoa maan sisäosiin ja lisäämällä

---

²⁸⁷ Stöhr 1981, 64.

²⁸⁸ Reformi 2009, kohta 2.

²⁸⁹ Reformi 2009, kohta 5.

²⁹⁰ Stöhr 1981, 64 – 65.

palveluita maaseudulle, voidaan tätä epäsuhtaa korjata. Ylipäättään on tarpeellista kokonaisvaltainen hajauttaminen.²⁹¹ Stöhrillä ei ole mainintaa sisämaan alueiden vahvemmassa teollistamisesta, mutta eri alueiden välinen epäsuhta on myös alhaalta ylöspäin suuntautuvan mallin huolenaiheena. Myös ajatus hajautetusta mallista ja keskusten monopolin purkaminen kuuluu mallin perustavoitteisiin.²⁹²

6.2.5 UUDEN TEKNOLOGIAN MALLI

Brasilialaisen maaseudun tuotannon uudelleenorganisointi vaatii uutta suunnittelujärjestelmää ja teknologian mallia, ekologisen ja osallistuvan näkökulman ohjaamana, maareformille sopivalla tavalla[.]²⁹³

Maattomien mukaan maaseudulla tarvitaan ennen muuta sellaista teknologiaa, joka auttaa maareformin laajamittaista toteutusta. Maareformihankkeessa tärkeää on ekologisuus ja osallistavuus, sekä maataloustekniikan käyttäminen ihmisten ja todellisten tarpeiden ehdoilla. Tekniikkaa halutaan siis käyttää apuna, ei itsetarkoituksellisesti. Maan ja työntekijöiden tuottavuutta halutaan lisätä tasapainoisessa suhteessa luonnon kanssa. Sopivan teknologian käyttöönottamisen ja hyödyntämisen edellytyksiksi nähdään erityisesti ilmainen koulutus ja uusi lainsäädäntö.²⁹⁴

Myös Stöhr korostaa juuri alueen omilla ehdoilla valittavan teknologian käyttämisen tärkeyttä. Teknologian suurin rooli on auttaa resurssien järkevään käyttöön. Oikeanlaisen teknologian avulla voidaan minimoida niukkojen resurssien meneminen hukkaan ja toisaalta taas maksimoida runsaasti esiintyvien resurssien käyttö.²⁹⁵ Edellä mainitun MST:n maareformiehdotuksen mukaisen tasapainon edellytys toistuu myös alhaalta ylöspäin nousevassa kehitysparadigmassa. Stöhr korostaa kunkin alueen kulttuuristen erityispiirteiden ja arvojärjestelmien huomioimista teknologian käyttöönotossa. Myös hän korostaa luonnonvarojen vastuullista käyttöä ja suojelua.²⁹⁶

6.2.6 KOULUTUS MAASEUDULLA

Pääsy koulutukseen, ajatellen laajaa kouluttamista niin kulttuurillisten etujen kuin arvojenkin näkökulmasta, on maareformin ja yhteiskuntamme demokratisoinnin ehdoton edellytys.²⁹⁷

---

²⁹¹ Reforma, 4.

²⁹² Stöhr 1981, 63 – 65.

²⁹³ Reforma 2009, kohta 7.

²⁹⁴ Reforma 2009, kohta 7.

²⁹⁵ Stöhr 1981, 65.

²⁹⁶ Ibid.

²⁹⁷ Reforma 2009, kohta 8.

Maattomien mukaan monipuolinen koulutus on kaikille ihmisille kuuluva perusoikeus, joka valtion tulee taata ilmaiseksi kaikille koulutusasteille nykyaikaisten opetusvälineillä varustettuina. Lisäksi tulisi järjestää kansallisia lukutaitokampanjoita. Syrjäseutujen nuorille tulisi erityisesti kohdentaa myös ammatillista koulutusta eri koulutusasteille, siten että koulutus lisäisi nuorten mahdollisuuksia jäädä maaseudulle.²⁹⁸

Stöhrin edustamassa alhaalta ylöspäin suuntavassa kehitysparadigmassa koulutus ei nouse erillisenä teemana muista peruspalveluista. Stöhr kuvaa inhimillisesti tärkeää, yhteisössä olevaa, niin sanottua epämuodollista pienimuotoista vuorovaikutusta. Sen arvot eivät ole mitattavissa muodollisessa, suuren mittaluokan vuorovaikutuksessa kansainvälisessä vaihtojärjestelmässä. Epämuodollinen vuorovaikutus kärsii Stöhrin mukaan rajusti erilaisessa taloudellisen kehityksen vaiheessa olevien maiden keskinäisestä kaupasta, ja vaikutukset näkyvät erityisesti esimerkiksi koulutuksessa ja sosiaaliturvassa. Näillä heikentävillä vaikutuksilla taas on suuri rooli elämänlaadun huonontumisena.²⁹⁹

6.2.7 SOSIAALISEN INFRASTRUKTUURIN RAKENTEN MUUTTAMINEN

Maareformiohjelma [saattaminen] uudeksi kansan maatalousmalliksi vaatii laajaa sosiaalista ohjelmaa valtion taholta, mikä takaa koko maaseudun väestölle samat mahdollisuudet kuin kaikille brasilialaisille.³⁰⁰

Maattomat luonnehtivat ehdottamaansa maareformia suureksi sosiaalseksi uudistukseksi, jonka vaikutukset näkyisivät monella eri yhteiskunnan osa-alueella. Sosiaalisen infrastruktuurin rakennemuutos pitää sisällään suuren määrän tavoitteita tähdäten elämänlaadun parantamiseen. Ohjelmassa on muun muassa asuinalueiden yhteisöllisyyden lisääminen, terveyspalveluiden alueellinen parantaminen, kunkin alueen kulttuurin arvostamisen lisääminen ja naisten tulojen kohentaminen.³⁰¹

Stöhr pitää tärkeänä vahvistaa maaseutualueiden ja kylien välistä liikennöintiä ja kommunikointia peruspalveluiden tarjoamisen parantamisessa. Samalla mahdollistuisi paremmin hajautetun päätöksenteon malli, ja alueellista osallistumista voitaisiin lisätä.³⁰² Alueiden tulisi myös itse omien olosuhteidensa ja paikallisen kulttuurinsa pohjalta määritellä minkälaista kulttuurista ja

---

²⁹⁸ Ibid.

²⁹⁹ Stöhr 1981, 54.

³⁰⁰ Reformi 2009, kohta 9.

³⁰¹ Reforma 2009, kohdat. 8 – 9.

³⁰² Stöhr 1981, 67.

institutionaalista kehitystä ne itselleen haluavat. Stöhr korostaa, että tätä määrittelyoikeutta ei saa luovuttaa ulkopuoliselle taholle, jolloin lyhytnäköiset ja pelkästään markkinaorientoituneet saattavat olla uhkana alueen kehitykselle.³⁰³ Alhaalta ylöspäin suuntautuvassa kehitysparadigmassa korostuu vahvasti alueiden sisältä kumpuavien kehitysimpulssien ja ylipäätään aloitteellisuuden tärkeys, sekä ei-valtiollisten toimijoiden ensisijaisuus toimintojen luojana.³⁰⁴

6.2.8 VALTION HALLINNOLLIS-INSTITUTIONAALISET RAKENTEET

Tämän maaseudun muutosten ohjelman toteutus laajaan maareformiin suunnattuna, vaatii välittömien muutosten toteuttamista poliittisten instituutioiden toiminnassa.³⁰⁵

Kansallista hallintoa ja instituutioita tulisi muuttaa sellaiseen muotoon, että maareformi olisi mahdollinen ja se voisi toimia koko laajuudessaan. Tärkeimpänä keinona INCRA:n ja muiden vastaavien tahojen tulisi uudistua ja vahvistua. Hallitusten tulisi sitoutua muutoksiin, jotta todellinen uudistus olisi mahdollinen.³⁰⁶

Myös kehitysparadigma pitää merkittävänä sitä, että päätöksentekorakenteita päivitetään. Kaiken ei tarvitse olla uutta, käyttökelpoisia ja hyödyllisiä vanhoja tulee päivittää tarpeen mukaan. Kaiken tulisi kuitenkin lähteä liikkeelle alueelta. Tarvitaan sellaisia rakenteita, joiden avulla yhteisöt voivat itse päättää kokonaisvaltaisesti luonnon ja inhimillisten resurssien kohdentamisesta. Kaikkien tasojen päätöksenteon kehittämistä tarvitaan, mutta ylempien väliintulot olisivat tarpeen vasta kun ”alempi” potentiaali on käytetty loppuun. Kehitysparadigman mukaan myös alueellista, erityisesti perifeeristä itsemääräämisoikeutta tulee vahvistaa ja monipuolistaa laajasti.³⁰⁷

6.3. ESTEISTÄ JA VASTUSTAJISTA

MST on hyvin avoin vastustamiensa teemojen suhteen. Aineistossa mainitaan hyvin suoraan mitä vastaan liike toimii. Seuraavassa tarkastelen näitä ääneen lausuttuja teemoja.

---

³⁰³ Stöhr 1981, 43 – 45.

³⁰⁴ Stöhr 1981, 67.

³⁰⁵ Reformi 2009, kohta 10.

³⁰⁶ Reformi 2009, kohdat 9 – 10.

³⁰⁷ Stöhr 1981, 64 – 65.

6.3.1. AGRIBISNES

Maattomien liikkeen suurin vastustaja on agribisnes. Agribisneksessä tiivistyy lähes kaikki MST:n vastustamat arvot ja periaatteet. Suuren volyymin vientivetoinen tuotanto markkinavoimien sanelemilla säännöillä, viljelyn monokulttuuri, torjunta-aineiden runsas käyttö ja geenimuuntelun hyödyntäminen ovat päinvastaisia MST:n tavoittelemien päämäärien kanssa. Valtio tukee agribisnestä monin tavoin, ja sitä myöten joutuu myös MST:n kritisoimien toimijoiden listalle.

Agribisnes, joka on perustettu kapitalististen suurmaanomistajien, ylikansallisten yhtiöiden ja finanssipääoman välisen yhteistyön pohjalle, säätelee meidän maatalouttamme ja yrittää syventää dominointiaan, turvautuen aloitteisiin usealla rintamalla.³⁰⁸

Kuten aiemmin olen todennut, suurmaanomistus Brasiliassa on muuttunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Agribisneksen myötä kansainväliset suuryritykset ovat ostaneet laajoja maa-alueita ja suurmaanomistus on liikkeen näkökulmasta muuttunut yhä suurimuotoisempaan ja kasvottomampaan suuntaan. Jos entinen järjestelmä oli huono ja riistävä, niin nykyinen on vielä hallitsemattomampi, ja siihen on vaikeampi tarttua kansainvälisten omistussuhteiden takia. MST pitää ulkomaisten yritysten toiminnan laajenemista Brasiliassa tuhoisana kansankunnan yhteiselle perinnölle.

Tämä malli on ympäristölle kestäväntöntä, koska se harjoittaa monokulttuuria ja tuhoaa koko luonnossa olevaa biodiversiteettiä käyttäen torjunta-aineita vastuuttomasti. Ja tämä epätasapainottaa ekosysteemiä, myrkyttää maaperän, vesistöt, sadeveden ja elintarvikkeet.³⁰⁹

MST korostaa maan ja luonnon kunnioittamista ja kestäväää käyttöä, jonka tulisi ensisijaisesti pyrkiä ruuan tuotantoon. Agribisneksen tehoviljeltävät tuotteet ovat usein ravinnoksi kelpaamattomia hyödykkeitä. Siten agribisneksen edustama suhde luontoon on MST:n näkökulmasta pahinta mahdollista luonnollisten ja inhimillisten resurssien väärinkäyttöä. Eräs tyypillinen agribisnekseen liitetty positiivinen ulottuvuus on työllisyyden lisääminen. Tämä käsitys on kuitenkin ristiriitainen. MST:n arvioiden mukaan agribisneksen nousun aikana, vuosien 1985 ja 2006 välillä, maaseutualueilta katosi jopa 7 miljoonaa työpaikkaa.³¹⁰

Tilanne on vakava. Ja hallitus on mykkä, huijaten itseään valheellisella propagandalla agribisneksen menestyksestä. Agribisnes on pääomamalli, joka antaa tuottoja muutamille

---

³⁰⁸ MST-utiset: BALANÇO: Dever cumprido e compromisso com as lutas. 22.12.2011.

³⁰⁹ MST-utiset: Governo Dilma paralisou avanços sociais no campo da gestão Lula, diz Stedile. 14.1.2013.

³¹⁰ MST-utiset: Interesses do agronegócio são responsáveis por êxodo rural. 29.4.2013.

tilallisille ja ylikansallisille yrityksille, mutta ei ratkaise köyhien ongelmia maaseudulla; päinvastoin, laajentaa niitä.³¹¹

MST:n tavoitteena on suurmaanomistusten purkaminen ja vaatimuksena on sekä maan sosiaalisen tehtävän tosiasiallinen täyttäminen että yläraja omistettaville maa-alueille. MST:n tähtäimessä eivät ole vain suuryritykset ja yksityiset omistajat ole, vaan yhtäläillä pakkolunastukseen vaaditaan myös muiden tahojen omistamaa, mutta joutilaana olevaa maata. MST:n näkökulmasta esimerkiksi kirkko ja pankit omistavat maata turhaan. Liikkeen mukaan valtion tulisi lunastaa maat ja ohjata ne uudelleenjaon kautta hyödylliseen käyttöön. ³¹²

6.3.2 UUSLIBERALISMI

Agribisnes ja valtion sille myöntämä tuki ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Kaiken taustalla on suurempi vihollinen, uusliberalismi. MST:n arvopohja on jyrkässä ristiriidassa uusliberalististen arvojen kanssa.

Teemme yhteistyötä kaikkien yhteiskunnan sektoreiden ja niiden organisoitujen muotojen kanssa rakentaaksemme kansan projektin, joka vastustaa uusliberalismia, imperialismia ja niistä johtuvia rakenteellisia ongelmia, jotka vaikuttavat Brasilian kansaan.³¹³

Ylemmällä tasolla MST kokee (Brasilian) kehityksen suurimmaksi estäjäksi uusliberalismin ja imperialismin. MST:n näkökulmasta uusliberalismi imee alueen omat kehitysedellytykset, vie tuotot Brasilian ulkopuolelle ja jättää jälkeensä sekä köyhän kansan että köyhdytetyn luonnon. Taloudellisen hyödyn tavoittelu jättää muut arvot varjoonsa.

Vesi- ja biodiversiteettikriisit sekä yhteiskunnalliset, energiaan ja talouteen liittyvät kriisit kohtaavat kaikki yhdessä ja ovat seurauksia uusliberalismista ja teollisen maatalouden mallista, joita kansainväliset finanssi-instituutiot (Maailmanpankki, Maailman valuuttarahasto, Maailman kauppajärjestö), vapaakauppasopimukset, Maailman vesineuvosto, monikansalliset yritykset ja suurin osa hallituksista edistävät.³¹⁴

Uusliberalistinen ajattelumalli tiivistyy hyvin agribisneksen perusajatuksessa. Agribisnestä taas voi pitää jopa Brasilian valtionhallinnon lempilapsena taloudellisen tuottavuutensa ansioista. Ajatusketjun lopputuloksena voi todeta Brasilian valtion muun muassa näillä toimillaan vahvasti edistävän uusliberalismia. Tämän joukon muodostama kokonaisuus edustaa MST:lle suurinta estettä kohti demokraattisempaa yhteiskuntaa. Liikkeen näkökulmasta tämä kokonaisuus edustaa

---

³¹¹ MST-utiset: Reforma agrária, urgente, necessária e esquecida. 26.4.2013.

³¹² Reformi 2009, kohta 1.

³¹³ LP 2009, kohta 1.

³¹⁴ MST-utiset: Via Campesina: direito pela água como princípio da soberania alimentar. 22.3.2012.

yksilökeskeistä, kylmää ja rahanahnetta vastustajaa, joka ei ymmärrä eikä halua auttaa köyhää kansanosaa syrjäseuduilla. Ajattelematon vastustaja ei suostu näkemään arvoa ryhmän toiminnassa ja uskoo olevansa oikeutettu käyttämään näitä hyväksi.

6.4. MAINITSEMÄTÖN OSATEKIJÄ

MST toiminnalle tyypillistä on avoimuus ja läpinäkyvyys. Liike kertoo monipuolisesti ja yksityiskohtaisesti tavoitteistaan ja toiminnastaan. On kuitenkin aiheita, joista liike vaikenee kokonaan. Esittelen tässä kappaleessa aiheita, jotka ovat nousseet pintaan käsitellessäni aineistoa. Osa esittelemistäni teemoista on työn kannalta merkittävämpiä kokonaisuuksia kuin toiset, minkä vuoksi olen käsitellyt niitä laajemmin kuin vähemmän merkityksellisiä teemoja.

6.4.1. MUUT KANSANOSAT

MST keskittyy julkaisuissaan puolustamaan niin maaseudun kuin kaupunkienkin työläisten aseman parantamista. Myös alkuperäisväestöt ja quilombot huomioidaan teksteissä. Sen sijaan, ei puhuta lainkaan siitä, mitä yläluokalle ja koko ajan suurenevalle keskiluokalle ”pitäisi tehdä”. Toisin sanoen, mikä on näiden väestöryhmien tulevaisuus MST:n kehitysmaailmassa ja tulevaisuuden suunnitelmissa? Maaomaisuuden suhteen tilanne on selvä; suurmaanomistus halutaan purkaa. Aineistossani ei ole mainintaa siitä, mitä muun varallisuuden ja yhteiskunnallisen aseman suhteen tulee tehdä. Tuleeko näiden ryhmien omaisuus laittaa jakoon, vai mikä on liikkeen suunnitelma heidän varalleen? Sosialismi elää liikkeen taustaideologiana, mutta MST:n periaatteellinen suhde ylittää yksityisomistukseen, sen sallimiseen tai turvaamiseen ei käy ilmi työni aineistosta. MST korostaa yhteisöllisyyttä, mutta liikkeen tavoitteena on kuitenkin oman viljelypalstan saaminen jäsenilleen. Kuten olen todennut aiemmin, yhteisöllisyyden taso asutuskeskuksissa vaihtelee suuresti. Vergara-Camus kuvaa, että MST:n asutuskeskuksissa asuvien elämässä yksilökohtaiset huolenaiheet alkavat vähitellen painaa vaakakupissa enemmän kuin yhteisölliset. Samoin heidän mukaansa asutuskeskusten viljelijät saattavat helpommin integroitua kapitalistisen yhteiskunnan toimintamalleihin³¹⁵

MST puhuu usein luokista, luokkayhteiskunnasta ja kritisoi hallituksen porvarillista linjaa. Liike haluaa suurta yhteiskunnallista muutosta, mutta työni aineisto ei anna vastausta siihen, mikä on kokonaisuudessaan luokkarakennelman tulevaisuus MST:n visiossa. Liike puhuu usein koko Brasilian kansasta erottelematta ryhmiä. Esimerkiksi puhuttaessa ruuantuotannon omavaraisuudesta liike on huolissaan koko Brasilian ruuansaanista, ei pelkästään maaseudun asukkaista tai työläisistä.

---

³¹⁵ Vergara-Camus 2009, 184.

MST siis kantaa huolta koko kansan kehityksestä, mutta yksityiskohtaisemmat suunnitelmat esitetään vain oman viiteryhmän kautta. Aineistoni valossa näyttää siltä, että yhteisöllisyyteen on pyrittävä mahdollisimman laajalla toimintakentällä, mutta perimmäinen kysymys yksityisomaisuudesta jää avoimeksi.

6.4.2. ENERGIAN LISÄRAKENTAMINEN

MST kritisoi ankarasti hallituksen suuria patohankkeita. Vesivoimalaprojektit ovat saaneet osakseen laajaa vastustusta kansalaisjärjestökentällä, ennen muuta patojen tuhoavasta vaikutuksesta ympäröivään luontoon sekä tunkeutumisesta alkuperäisväestön perinteisille elinalueille. MST ei kuitenkaan aineistoni valossa ota laajemmin kantaa lisäenergian rakentamisesta. Hallitukselle lisäenergia on keskeinen kysymys teollisuuden kasvaessa. Tähän MST ei ota kantaa lainkaan eikä anna muita vaihtoehtoja energian hankkimiselle. Liike vastustaa hankkeita, jotka vahingoittavat ympäristöä, mutta ei tee periaatteellista kannanottoa lisäenergian hankkimisen puolesta tai sitä vastaan.

6.4.3. TUOTANNON YLIJÄÄMÄ

Suhtautuminen tuotannon ylijäämään jää myös epäselväksi. Maattomien liikkeen viljelyksillä maan tuottavuus on usein korkealla tasolla ja tuotteita riittää myös alueen ulkopuolelle vietäväksi. Aineistoni ei kuitenkaan osoita suunnitelmallista ylijäämän tuottamista ja sen organisointia. Stöhrin mallissa tuotannon ylijäämästä on paljon pohdintaa, erityisesti siitä miten saada ensisijaisesti tuotot jäämään omalle alueelle. Niin Stöhrin kuin Maattomien liikkeenkin tuotantomallin ensisijainen tavoite on tyydyttää paikallinen ja kansallinen ruuan tarve ja turvata omavaraisuus sen tuotannossa. Perustarpeen ylittävään osuuteen aineistossani ei oteta kantaa. Onko esimerkiksi maltillinen tuotannon ylijäämän järjestäminen hyväksyttävää tai jopa tavoiteltavaa? Vai onko niin, että tuotannon tulisi vastata vain perustarpeeseen, eikä ylijäämää pitäisi tuottaa lainkaan? Kysymys jää tämän tutkimusaineiston valossa avoimeksi.

6.4.4. SUHDE VALTIOON

Maattomien liikkeen suhde valtioon on kompleksinen. Valtio ei liikkeen näkökulmasta ole itsessään paha ja vastustettava taho, mutta sen toiminta monin paikoin on. Valtion toimet agribisneksen edistämiseksi osoittavat hallinnon suosivan tuotantomallia, joka nähdään syvästi vahingollisena suuntana lisäämässä maaseudun ahdinkoa. Tämä politiikan suunta osoittaa MST:lle valtion olevan valmis uhraamaan maaseudulla asuvan väestön hyvinvoinnin ja luonnon tasapainon taloudellisten voittojen saavuttamiseksi.

Maaseudulla, on valtava sosiaalinen velka ja epätasa-arvoisuudet ovat yhä vain suurempia. Maat on keskitetty suurmaanomistajien käsiin ja ulkomaisille yrityksille. Strategiset luonnon resurssit, kuten maat, vesi, metsät, malmi, on yksityistetty ja ohjattu suuryritysten hallintaan.³¹⁶

MST on myös pettynyt valtion tuottamien palveluiden määrään tai laatuun, erityisesti koulutus- ja terveydenhuoltosektorilla. Vaikka valtion omat sosiaalipoliittiset ohjelmat sisältävät myös MST:n näkökulmasta myönteisiä ulottuvuuksia, ne eivät ole kaikkien ulottuvilla. Ohjelmat ovat riittämättömiä, huonosti organisoituja ja lisäksi osavaltioiden väliset erot ovat suuria. MST:lle laaja inklusiivisuus on suuri arvo. Kun monet valtion ohjelmista on vain osan väestön käytössä, lähtökohtaisesti hyvätkin hankkeet saattavat siten olla käytännössä eksklusiivisia.

Liike vaatii valtiolta paljon erilaisia toimia, mutta voiko valtio todellisuudessa koskaan saavuttaa toiminnoissaan Maattomien liikettä miellyttävää tasoa? Nykymuodossaan MST ikään kuin täydentää tai paikkaa valtion toiminnan aukkoja järjestämällä puuttuvat palvelut itse. Jos valtio vastaisi MST:n haasteisiin, olisiko liike valmis toteamaan osan toiminnastaan tarpeettomaksi?

Jos kerran tämän hallituksen motto on "Rikas maa ilman köyhyyttä", meidän tulee avata brasilialaisten silmät, sillä agribisneksen kehitysmalli, joka perustuu suurmaanomistukseen, vientiin, sosiaaliseen poissulkemiseen, luonnon myrkyttämiseen ja metsien tuhoamiseen, ei pysty lopettamaan maaseudun köyhyyttä, koska se on köyhyyden erityinen laji. Taisteluidemme ja kampanjoidemme kautta edistämme saavutuksia, ja yhteiskunta ymmärtää, että maaseudun köyhyyden voittaminen toteutuu tekemällä maareformi ³¹⁷

Raskaimman tuomion valtio saa kuitenkin maareformin heikosta edistämisestä. Maareformi on ollut valtion tehtävälisellä hallituksesta toiseen. Liikkeen näkökulmasta valtion aikaansaamat tulokset ovat heikkoja, toiminta hidasta ja edistyminen maan uudelleenjaossa täysin pysähtynyttä. Maareformista vastaava taho valtionhallinnossa, INCRA³¹⁸ tekee läheistä yhteistyötä Maattomien kanssa. Vaikka yhteistyö ei ole ollut ongelmatonta, näiden kahden toimijan keskinäiset välit ovat kuitenkin kohtalaiset. MST:n mukaan INCRA:n nykyhallinto on hajanainen, työntekijöitä liian vähän ja palkat liian matalia. Maattomien liike vaatii INCRA:n uudistamista ja vahvistamista pitäen niitä ehdottomina edellytyksinä maareformin etenemiselle.³¹⁹

---

³¹⁶ MST-utiset: Em reunião com Dilma, movimentos do campo exigirão garantia de direitos. 4.6.2013.

³¹⁷ MST-utiset: Secretaria Nacional do MST: 1. BALANÇO: DEVER CUMPRIDO E COMPROMISSO COM AS LUTAS. 22.10.2011.

³¹⁸ Valtion instituutio maareformin toteuttamiseksi, Instituto Nacional de Colonização e Reforma Agrária.

³¹⁹ MST-utiset: Não existe uma ação para democratizar a terra. 10.12.2012.

Diniz & Gilbert tuo hyvin esiin MST:n ja valtion välisen suhteen eri puolet. Liike haastaa maan poliittista eliittiä ja yksityisoikeuden suojaa valtaamalla maa-alueita. Toisaalta kuitenkin liike pyrkii laillistamaan valtauksensa valtiollisen INCRA:n kautta.³²⁰ Vergara-Camus´n mukaan liikkeen suhde ylipäättään institutionaaliseen politiikkaan on monitahoinen. MST ei ole asettanut omaa ehdokasta kansallisen tason politiikkaan, mutta alue- ja paikallistasolla on paljon MST:n edustajia. Työväenpuolue PT:n kanssa on tehty runsaasti yhteistyötä, mutta linkki puolueeseen ei ole suoraviivainen ja vaihtelee maantieteellisestä alueesta riippuen.³²¹

Kysymys MST:n ja valtion välisestä suhteesta jää siis avoimeksi. Huolimatta pettymyksistä ja tyytymättömyydestä sekä uudistusten vaatimuksista aineiston valossa ei vaikuta siltä että MST sinänsä vastustaisi valtiota. MST ei järjestelmällisesti kieltäydy dialogista valtion kanssa vaan käy sitä jatkuvasti. Valtion kaikkia instituutioita ja rakenteita ei haluta rikkoa. Laajoja uudistuksia tarvitaan, sillä nykyisellään kokonaisuus ei toimi. Lähintä valtionalaista yhteistyökumppania INCRA:a halutaan uudistaa, mutta ei kokonaan lakkauttaa. Vaikka valtion monet osa-alueet ovat kehoja ja toimimattomia, ei MST sinällään vaikuta vastustavan valtiota.

6.4.5. NYKYHETKEN JA TULEVAISUUDEN SUHDE

MST pyrkii suureen yhteiskunnalliseen muutokseen. Ylätason kysymys on, miten liike haluaa ajamiensa muutosten toteutuvan suhteessa nykyiseen malliin. Miten hallittu alasajo toteutettaisiin siten, että sen tuloksena olisi hyvin toimiva yhteiskunta? Koskivat nämä uudistukset sitten maanomistajuusrakennetta tai peruspalveluiden tuottamista, MST vaikenee uudistusten käytännön toteuttamisesta, esimerkiksi liikkeelle tärkeän osa-alueen, koulutuksen, järjestämisestä. Miten tulisi toimia nykyisten kahden tavan, heikkotasaisen julkisen ja tasoltaan hyvin vaihtelevan yksityisen väillä? Tulisiko näiden molempien olla jatkossakin olemassa rinnakkain, vai tulisiko yksityiset koulut kieltää kokonaan? Nyt liike järjestää itse koulutusta eri tasoilla. Loppuisiko liikkeen järjestämä koulutus kokonaan, ja voisiko valtio tuottaa sellaisia koulutuspalveluita, jotka kelpaisivat myös MST:lle?

Miten uudistusten ja vanhojen käytäntöjen tulisi kommunikoida keskenään? Vai onko mahdollista hyödyntää jotakin vanhoista käytännöistä? Tähän liittyen MST ei myöskään ota kantaa siihen, olisiko nykyisissä malleissa mitään käyttökelpoista ja arvostettavaa. Brasilian hallituksen uudistusohjelmissa, erityisesti sosiaalipoliittisissa, on retoriikan tasolla paljon samankaltaisuutta

---

³²⁰ Diniz – Gilbert 2013, 20.

³²¹ Vergara-Camus 2009, 186.

MST:n tavoitteiden kanssa. Hallitus ei saa kuitenkaan liikkeeltä kiitosta. Ovatko ohjelmat läpikotaisin epäonnistuneita, vai vähentäisikö hallitukselle osoitettu tunnustus MST:n uskottavuutta todellisena uudistajana? Onko lopulta väliä, kuka uudistukset toteuttaa, kunhan joku toteuttaa ne hyvin? Aineistoni valossa kysymys on MST:n näkökulmasta epärelevantti, sillä sen mukaan hallitus on epäonnistunut uudistusten tuottamisessa. Tätä problematiikka ei kuitenkaan voi välttää kummankin toimijan aineistoa tarkastellessa. Lopulta kysymys palautuu MST:n ja valtion väliseen erikoiseen suhteeseen, jota olen pohtinut edellä.

6.5. TARINAN KOONTI

Tämänkin tarinan päähenkilö on varsin moniulotteinen toimija. Aineisto tarjoaa ainekset monien erilaisten tulkintojen muodostamiselle, mutta vahvimpana niistä nousee esiin kuva taistelijasta. Ruohonjuuritasolta ponnistavana sorrettujen maatyöläisten äänenä liike taistelee suuren muutoksen puolesta. MST:n toimintaympäristönä ovat maaseudun ankeat olosuhteet jossa tulevaisuus näyttää toivottomalta. Synkässä lähtötilanteessa MST edustaa jäsenilleen toivoa ja mahdollisuutta erilaiseen elämään. Jäsenistö on enimmäkseen kouluttamatonta ja köyhää maalaisväestöstä. Liikkeen näkökulmasta valtio on unohtanut heidät ja keskittynyt vain suurten voittojen tavoitteluun. Kun unohdetut ja vaietet haluavat muutosta, ei tuloksia voi syntyä ilman taistelua.

MST:n näkemys kehityksestä alkaa ruohonjuuritasolta, perheestä ja yhteisöstä. Osatavoitteinaan liike taistelee maan, maareformin ja laajojen sosiaalisten uudistusten puolesta. Näiden taustalla perimmäisenä tavoitteena on demokraattinen yhteiskunta. Alusta asti liikkeen jäsenille on selvää, että muutos ei tapahdu nopeasti eikä ilman uhrauksia. Elämä maaseudulla on raskasta myös MST:n jäsenenä. Liike tarjoaa kuitenkin jäsenilleen perusturvan, ruokaa, työtä ja yhteisön. Aineiston valossa MST näyttäytyy valistuneena vallankumouksellisena, joka uskoo jo mainittujen tavoitteiden lisäksi koulutuksen, sivistyksen ja itseilmaisun kuuluvan kaikille ihmisille. Näiden avulla liike uskoo tarjoavansa ainekset omaan kriittiseen ajatteluun, mikä nähdään kaiken muutoksen ja todellisen kehityksen taustalla.

MST:n ehdotus maareformista pitää sisällään tavoitteet ja keinot laajan muutoksen toteuttamiseksi. MST on hyvin avoin oman agendansa ja myös vastustamiensa asioiden suhteen. Suurimmat esteet liikkeen ajamille uudistuksille ovat uusliberalismi ja agribisnes, jotka autioittavat maaseutua, vahingoittavat luontoa sekä edistävät pääoman kerryttämiseen keskittyviä arvoja. Nämä ulottuvuudet ovat osa raha- ja yksilökeskeistä elämäntapaa, arvomaailmaa ja maailmankatsomusta, joita MST kokonaisuutena vastustaa. Valtio omalta osaltaan on mukana edistämässä sen toteutumista oman

kehitysmallinsa kautta. MST ei vain kritisoi, vaan se myös haastaa valtiota. Järjestämällä monet peruspalvelut jäsenilleen valtiota paremmin ja toteuttamalla maareformia virallista linjaa nopeammin MST asettaa valtion hegemonia-aseman kyseenalaiseksi.³²²

Valtiosta ei haluta instituutiona eroon, mutta sitä halutaan haastaa voimakkaasti kohti erilaista hallintoa ja demokratiaa. Valtion ja MST:n välinen suhde jää lopulta hieman epäselväksi, eikä aineistossa avata tätä teemaa tarkemmin. Tämän tarinan päähenkilö vaikenee ja jättää ulkopuolelle oman toimintansa tietyt tarkennuksia. Vaietut kohdat jättävät auki kysymyksiä, mutta niiden merkitys kokonaiskuvan kannalta on ennemminkin täydentävä ja syventävä kuin välttämätön. Ilman näitä tähdennyksiäkin MST:n kehitystarina osoittautuu selvästi kuuluvan alhaalta ylöspäin suuntutuviin kehitysparadigmoihin.

Kehitys syntyy ennen muuta pienessä yksikössä tuotetuista hyvälaatuisista perustarvikkeista- ja palveluista. Tuotanto perustuu kyseessä olevan alueen luontoon ja siellä olevien ihmisten perustarpeisiin. Pienyhteisön tasolta kehitys nousee suuremmalle alueelle, ja tuotannolla turvataan laajemmin koko kansan ruuantarvetta. Mutta MST:n kehityskäsitys ei muodostu vain ruuasta, vaan myös vahvasta inklusiivisuuden ja yhteisöllisyyden tunteesta. Tämän tunteen syntymiselle ajatus ja kokemus yhteisestä taistelusta ovat välttämättömiä. MST:n näkökulmasta taistelu on siis paitsi edellytys vaiennetun ja unohdetun kansan elämänlaadun parantamisesta, myös välttämätön luomaan syvä solidaarisuuden henki jäsenten välille. Solidaarisuuden henki on taas ratkaiseva muutoksen kestävyuden ja toivotunlaisen kehityssuunnan jatkumisen kannalta. MST:lle aito kehitys rakentuu yhteisöllisyyden, välittämisen ja ekologisuuden arvoille. Tämän todellisen kehityksen edellytyksenä on jatkuva taistelu päinvastaisia vallitsevia arvoja vastaan.

---

³²² Katso Holloway 2002.

7. JOHTOPÄÄTELMÄT

Tässä työssä olen pyrkinyt kuvaamaan Brasilian hallituksen ja Maattomien liikkeen käsityksiä kehityksestä. Työni aineisto muodostui toimijoiden itse tuottamista julkaisuista, joiden tulkitsemiseen käytin kummallekin toimijalle omaa teoreettista viitekehystä. Pertti Alasuutarin juonirakenneanalyysistä versioimallani mallilla olen analysoinut aineiston pohjalta kummankin toimijan käsityksiä tarinallisessa muodossa. Työni varsinaisena tutkimuskysymyksenä oli, minkälaista minkälaista kehitystä Brasilian hallitus valtion edustajana ja Maattomien liike kansalaisyhteiskunnan äänenä rakentavat omien julkaisuidensa pohjalta? Vastauksena tähän kysymykseen ja tutkimustuloksena totean päähenkilöiden kehityskäsitysten kertovat kahta erilaista tarinaa. Yksinkertaistaen: toinen uskoo kehityksen ainesten syntyvän ylhäällä ja toinen alhaalla. Hallitus uskoo kehityksen muodostuvan ylätasoon toimista, suuresta volyymista, ongelmien poistamisesta ja uuden rakentamisesta. Maattomat uskovat kehityksen syntyvän alatasolla pienissä yksiköissä, rakenteiden muuttamisen kautta ja inhimillisten sekä ekologisen arvojen pohjalle. Erilaiset tarinat eivät kerro vain eriävistä toimintamalleista, vaan erilaisista arvomaailmoista sekä syvemmistä eroista hahmottaa maailmaa Kummankin toimijan tavoitteiden, keinojen, esteiden ja mainitsematta jättämien tekijöiden taustalla nämä suuret linjat näkyvät selvästi.

Vaikka tavoitteissa on osittaista päällekkäisyyttä, tausta-ajatukset ja oma kehitystarinan juoni sitoo nämä kahdeksi erilaiseksi kokonaisuudeksi. Hallituksen kehitystarina suuntautuu kohti kansainvälisiä kenttiä, niin politiikan kuin taloudenkin alueella. Tavoitteena on tulla todelliseksi suurvallaksi ja vaikutusvaltaiseksi kansainväliseksi toimijaksi. Kuten olen tarinan koonnissa jo todennut, sosiaalisten kysymysten hoitaminen vaikuttaa olevan Brasilialle aito tavoite, eikä pelkkää retoriikkaa. Syy niiden hoitamiseen ei kuitenkaan näytä tulevan itsetarkoituksellisesti kansalaisten hyvinvoinnin lisäämisestä, vaan kansainvälisen uskottavuuden saavuttamisesta ja sen myötä vaurauden ja vaikutusvallan kasvattamisesta. Maattomien liikkeen pitkän aikavälin tavoitteet ovat demokraattisemman yhteiskunnan ja demokraattisten arvojen edistämässä. Yhteisöllisyyden, osallistumisen ja välittämisen arvot ohjaavat MST:n kehitystarinan etenemistä. Taloudellisten olosuhteiden parantaminen köyhällä maaseudulla on osa tätä tavoitetta, mutta taloudelliset intressit eivät ole toimintaa ensisijaisesti ohjaava teemoja.

Brasilialaisen yhteiskunnan toivotusta suunnasta on maassa monta versiota. Maattomien liikkeellä on omansa, ja hallituksella on omansa. MST:n tavoitteet ovat laajentuneet, mutta pysyneet samansuuntaisina koko liikkeen historian ajan. Myös liikkeen rakentama kuva omasta roolistaan valistuneena vallankumouksellisena ja köyhän kansan keskuudesta ponnistavana yhteiskunnallisena

uudistajana ovat säilyneet. Hallituksen tavoitteet oman imagonsa suhteen ovat sen sijaan jonkin verran muuttuneet talouskasvun myötä. Brasilian hallituksen tavoitteleva kansainvälinen imago on muuttunut pois kehitysmaiden mallimaasta kohti vaurastuvaa suurvaltaa. Kehitysmaa-tematiikkaa ei enää haluta rinnastettavan Brasiliaan, vaan hallitus haluaa uskottavan ja vakiintuneen aseman muiden mahtimaiden joukoissa. Työni otsikko *Tarinoita tähtioppilaasta*, viittaa juuri tähän kehitykseen liittyvän erilaisten tulevaisuuden kuvien ja tavoiteltujen roolien moninaiseen joukkoon. Työssäni esittelen niistä vain kaksi, mutta versioita on yhtä monta kuin kertojaakin.

Johtopäätelmissäni luon teemallista uudelleenryhmittelyä työssäni esitellyistä huomioista. Esittelen ensin julkaisuissa usein toistuvia aiheita, joissa toiminnan päämäärät ja keinot kiteytyvät kantaviksi teemoiksi. Tämän jälkeen käsittelen vastaavasti molempien toimijoiden näkökulmasta problemaattiselta vaikuttavista teemoista. Tästä siirryn tarkastelemaan molemmissa aineistoissa esiin nousevia teemoja, mutta joiden merkitykset toimijoille itselleen ovat erilaiset. Esittelen myös lyhyesti mitä juonierittelyn ulkopuolisia klassisia narratiivisia huomioita olen työstäni tehnyt. Näiden erittelyjen päätteeksi pohdin vielä lyhyesti yleisemmällä tasolla uusliberalismin ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden välistä problemaattista suhdetta. Teemallisten kokonaisuuksien jälkeen luon vielä katsauksen itse tutkielmantekoprosessiin ja pohdin mahdollisia jatkotutkimusaiheita. Työn loppupohdintoina esittelen vielä omia ajatuksiani tutkimusaiheestani yleisemmällä tasolla.

7.1. KANTAVINA TEEMOINA TAISTELU JA RAKENTAMINEN

Molemmilla toimijoilla vaikuttaa olevan teemoja, joihin tiivistyy jotakin olemuksellista niistä itsestään. Maattomien liikkeellä *taisteluteemassa* kiteytyy liikkeen toiminnan synty, päämäärät, toimintatavat ja taustalla oleva ajatusmaailma. Markus Krögerin kehittämä teoria kiistelevästä toimijuudesta osoittaa kansanliikkeiden kyvyn vaikuttaa kooltaan ja vaikutusvallaltaan voimakkaampien yritysten toimintaan. Erityisten kiistelymekanismiensa avulla MST on onnistunut hidastamaan ja jopa vähentämään selluyhtiöiden puuplantaasien laajentumisen.³²³ Siten liike on onnistunut haastamaan yhtä sen merkittävimmistä vastustajista. Sara C. Motta sijoittaa MST:n laajempaan kokonaisuuteen latinalaisamerikkalaiseen vasemmiston uudelleenmuodostumisen projektiin. Motta korostaa, että maa-alueiden valloituksessa, on fyysisen valtaamisen lisäksi läsnä

---

³²³ Kröger 2010.

vahva symbolinen taso. MST ottaa haltuunsa uusliberalistisen pääoman logiikalle perustuvia alueomistuksia.³²⁴ MST siis vie sekä fyysisesti että symbolisesti tilaa uusliberalismilta.

Itse tulkitseen taistelun olevan paitsi näitä, myös identiteetin rakennustapa ja maailmankatsomuksellinen kysymys. Keino saavuttaa demokraattinen yhteiskunta, ei sorron olosuhteissa voi toteutua ilman taistelua. Freireläisen ajatuksen mukaan vain sorrettu itse voi pelastaa paitsi itsensä, myös sortajansa epäinhimillisistä asemistaan. Freiren opit toistuvat MST:n toiminnassa yhteisöllisyyden ja osallistuvuuden kautta. Ajatus taistelusta keinona uudistuksiin sisältää voimallisen latauksen. Taisteluajatusten sisäistäminen ja kokeminen käytännössä vaikuttavat merkittävästi siihen, että köyhät maaseudun asukkaat luottavat liikkeeseen ja uskovat sen mahdollisuuksiin luoda olosuhteita parempaan elämään. MST:n tavoitteessa luoda uskoa liikkeen jäsenille siitä, että he voivat itse muuttaa elämänsä suuntaa, taisteluajatuksella on vahva rooli. Taistelun ajatuksella on voimakas vaikutus siellä, missä toivoa on vähän.

Brasilian hallitukselle taas *rakentamisen* teemaan kiteytyy toimijalle ominaisia tavoitteita, keinoja ja sille tärkeitä merkityksiä. Se on paitsi ratkaisumalli lähes kaikkiin ongelmiin, se on myös tuloskeskeinen ratkaisutapa ja menestyksen symboli. Koska hallituksella on kova halu kehittää suurvaltaimagoaan, vastaa ajatus rakentamisesta ja uudesta alusta tähän tarpeeseen. Rakentaminen on konkreettista muuttamista ja uuden aloittamista. Se näkyy, sen etenemistä voidaan seurata ja sitä voidaan laskea. Tämä on nähtävissä lähes missä päin maata tahansa. Kaikkialla rakennetaan, ja monin paikoin omiin silmiini maa näyttäytyi yhtenä suurena rakennustyömaana. Hallitus haluaa tuloksia, ja siten sen on valittava toimia joiden tuloksellisuutta on helppo osoittaa.

On tärkeitä muistaa, että kyse on monin paikoin myös tärkeästä ja tarpeellisesta toimenpiteestä. Käsittelen rakentamisen teemaa työssäni kriittisesti, mutta rakentamista sinänsä ei pidä tuomita, silloin kun se on perusteltu ratkaisu selkeään ongelmaan. Tässä työssä haluan ennemminkin rakentamista hallituksen suoraviivaisena ratkaisumallina myös sellaisiin ongelmiin, joihin se heikommin sopii. Näissä tapauksissa, kuten sosiaalisen epätasa-arvon kysymysten hoitamisessa, on mielestäni aiheellista kyseenalaistaa toimintamallin kestävä hyöty. Rakentaminen varsinaisena toimintana on hallituksen tavoitteisiin tavallinen ratkaisu sen selkeyden ja näkyvyyden ansiosta. Hallituksen rakennustyömailla rakennusten lisäksi rakentaa myös hallituksen omaa identiteettiä toimintakykyisenä ja dynaamisena ongelmanratkaisijana.

---

³²⁴ Motta 2013, 8 – 9.

7.2. PÄÄHENKILÖIDEN NÄKÖKULMASTA PROBLEMAATTISET TEEMAT

Päähenkilöillä on kantavien teemojen lisäksi myös aiheita, joiden suhteen näyttää esiintyvän järjestelmällistä problemaattisuutta. Hallituksella tämä teema vaikuttaa olevan uusliberalistisen mallin käyttäminen omassa toiminnassaan. Brasilian hallitusten 80-luvulta alkaneet toimet kaupan ja talouden vapauttamiseksi, pääoman kerryttämiseksi ja yksityistämispolitiikka ovat noudattaneet yhtenäistä uusliberalistista linjaa. Hallitukselle sen myöntäminen vaikuttaa kuitenkin olevan vaikeaa. Virkaan astuessaan nykyisen presidentin edeltäjä Lula puhui kiroitusta perinnöstä ja vähittäisestä siirtymisestä pois uusliberalismista. Tästä huolimatta Lula kuitenkin vahvisti entisestään uusliberalistista linjaa. Presidentti Dilman hallitus on jatkanut samalla linjalla ja siten molemmat työväen puolueen presidentit ovat lujittaneet uusliberalistista ajatusmallia osaksi brasilialaista poliittista järjestelmää. Morais ja Saad-Filho pitävät tätä näkemystä yksinkertaistavana, sillä valtion vahva osallistuminen talouden toimintaan makrotasolla ja kansallisesti tärkeiden tuotannonalojen tukeminen ovat esimerkkejä uusliberalistisen mallin vastaisista toimita. Heidän mukaansa on enneminkin kyse erilaisten mallien muodostamasta hybridimallista, jossa on uusliberalistisen mallin rinnalle otettu keinoja neodevelopmentalistisesta mallista. Kirjoittavat pitävät mallin toteutusta sujuvana ja kehuvat mallia toimivaksi.³²⁵ Oman tulkintani mukaan näkökulmaerot lopulta määrittelevät sen mikä tulkitaan uusliberalistiseksi ja mikä ei. Otollisen ilmapiirin ja suotuisten olosuhteiden luominen investoinneille ja markkinoiden toimivuudelle on uusliberalistisen opin mukaan valtion tärkein tehtävä. Siten, yhtä hyvin kuin Morais ja Saad-Filho pitävät edellä mainittuja hallituksen toimia todisteena uusliberalismin vastaisista toiminnoista, voi niitä toisesta näkökulmasta katsottuna pitää myös uusliberalismiin sopivana.

Sekä presidentti Dilma, että MST:n johtohahmo Stedile olivat puhujina kansalaisyhteiskunnan toimijoiden foorumissa, Porto Alegressa helmikuussa 2012. Esitän katkelman Dilman puheesta, jossa tulee hyvin esiin presidentin virallinen linja uusliberalismiin:

Haluan sanoa teille, että edustan projektia joka käynnistyi presidentti Lulan valinnasta alkaen. Se on projekti, jolla on joitain haasteita ja suuri missio, luoda maa jossa sosiaalinen eriarvoisuus ei ole niin ylivoimaista kuin maata perustettaessa. Maa, jossa vallitsi orjuus, jolla oli kolonialistinen hallinto, joka yritti toista kertaa teollistumistaan ja jossa yksi presidentti ajettiin itsemurhaan ja toinen syöstiin vallasta. Lisäksi, päinvastoin kuin mitä tapahtuu tänä päivänä Euroopassa, jolla oli uusliberalistiset kokemukset hyvin varhain. Me vietimme lähes 20 vuotta pysähdyksissä, 10 vuotta uusliberalismin alaisuudessa, jonka aikana toteutimme fiskaalisopeustoimia jota tänä päivänä harjoitetaan Euroopassa.

Joten, tässä tilanteessa emme usko edes pientä mahdollisuutta uusliberalismin paluusta. Nämä

---

³²⁵ Morais – Saad-Filho 2012, 790.

ihmiset ovat vastustuskykyisiä. Ei vain koska he ovat kärsineet, vaan koska he ovat alkaneet voittaa. Sillä jos tarkastelemme mitä tahansa maailman kehittyynyttä ja nousevaa maata, yksi maista joka vähensi sosiaalista eriarvoisuuttaan, on tässä.³²⁶

Samassa puheessa Dilma myös sanoo selväsanaisesti hallituksen toimivan uusliberalistisen opin vastaisesti tarjotessaan tukitoimia kansalaisilleen. Presidentille vaikuttaa olevan hyvin tärkeätä osoittaa uusliberalististen aikojen siis olevan takanapäin, vaikka ohjelmalliset uudistukset antavatkin asiasta toisenlaisen käsityksen. Olen pohtinut paljon tätä ristiriitaa ja puntaroinut toimijoiden ja niiden tavoitteiden uskottavuutta. Hallituksella on taipumusta korostaa sosiaalisten epäkohtien korjaamiseen tähtääviä toimiaan, mutta siitä huolimatta taloudelliset intressit näyttävät selvästi olevan tärkeämmällä sijalla. Toisaalta taas ei pidä unohtaa presidentin puheessakin ilmaistua Brasilian vaikeaa historiaa ja ongelmien suuruutta. Tähän suhteutettuna valtion toimia voi pitää aidosti kansalaisten hyvinvointia lisäävinä.

MST:n kohdalla vastaava toistuva problemaattisuus koskee kriittisyyttä valtiota kohtaan. Liike ei anna sille valtiolle paljonkaan tunnustusta. Tämä kysymystä olen niin ikään pohtinut paljon. MST:n ja valtion välit ovat viileät, mutta siitä huolimatta yhteistyötä ja neuvotteluja käydään jatkuvasti. Aineiston valossa ei kuitenkaan näytä siltä, ettei liike sen enempää liioittelisi kritiikkiään kuin salaisi yhteistyösuhteitakaan. Yhteistyö hallituksen kanssa tulee hyvin esille aineistossa. Vaikutta siltä, että samanaikainen kritiikki ja yhteistyö ovat osa monella rintamalla käytävää taistelua. Taistelu ei siis merkitse vain maavallouksia ja konfrontaatiota, vaan myös sinnikästä hakeutumista neuvotteluasemiin. MST:llä on vankka asema kansalaisyhteiskunnan voimakkaana toimijana, jota hallitus ei voi ohittaa Tämä on osaltaan jo yksi taistelun tulos. MST:n ankara kritiikki on myös osa taistelua, jolla valtiota painostetaan uudistuksiin.

Kritisoinnin ja yhteistyön yhdistelmä on siis myös lopulta osa taisteluteemaa. Siihen liittyy myös olennaisena osana omien ”joukkojen” yhteishengen luominen ja sen tiivistäminen. Liikkeeseen kohdistuu Brasiliassa paljon ennakkoluuloja ja syytöksiä. Siihen suunnattu suhtautuminen ei useinkaan ole kannustavaa ja ymmärtävää. Siten korostuu liikkeen sisäinen tunne yhteenkuuluvuudesta, toiminnan merkityksestä ja tavoitteiden oikeellisuudesta. Jäsenten on voitava luottaa liikkeeseen ja uskottava uhraustensa olevan merkityksellisiä. MST ei voi siten antaa viitteitä olevansa hallituksen kumppani, vaan korostettava haastajan roolia. Samoin MST ei voi myöskään korostaa valtion toiminnan myönteisiä puolia, sillä se veisi pohjaa liikkeen uskottavuudelta jäsenten silmissä. Loppujen lopuksi tulkitsen MST:n pyrkivän valtion haastamiseen, ei sen vastustamiseen.

---

³²⁶ MST-utiset: Repórter Brasil: O que João Pedro Stedile disse a Dilma no Fórum. 1.2.2012.

7.3. YHTEISIÄ AIHEITA, ERIÄVÄISIÄ MERKITYKSIÄ

Edellisen kappaleen pohjalta esittelen vielä pienen koonnin toimijoille yhteisistä aiheista. On hyvin kiinnostavaa, että molemmissa tarinoissa esiintyy samoja teemoja, jotka kuitenkin merkitsevät toisilleen aivan eri asioita. Kyse on hyvin erilaisista tavoista hahmottaa maailmaa ja rakentaa toivottua yhteiskuntaa. Siksi pelkkä tavoitteiden ajoittainen samansuuntaisuus ja toisinaan ilmenevät kosketuspinnat eivät tee niiden suurista linjoista yhteisiä eikä myöskään tee niiden kehityskertomuksista samanlaisia. Havainnollistan tätä ajatusta muutaman työssäni esiin tulleen esimerkin kautta.

Suuret patohankkeet esiintyvät molempien päähenkilöiden aineistoissa. Hallitukselle ne merkitsevät uutta ja vihreää energialähdettä, teollisuuden mahdollisuuksien laajentamista ja siten varallisuuden luomista. MST:lle samat hankkeet merkitsevät ainutlaatuisen luonnon rikkomista, alkuperäiskansojen elinmahdollisuuksien kaventamista ja valtion välinpitämättömyyttä niin kansalaisiaan kuin ympäristöäänkin kohtaan. Hankkeiden välittömät vaikutukset näkyvät osittain myös MST:n toimintaympäristössä Amazonilla, mutta ennen muuta kyse on vahvasta solidaarisuudesta alkuperäiskansoja kohtaan. Tämä kertoo MST:n voimakkaasta yhteyden kokemuksesta muihin alistetussa asemassa oleviin ryhmiin. Taustalla näkyy laajemmin myös ajatus maan ja luonnon kunnioittamisesta, mitä hallitus vesivoimahankkeillaan rikkoo. Hallitukselle luonnonvaroilla on välineellisempi merkitys. Vesivoiman valjastaminen teollisuuden laajentumisen mahdollistajaksi osoittaa taloudellisten hyötyjen tavoittelun intressien ajavan luonnonarvojen edelle. Näkökulmasta riippuen, voi kyseenalaistaa näiden suurten hankkeiden *puhtautta*, vaikka siten hallitus itse asiaa kuvaakin.

Maatalous on myös päähenkilöille hyvin keskeinen aihe. Aiheen merkityksen ja tavoitteiden lähtökohtainen erilaisuus tulee kuitenkin hyvin esiin suhteessa viljelyn luonnonmukaisuuteen. Maattomien liikkeelle ekologisuus on keskeinen teema niin maanviljelyssä kuin muussakin toiminnassa. Liikkeen tarjoama malli agroekologinen maatalous pyrkii viljelyyn ilman geenimuuntelua ja torjunta-aineita. Maattomat ovat huolissaan geenimuuntelun vaikutuksista luonnon biodiversiteetille ja runsaan torjunta-aineiden käytön terveys- ja ympäristöhaitoista. Oman kokemukseni mukaan brasilialaisissa kotitalouksissa on tavallista käsitellä vihannekset ja hedelmät ennen syömistä erityisellä kotitalouskloorilla torjunta-aineiden jäämien poistamiseksi. Tässä valossa tavoite puhtaammasta ruuasta ei herätä hämmästyksiä. Hallituksen linja on erilainen ja aineistossa

näkyvästi tuki agribisnekselle. Tehotuotannon voimakas tukeminen osoittaa hallituksen olevan kaukana luonnonmukaisen viljelyn ihanteesta. Hallituksen luontosuhde näyttäytyy jälleen hyvin välineellisenä ja taloudelliselle hyödyille alisteisena. Brasilian maataloudessa käytetään torjunta-aineiden lisäksi suuret määrät lannoitteita. Hallitus ei peittele suurta käyttöä, vaan on enemmän huolissaan niiden tuonnista ulkomailta. Pyrkimyksenä ei ole vähentää lannoitteiden käyttöä, vaan lisätä niiden kotimaista tuotantoa. Kyse on siis ennen muuta potentiaalisesta kotimaisen lannoitetuotannon kasvattamisesta, jolla voidaan jälleen parantaa agribisneksen tuottavuutta.

Kolmas kiinnostava ja molemmissa tarinoissa toistuva teema on omavaraisuus. Omavaraisuuden tavoittelu on toimijoille yhteistä, mutta kohdistuu hyvin eri suuntiin. Edellä esitetty lannoitteiden kotimaisen tuotannon lisäämisellä pyritään kokonaan omavaraisuuteen. Myös energiantuotannossa on tavoitteena vähentää riippuvuutta ulkomailta tuotavasta energiasta ja pyrkimys tyydyttää kansallisesti koko energiatarve. Näillä molemmilla aloilla pyrkimyksenä on tuotannon kasvattaminen ja jälleen taloudellisten hyötyjen lisääminen. Maattomien liike korostaa puolestaan ruuantuotannon omavaraisuutta. Myös tällä tavoitteella on tuotantoa kasvattava tavoite, mutta ennen muuta MST kokee ruuan omavaraisuuden kansallisena velvollisuutena kansalaisiaan kohtaan. Omavaraisuuden kohteissa näkyy jälleen ero taustalla vaikuttavista suuremmista tavoitteista ja erilaisista arvomaailmoista.

7.4. NARRATIIVISIA LÖYDÖKSIÄ

Analyysissäni keskityin vahvasti juonenerittelyyn, mutta poimin vielä esiin myös joitakin narratiivisen lähestymistavan tyypillisiä elementtejä. Maailmaa on kiinnostavaa katsoa tarinana, joka on alkanut jostakin, sisältää todistamiamme tapahtumia, ja jatkuu eteenpäin meidän huomiostamme huolimatta. Ajallisten ulottuvuuksien tuominen lähelle omia havaintoja syventää kokemuksiamme ja laajentaa näkökulmiamme. Kummallekin tarkastelemalleni toimijalle on tavallista tuoda kaikki ajalliset tasot omiin julkaisuihinsa. MST:lle historian avaamisella on liikkeen sisäisen ideologian juurtumisen kannalta oleellinen merkitys. Historiallisten tapahtumien avulla sidotaan ryhmä laajempaan ajalliseen jatkumoon ja tuodaan esiin muun muassa maakysymyksen historiallinen problemaattisuus. Hallituksen julkaisuissa korostuu ennen muut lähihistorian saavutukset ja kauemmalta ajalta esimerkit vaikeuksista jotka nyt on selätetty. Molemmat toimijat ketovat laajasti nykyhetkestä ja luovat visioita tulevaisuuteen.

Molemmat päähenkilöt rakentavat vahvasti omissa julkaisuissaan kollektiivisubjektia ja *me*-identiteettiä. *Me brasilialaiset* ja *me maattomat* ovat molemmat vahvoja identiteettejä, mutta ne kohdistuvat hyvin erilaiselle joukolle. *Brasilialaisuus* on yleinen tarjolla oleva identiteetti koko kansan käyttöön. Sen rakentamisessa henkilökohtaisen historian ja yhteiskunnallisen aseman merkitys ei ole suuri. Keskeistä on brasilialaisuus. *Maattomuus* taas on pitkän prosessin ja opettelun tulos tietyille ryhmälle, jota sitoo yhteen samankaltainen elämäntilanne ja yhteiskunnallinen asema. Nämä identiteetit rakentuvat hyvin eri tavalla, mutta niitä molempia nostetaan aktiivisesti esille kummankin päähenkilön tarinassa. Identiteetti on siis tärkeä kysymys kummallekin.

Aineiston analyysivaiheessa pohdin myös paljon sitä, kuinka paljon kummankin toimijan tarinalla on yhtymäkohtia suurten tarinoiden klassikkoon, Jeesus-kertomukseen. Molemmilla on selvästi siihen viittaavia aineksia, mutta en totea kummankaan suoraan kuuluvan tämän tarinan uudelleenversiointeihin. MST:n kohdalla köyhän kansanosan nouseminen sortajaansa vastaan kohti parempaa tulevaisuutta viittaa vahvasti Jeesus-tarinoiden ryhmään. Toisaalta liike ei muodostu vahvan karismaattisen johtajan ympärille kerääntyneistä seuraajista, vaan perustuu ruohonjuuritason toimintaan, demokratiaan ja vastuutehtävien rotaatioon. Hallituksella on toisinaan puheissaan myös viitteitä Jeesus-tematiikkaan. Hallitus ottaa roolin kansakuntaa ohjaavana isänä tai opettajana, näyttäen suunnan kohti menestystä. Sille on tyypillistä vakuuttaa kansalaisiaan suuresta visiostaan ja monista suunnitelmistaan johdattaa kansalaiset kohti valoisampaa tulevaisuutta. Hallituksen toimintakenttä on kuitenkin niin laaja, ettei tämä makrotason kertomus sellaisenaan istu myöskään valtiovallan käyttäjälle. Totean molemmilla toimijoilla olevan viitteitä Jeesus-tarinasta, mutta en pidä näitä kumpaakaan suoraan tähän ryhmään kuuluvina.

7.5. UUSLIBERALISMIN JA KANSALAISSYHTEISKUNNAN TOIMIJOIDEN VÄLINEN SUHDE

Päätän työni uudelleenrytmittämisen pohdintaan kansalaisyhteiskunnan ja uusliberalismin suhteesta. Huolimatta uusliberalistisesta negatiivisesta asenteesta kansalaisyhteiskuntaa ja sen toimijoita kohtaan, on kansalaisyhteiskunnasta tullut yhä tiiviimpi osa arkista politiikan kenttää nimenomaan uusliberalismille menestyksekkäänä aikana. Harvey'n kriittisen arvion mukaan kansalaisyhteiskunnasta on ikään kuin tullut ”oppositiopolitiikan ja yhteiskunnallisten muutosten dynamo”. Hän korostaa tämän asetelman valjastavan kansalaisyhteiskunnan opposition käyttöön valtion vaihtoehdoksi. Gramscilaisen ajatuksen mukaan valtio muodostuu rinnakkain toimivasta poliittisesta ja kansalaisyhteiskunnasta. Vastakkainasettelun myötä jako muuttuu. Harvey'n mukaan

kansalaisyhteiskunta menettää paikkansa valtion osana, ja joutuu asettumaan valtiokoneiston vastapuolelle.³²⁷

Olen pohtinut paljon näiden kahden ilmiön välistä suhdetta ja miettinyt ruokkivatko ne lopulta toisiaan. Kansalaisyhteiskunnan tragediana voi pitää sitä, että puuttamalla uusliberalistisen tai minkä tahansa muunkin mallin, epäkohtiin se ottaa korjaamisesta vastuun itselleen eikä siten pakota valtiota korjausliikkeen tekemiseen. Onko siis esimerkiksi MST haastaessaan hallitusta kuitenkin lopulta hallituksen toiminnan puutteita täydentävä tuki eikä uudistuksiin pakottava voima? Niin kauan kuin liike täyttää kyseiset puutteet jäsentensä elämässä, on tarve ainakin jossain määrin tyydytetty. Miksi hallitus tässä tilanteessa muuttaisi omaa toimintamalliaan ja tuottaisi saman palvelun? Tulisiko liikkeen olla silti toimimatta vain sen tähden, että voisivat paremmin osoittaa hallituksen tekevän vääryyttä? Vai onko niin, että mikäli liike ei tyydyttäisi näitä perustarpeita, ei mikään muukaan taho sitä tekisi?

Teoriassa on mahdollista, että aktiivinen kansalaisyhteiskunta ja uusliberalistinen valtio muodostavat toimivan symbioosin. Molemmat puolet kritisoivat toisiaan, mutta käytännössä ne saavat toistensa kritisoinnista elinvoimaa ja jatkuvuutta. Onko siis molempien etujen mukaista, että suuriin epäkohtiin kummankin ”puolen” näkökulmasta ei tule muutoksia? Jos suuria muutoksia syntyisi, toimijat jäisivät ilman agenda, jota ilman poliittinen toimija ei olisi mitään. Näihin kysymyksiin ei ole suoria vastauksia, ja ne jääköön lukijan pohdittavaksi. Omat kokemukseni ja käsitykseni Maattomien liikkeen tapauksessa kuitenkin osoittavat aitoa muutoshalua ja myös voimaa saada sen vastustamat tahot toimimaan toisin, kuten edellä antamani Krögerin esimerkki todistaa. Nämä loppupohdinnat koskevat ylätasoa problematisointia, eivätkä liity erityisesti tai pelkästään oman tutkimukseni toimijoihin.

7.6. TUTKIELMANTEKOPROSESSI

Tämän työn tekemisen suurimpia haasteita oli aiheen laajuus. Kehitys teemana on loputon ja antaa paljon vapauksia. Oman näkemyksen toteuttaminen eheänä kokonaisuutena synnytti paljon pohdiskeluja ja eri vaihtoehtojen kokeiluja. Ongelmallista oli se, että halusin toimijoiden itsensä määrittelevän kehityksen. Siten olin hyvin varovainen rajauksissani, sillä en halunnut kummankaan toimijan tarinan jäävän liian kapeaksi. Tämä ongelma tuli esiin erityisesti teoreettisen viitekehyksen ja taustoituksen luonnissa. Kaksi hyvin erilaista teoreettista lähestymistapaa vaikeuttivat kummankin

---

³²⁷ Harvey 2005, 98.

toimijan aineiston yhteismitallista analysointia. Siten päädyinkin työskentelemään vahvasti aineiston ehdoilla, eroineen ja yhtäläisyyksineen. Lopulta valinnat teoreettisiksi kehyksiksi olivat kuitenkin onnistuneita. Koska tarkasteleman toimijat ovat hyvin erilaisia, myös niiden aineiston analysoinnin taustalla olevan teoreettisen kehyksen erilaisuus sopi kokonaisuuteen.

Aineiston laajuus ja portugalin kieli olivat myös työn haastavuutta lisääviä ominaisuuksia. Kävin läpi suuren määrän aineistoa, jonka lukeminen ja erittely olivat työläs mutta samalla kiinnostava prosessi. Käännösten tekeminen oli ajoittain vaikeaa, mutta tämä puoli myös kehittyi koko ajan. Vaikka olen aiemminkin tehnyt töitä portugaliksi, tarkkojen käännösten tekeminen tieteelliseen tutkimukseen oli silti tässä mittakaavassa uutta. Työhöni liittyvistä valinnoista moni on hieman epätyypillinen, ja sopivien ”ennakkotapausten” etsiminen erityisesti oman tieteenalani opinnäytetöiden joukosta ei ollut helppoa.

Kokonaisuudessaan olen tyytyväinen työssäni tekemiini valintoihin, enkä tekisi jälkikäteen ajateltuna suuria muutoksia mihinkään osa-alueeseen. Ainut kohta, minkä nyt tekisin toisin, liittyy aineistooni. Ollessani Brasiliassa kävin paljon kiinnostavia keskusteluja ja tein haastatteluja. Tämä aineisto jäi tässä työssä pääosin käyttämättä, sillä haastattelumateriaali ei ole tallennettu asianmukaisella tavalla voidakseen olla tutkimuksen aineistona. Pelkillä muistiinpanoilla tallennetut haastattelut eivät siis päätyneet tämän työn primääriaineistoksi. Työhöni lopulta valitsema aineisto oli kuitenkin antoisa ja sitä oli määrällisesti paljon tarjolla. Varsinaiseen aineiston pulaan haastattelujen käyttämättä jättäminen ei siis johtanut. Oman ymmärryksen ja kokonaiskuvan hahmottamisen kannalta haastatteluista ja keskusteluista oli kuitenkin paljon hyötyä.

Työn alussa minua innoittanut hämmennyksen kokemus ei ole kadonnut työn edetessä. Sen kohteet vain muuttuvat ohjaten aina uusiin pohdintoihin ja ymmärryksen lisäämiseen. Ajatukset siirtyvät kohti jatkotutkimusaiheita ja uusia kysymysten muotoiluja. Monien teemojen käsittelyjen jälkeen palaan lopussa perimmäiseen kysymykseen maan omistamisesta ja maahan liittyvien merkitystenantojen moninaisuudesta sekä niiden yhteiskunnallisesta roolista. Monilla mailla maanuudelleenjakamisella ja maareformeilla on ollut hyvin suuri merkitys yhteiskunnalliselle kehitykselle. Myös Suomen historia ja niin kutsuttu ”torpparikysymys” osoittavat maan jakamisen teeman tärkeyden. Olisikin kiinnostavaa jatkossa pohtia maakysymystä ja suhdetta maahan laajemmin ja filosofisemmin. Olen pohtinut myös paljon brasilialaisen kansalaisyhteiskunnan muutosta ja aktivoitumista, esimerkiksi viime kesän tapahtumien pohjalta. Brasilian suurimmissa kaupungeissa syntyi paljon liikehdintää ja kadut täyttyivät protesteista. Tämän toiminnan

kehittymisen seuraaminen ja aiheen syvempi pohdinta kiinnostavat myös kovasti. Nämä pohdinnat tarjoavat kiinnostavia aiheita mahdollisille jatkotutkimuksille.

7.7. LOPPUPOHDINTOJA BRASILIASTA SUURTEN MAHDOLLISUUKSIEN MAANA

Kertoessani työni aiheesta törmäsin useasti hieman epäröivän kiinnostuneeseen reaktioon. Aiheen kiinnostavuutta lisää vieras kulttuuri, mutta sitä hillitsee kummastus valitsemastani näkökulmasta. Miksi Brasilian kehityslinjaa tulisi kritisoida? Maassa on tapahtunut paljon edistystä viimeisten vuosikymmenten aikana, eikä ole vaikeaa antaa esimerkkejä paljon huonommista oloista. Näissä reaktioissa piilee juuri se syy, miksi tämä aihe on tärkeä. Ensinnäkin Brasilian tuntemus on monesti hyvin pintapuolista. Toiseksi, se että Brasiliassa on ollut ja voisi nykyäänkin olla moni asia paljon huonommin, ei merkitse sitä ettei maata voisi kritisoida tai haastaa suurempaan muutokseen. Valtion demokratisoitumiskehitys on ollut huomattavaa, enkä pyri lainkaan väheksymään monien sosiaalisten epäkohtien suhteen saavutettuja parannuksia. Päinvastoin. Brasilialla on valtava potentiaali ja edetä millä tahansa valitsemallaan polulla. Siksi onkin tärkeätä kyseenalaistaa ja haastaa nyt valittua polkua, joka muistuttaa paljon vauraiden länsimaiden poliittista linjaa. En siten jaa täysin Emir Saderin tutkielmassa jo esittelemääni näkemystä työväenpuolueiden presidenttikausia menetettynä mahdollisuutena. Halutessaan Brasilialla olisi edelleen hyvät edellytykset myös toimia toisella tavalla ja tehdä omannäköistään kehityspolitiikkaan aidosti kansalaisten hyvinvoinnin lisäämisen ehdoilla. Brasilialla on siihen varaa niin taloudellisesti kuin imagollisestikin. Sen sijaan, valtio ei näytä juurikaan haastavan länsimaiden hegemonista kehityskäsitystä ja talouskasvun mallia.

Brasilialla on kriittinen ja aktiivinen kansalaisyhteiskunta, joka näytti laajemmin voimansa viime kesän suurissa mielenilmauksissa. Valtio ei osaa vielä nähdä tätä voimavarana. Hallitus yhdistää sekä tukahduttamisen että virallisen myötäilyn linjaa, eikä tästä tuloksena synny mitään hedelmällistä. Brasilialla olisi oiva mahdollisuus muuttaa rakenteitaan, luoda lisää läpinäkyvyyttä ja ennen muuta lisätä luottamusta. Brasilialaisessa yhteiskunnassa vallitsee syvä luottamuksen puute. Sen sivutuotteita ovat muun muassa välinpitämättömyys (oman lähipiirin ulkopuolisia) kanssakansalaisia kohtaan, väkivaltaisuus ja sen pelko, epäluuloisuus kansallista politiikkaa kohtaan sekä sanktioiden merkittävyys yhteiskuntarauhan ylläpitäjänä eikä viimeisenä varmistajana. Luottamuksen puuttuminen on yksi suurimmista yhteiskunnallisista epäkohdista, jota ilman kestäväillä kehitysratkaisuilla ei ole pohjaa. Avoimuus ja luottamus ovat suuria haasteita maailman viidenneksi

suurimmalle maalle, jonka historiaan kuuluu niin orjuutta, sotilashallintoa kuin vallankumouksiakin. Se on kuitenkin haaste johon Brasilian kannattaisi tarttua.

Lähestyvät suuret urheilutapahtumat nostavat Brasilian parrasvaloihin, ja kansainvälinen media seuraa tarkasti maan tapahtumia ennen kisoja ja kisojen tapahtumia niiden aikana. Oletettavasti huomio kuitenkin keskittyy tähän viitekehukseen, vaikka sävy olisikin kriittinen. On toivottavaa, että Brasiliata seurattaisiin edes lähestyvien kisojen ajan, kriittisesti myös muilla kuin kisavalmisteluiden osa-alueella. Kisojen menestyksessä isännöinti on myös osa Brasilian kehitystarinaa, myös yksi osoitus nousevasta suurvaltaimagoista. Brasiliata vähääkään tuntien, voi kisojen olettaa sisältävän ylellisyyttä, näyttävyyttä ja logistisia ongelmia. Viimekesäiset mellakat antavat myös odottaa paikallisia mielenilmaisuja. Kansalaisyhteiskunnan toimijat ovat neuvokkaita ja käyttävät varmasti mieluusti hyödykseen suuren kansainvälisen mediakoneiston läsnäolon. Kisojen onnistumispaineet luovat jännitteitä, joiden ratkaisemissa saatetaan käyttää myös voimallisia väliintuloja. Paitsi valtiolla, myös kansalaisyhteiskunnalla on paineita käyttää tilanne mahdollisimman toimivalla tavalla hyväkseen. Katseet on luotuina myös heihin.

Tämän työn tavoitteena on ollut jäljittää ja tarkastella erilaisia totuuksia ja erilaisia maailmanhahmottamistapoja tarinan muodossa. Kuten narratiiviseen lähestymistapaan kuuluu, tarinoista tulee kokonaisia vasta kun niitä kuullaan tai luetaan. Aineistostani nousi itselleni tarinoita vasta kun luin niitä tarinallisen lähestymistavan avulla. Siten myös vastaavasti minun tulkitsemani tarina muodostuu kokonaiseksi vasta jonkun lukiessa sen. Omat tulkintani muodostavat vasta alun tarinalle, joka siirtyy pois omista käsistäni ja alkaa elää omaa elämäänsä, muodostaen toivottavasti pohjan uudelle todellisuuden tulkinnalle, näkökulmille ja kritiikille. Hämmennys ja ihmetys ovat hyviä lähtökohtia uuden tiedon ja näkökulmien laajentamiselle, sekä uusien kysymysten kysymiselle. Tämän työn avulla olen pyrkinyt vastaamaan niihin kysymyksiin, jotka ovat nousseet mieleeni tarkastellessani tutkimusaiheeni. Tämän pohjalta olen pyrkinyt luomaan eheän kokonaisuuden. Toivon että työni antaa lukijalle paitsi vastauksia, myös herättää uusia kysymyksiä. Tarina jatkuu.

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRIINEISTO

Hallituksen verkkosivut, Portal Brasil

Crescimento econômico do Brasil deve continuar nos próximos anos, diz Mantega. 27.12.2011
<http://www.brasil.gov.br/economia-e-emprego/2011/12/crescimento-economico-do-brasil-deve-continuar-nos-proximos-anos-diz-mantega> (Luettu 20.11.2012)

Presidentin verkkosivut, Portal Planalto

Brasílian perustuslaki 1988, Art. 5º. XXIII - a propriedade atenderá a sua função social.
http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/constituicao.htm (Luettu 20.9.2012)

Brasílian perustuslaki 1988, Art. 184
http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/constituicao.htm (Luettu 20.9.2012)

Brasílian perustuslaki 1988, Art. 186.
http://www.planalto.gov.br/ccivil_03/constituicao/constituicao.htm (Luettu 20.9.2012)

6º Balanco:

6º Balanço 2013.
<http://www.pac.gov.br/pub/up/relatorio/5762ec2c69a365f6c9218e937145d64c.pdf> (Luettu 20.3.2013)

PAC2-sivut

Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas.
<http://www.pac.gov.br/sobre-o-pac/medidas> (Luettu 22.3.2013)

Medidas Institucionais e Econômicas: Estímulo ao Crédito e ao Financiamento.
<http://www.pac.gov.br/sobre-o-pac/medidas/estimulo-ao-credito-e-ao-financiamento> (Luettu 22.3.2013)

Sobre o PAC: Medidas Institucionais e Econômicas: Consistência Fiscal
<http://www.pac.gov.br/sobre-o-pac/medidas/consistencia-fiscal> (Luettu 22.3.2013)

PAC2-uutiset:

Nota à imprensa sobre obras da Copa do Mundo. 23.4.2013
<http://www.pac.gov.br/noticia/926e886b> (Luettu 17.8.2013)

De onde sai e para onde vai a nossa energia elétrica? 03.4.2012

<http://www.pac.gov.br/noticia/21374b7f> (Luettu 22.3.2013)

40 mil cisternas para unidades habitacionais da zona rural. 15.8.2012.

<http://www.pac.gov.br/noticia/773ec757> (Luettu 24.4.2013)

Capacitação para a população de baixa renda. 29.8.2011.

<http://www.pac.gov.br/noticia/c2c5df1b> (Luettu 20.2.2013)

Governo quer superar meta de 6 mil creches e pré-escolas. 15.9.2011

<http://www.pac.gov.br/noticia/e31cad7f> (Luettu 20.2.2013)

Belo Monte: desenvolvimento com sustentabilidade, 29.8.2011.

<http://www.pac.gov.br/noticia/96d1096a> (Luettu 20.2.2013)

PAC contribuiu para redução de tarifas de energia, 11.9.2012.

<http://www.pac.gov.br/noticia/5ab6ea61> (Luettu 24.4.2013)

Em 2021, 85% da energia brasileira será de fontes renováveis, 18.3.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/806dcece> (Luettu 3.8.2013)

Indústria de fertilizantes ganha investimento estratégico. 28.10.2011.

<http://www.pac.gov.br/noticia/f2813982> (Luettu 20.2.2013)

P-60 deve entrar em operação ainda em 2013. 25.6.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/03aee060> (Luettu 3.8.2013)

Em 2021, 85% da energia brasileira será de fontes renováveis. 18.3.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/806dcece> (Luettu 3.8.2013)

Dilma entrega navio petroleiro 'Zumbi dos Palmares' (PE). 21.5.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/caed8537> (Luettu 3.8.2013)

Minha Casa, Minha Vida contratou 75% da meta para 2014, 15.6.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/e498b77f> (Luettu 3.8.2013)

Energia muda a vida da Ilha das Araras (PA). 19.10.2012.

<http://www.pac.gov.br/noticia/40d7c198> (Luettu 12.4.2013)

Luz para Todos ultrapassou meta e já atendeu 2,9 milhões de famílias, 08.5.2012.

<http://www.pac.gov.br/noticia/612f9f43> (Luettu 12.4.2013)

Copa de 2014: Ministra do Planejamento garante que o Brasil vai terminar obras no prazo. 06.9.2011.

<http://www.pac.gov.br/noticia/63c9ada6> (Luettu 10.2.2013)

Esclarecimentos sobre a consulta aos Munduruku e a invasão de Belo Monte. 7.5.2013.

<http://www.pac.gov.br/noticia/fc044b2d> (Luettu 15.5.2013)

Brasil Sem Miséria vai capacitar trabalhadores para obras do PAC. 29.8.2011

<http://www.pac.gov.br/noticia/19adce79> (Luettu 12.1.2013)

Mulheres ganham mais espaço na construção civil. 12.7.2011

<http://www.pac.gov.br/noticia/4b787112> (Luettu 12.1.2013)

Lula fala sobre desenvolvimento e destaca importância do PAC. 31.5.2012

<http://www.pac.gov.br/noticia/553aa83b> (Luettu 12.1.2013)

"O PAC revolucionou o modelo de gestão do País". 02.10.2012

<http://www.pac.gov.br/noticia/167cefd2> (Luettu 12.1.2013)

Universitários de Londres conhecem o projeto do São Francisco. 10.4.2013

<http://www.pac.gov.br/noticia/3acb9b67> (Luettu 11.7.2013)

Para ministra, prefeitos tem o desafio de melhorar gestão. 24.4.2013

<http://www.pac.gov.br/noticia/5775a6ad> (Luettu 13.5.2013)

Dilma reafirma pactos propostos pelo governo federal. 17.7.2013

<http://www.pac.gov.br/noticia/9025232e> (Luettu 12.8.2013)

Ministério do Planejamento capacita servidores públicos sobre RDC. 03.5.2013

<http://www.pac.gov.br/noticia/2abde156> (Luettu 12.7.2013)

Reformi

Nossa proposta de Reforma Agrária Popular. 8.6.2009.

<http://www.mst.org.br/node/7708> (Luettu 12.2.2013)

Linhas políticas

Linhas políticas reafirmadas no V Congresso Nacional do MST – 2007. 8.6.2009.

<http://www.mst.org.br/node/7701> (Luette 12.2.2013)

Lutas e conquistas

Nossas Lutas e Conquistas. 2a edição. Tammikuu 2010.

<http://www.mst.org.br/node/8629> (Luettu 12.2.2013)

MST-uutiset

Crise econômica piorou correlação de forças no meio rural. 21.8.2012.

<http://www.mst.org.br/node/13779> (Luettu 21.5.2013)

Território brasileiro está à disposição do capital estrangeiro, afirma especialista. 28.6.2013.

<http://www.mst.org.br/Territorio-brasileiro-esta-a-disposicao-do-capital-estrangeiro-afirma-Horacio-Martins> (Luettu 30.7.2013)

João Pedro Stedile: Agenda neoliberal avança com ofensiva do grande capital

17.5.2013.

<http://www.mst.org.br/Jo%C3%A3o-Pedro-Stedile-Agenda-neoliberal-avan%C3%A7a-com-ofensiva-do-grande-capital> (Luettu 30.7.2013)

Inflação dos alimentos está ligada à hegemonia do agronegócio. 25.4.2013. [http://www.mst.org.br/A-](http://www.mst.org.br/A-inflacao-dos-alimentos-se-deve-a-politica-agricola-adota-pelo-governo-afirmam-especialistas)

[inflacao-dos-alimentos-se-deve-a-politica-agricola-adota-pelo-governo-afirmam-especialistas](http://www.mst.org.br/A-inflacao-dos-alimentos-se-deve-a-politica-agricola-adota-pelo-governo-afirmam-especialistas) (Luettu 30.7.2013)

Soberania Alimentar é a proposta dos povos para enfrentar crise ambiental. 18.6.2012.

<http://www.mst.org.br/content/soberania-alimentar-e-proposta-para-enfrentar-crise-ambiental-e-alimentar> (Luettu 21.5.2013)

"Falta vontade política do governo para fazer Reforma Agrária". 4.3.2013.

<http://www.mst.org.br/content/carmen-foro-falta-vontade-pol%C3%ADtica-do-governo-para-fazer-reforma-agr%C3%A1ria> (Luettu 21.5.2013)

"Governo do DF é moroso na Reforma Agrária". 5.10.2011.

<http://www.mst.org.br/node/12538> (Luettu 10.4.2013)

Falta de estrutura e possibilidade faz com que jovens abandonem o campo. 31.8.2012.

<http://www.mst.org.br/Falta-de-estrutura-e-possibilidade-faz-com-que-jovens-abandonem-o-campo> (Luettu 21.5.2013)

Falta de orçamento é o maior problema para a Reforma Agrária . 27.4.2012.

<http://www.mst.org.br/Misnerovicz-Falta-de-orcamento-e-o-maior-problema-para-avanco-da-Reforma-Agraria> (Luettu 21.5.2013)

Procurador-geral do MP-AL condena declarações de promotor contra o MST. 13.10.2011.

<http://www.mst.org.br/node/12551> (Luettu 11.2.2013)

Transformações no campo abrem perspectivas. 6.12.2012.

<http://www.mst.org.br/Grandes-transformacoes-no-campo-abrem-a-perspectiva-do-MST-se-reposicionar-na-luta> (Luettu 21.5.2013)

Reforma Agrária: A reforma do homem, antes da reforma dos resultados. 23.6.2012.

<http://www.mst.org.br/Reforma-Agraria-A-reforma-do-homem-antes-da-reforma-dos-resultados> (Luettu 21.5.2013)

Governo Dilma paralisou avanços sociais no campo da gestão Lula, diz Stedile. 14.1.2013.
<http://www.mst.org.br/content/governo-dilma-paralisou-avan%C3%A7os-sociais-no-campo-da-gest%C3%A3o-lula-diz-stedile> (Luettu 30.7.2013)

Interesses do agronegócio são responsáveis por êxodo rural. 29.4.2013.
<http://www.mst.org.br/Interesses-do-agroneg%C3%B3cio-s%C3%A3o-respons%C3%A1veis-por-%C3%AAxodo-rural> (Luettu 3.8.2013)

Reforma agrária, urgente, necessária e esquecida. 26.4.2013.
<http://www.mst.org.br/node/14753> (Luettu 3.8.2013)

Via Campesina: direito pela água como princípio da soberania alimentar. 22.3.2012.
<http://www.mst.org.br/node/13074> (Luettu 14.3.2013)

MST-uutiset: Em reunião com Dilma, movimentos do campo exigirão garantia de direitos. 4.6.2013.
<http://www.mst.org.br/Em-reuni%C3%A3o-com-Dilma-movimentos-do-campo-exigir%C3%A3o-garantia-de-direitos> (Luettu 30.7.2013)

Secretaria Nacional do MST: 1. BALANÇO: DEVER CUMPRIDO E COMPROMISSO COM AS LUTAS. 22.12.2011.
<http://www.mst.org.br/letraviva-BALANCO-DO-ANO-VELHO-E-PERSPECTIVAS-PARA-2012> (Luettu 13.4.2013)

Não existe uma ação para democratizar a terra. 10.12.2012. <http://www.mst.org.br/content/marina-dos-santos-nao-existe-uma-acao-para-democratizar-terra-e-enfrentar-o-latifundio> (Luettu 13.4.2013)

O que João Pedro Stedile disse a Dilma no Fórum. 1.2.2012.
<http://www.mst.org.br/node/12894> (Luettu 13.4.2013)

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti (1995) *Researching culture: qualitative method and cultural studies*. London : Sage.

Alasuutari, Pertti (1999), *Laadullinen tutkimus*. 3. uudistettu painos. Tampere : Vastapaino.

Alker, Hayward R. (1996), *Rediscoveries and Reformulations. Humanistic methodologies for International Studies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Alker, Hayward R. – David Sylvan (1994), ”Kuinka diskurssianalyysi voi edesauttaa politiikkatieteen kehittymistä?” *Kosmopolis* 3, 5 – 26. Käännös: Heikki Patomäki.

Altvater, Elmar (2009), “Postneoliberalism or postcapitalism? The failure of neoliberalism in the financial market crisis.” *Development Dialogue* 51, 73 – 88.

Barros Silva, Pedro Luiz – José Carlos de Souza Braga – Vera Lúcia Cabral Costa (2010), “Lula’s Administration at a Crossroads: The Difficult Combination of Stability and Development in Brazil.”

- Teoksessa Weyland, Kurt – Raúl L. Madrid – Wendy Hunter: *Leftist Governments in Latin America. Successes and Shortcomings*, 124 – 139. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bayer, Kurt (2009), “‘Neoliberalism’ and development policy – Dogma or progress?” *Development Dialogue* 51, 89 – 102.
- Bell Lara, José – Delia Luisa López (2006), ”The Harvest of Neoliberalism in Latin America. Teoksessa Dello Buono, Richard A. – José Bell Lara: *Studies in Critical Social Sciences, Volume 7: Imperialism, Neoliberalism and Social Struggles in Latin America*, 17 – 35.
- Bertazzo, Juliana (2012), “An Initial Survey of the Dilma Rousseff Administration in Brazil.” *Critical Sociology* 38, 889 – 892.
- Branford, Sue - Anthony Hall (2012), “Development, Dams and Dilma: the Saga of Belo Monte.” *Critical Sociology* 38, 851 – 862.
- Brohman, John (1996), *Popular Development. Rethinking the Theory and Practise and Development*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Bruner, Jerome (1986), *Actual minds, possible worlds*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
- Centeno, Miguel A. – Joseph N. Cohen (2012), “The Arc of Neoliberalism”. *The Annual Review of Sociology*, 317 – 340.
- Czarniawska, Barbara (2004), *Narratives in Social Science Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- Diniz, Aldiva Sales – Bruce Gilbert (2013), “Socialist Values and Cooperation in Brazil’s Landless Rural Worker’s Movement.” *Latin America Perspectives* 4, 19 – 34.
- Engstrom, Par (2012), “Brazilian Foreign Policy and Human Rights: Change and Continuity under Dilma”. *Critical Sociology* 38, 835 – 849.
- Esteva, Gustavo (1992), “Development” Teoksessa Sachs, Wolfgang (toim.) *Dictionary of development* 6 – 25. Lontoo: Zed Books Ltd.
- Fisher, Walter R. (1987), *Human Communication As Narration: Toward a Philosophy of Reason, Value, and Action*. South Carolina, University of South Carolina Press.
- Frank, Andre Gunder (1968), *Kapitalismi ja alikehitys Latinalaisessa Amerikassa. Historiallisia tutkimuksia Chiliestä ja Brasiliasta*. Helsinki: Tammi. Alkuperäisteos: *Capitalism and Underdevelopment in Latin America. Historical Studies of Chile and Brazil*. Käännös: Pertti Hynynen 1971.
- Freire, Paulo (2005): *Sorrettujen pedagogiikka*. Suom. Joel Kuortti, (toim.) Tuukka Tomperi. Tampere: Vastapaino. Alkuperäinen teos *Pedagogia do Oprimido* (1970).
- Friedmann, John – Clyde Weaver (1979), *Territory and Function. The Evolution of Regional Planning*. Lontoo: Edward Arnold.

- Guimarães, Alexandre Queiroz (2010), "State Capacity and Economic Development. The Advances and Limits of Import Substitution Industrialization in Brazil." *Luso-Brazilian Review* 47, 49 – 73.
- Hatch, J. Amos – Richard Wisniewski (1995), "Life history and narrative: questions, issues, and exemplary works." Teoksessa Hatch, J. Amos – Richard Wisniewski (toim.), *Life History and Narrative*, 113 – 136. Lontoo, Wahsington D.C.: The Falmer Press.
- Hammond, John L. (2009), "Land Occupations, Violence, and the Politics of Agrarian Reform in Brazil." *Latin America Perspectives* 4, 156 – 177.
- Harvey, David (2005). *Neoliberalismin lyhyt historia*. Tampere: Vastapaino. Käännös: Vastapaino 2008.
- Heikkinen, Hannu L.T (2000), "Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia". *Tiedepolitiikka* 4. 47 – 58.
- Heikkinen, Hannu L.T. (2007), "Narratiivinen tutkimus – Todellisuus kertomuksena." Teoksessa Aaltola, Juhani – Raine Valli (toim.): *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. 2. painos 142 – 158. Juva: PS-kustannus.
- Hettne, Björn (1995), *Development theory and the three worlds: Towards an international political economy of development*. 2. painos. Harlow: Longman Group Limited.
- Holloway, John (2002) *Changing the World Without Taking Power*. London: Pluto Press.
- Hyvärinen, Matti (1994), *Viimeiset taistot*. Tampere: Vastapaino.
- Hänninen, Vilma (1999), *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto, 1999.
- Kitching, Gavin (1989), *Development and Underdevelopment in Historical Perspective. Populism, Nationalism and Industrialization*. Revised Edition. Lontoo, New York: Routledge.
- Kingstone, Peter R. – Aldo F. Ponce (2010), "From Cardoso to Lula: Ther Triumph of Pragmatism in Brazil." Teoksessa Weyland, Kurt – Raúl L. Madrid – Wendy Hunter: *Leftist Governments in Latin America. Successes and Shortcomings*, 98 - 123. Cambridge: Cambridge University Press.
- Knight, Jack (2001), "Explaining the Rise of Neoliberalism: "The Mechanisms of Institutional Change." Teoksessa Campbell, John L. – Ove K. Pedersen: *The Rise of Neoliberalism and Institutional Analysis*, 27 - 50. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Koponen, Juhani (2007), Teoksessa: Koponen, Juhani – Jari Lanki – Anna Kervinen: *Kehitysmatutkimus: johdatus perusteisiin*, 49 – 66 Helsinki : Gaudeamus.
- Kröger, Markus (2007), "Uruguay ja Argentiinan sellutehdaskonflikti latinalaisamerikkalaisena maa- ja metsäkiistana". *Kosmopolis* 2, 23-42.
- Kröger, Markus (2009): "Teollisten plantaasien laajeneminen Brasiliassa: Selluhankkeet ja maattomien liike." *Futura* 3, 85-105.
- Kröger, Markus (2010), *The politics of pulp investment and the Brazilian landless movement (MST)*. Helsinki: Department of Political and Economic Studies, University of Helsinki.

Kuczynski, Pedro-Pablo (2003), "Setting the State". Teoksessa Kuczynski, Pedro-Pablo – John Willimason (Toim.) *After the Washington Consensus. Restarting Growth and Reform in Latin America* 21 – 32. Washington DC: Institute for International Economics.

Mickelsson, Rauli (1999), Samanlaiset ja erilaiset puolueet : retoriikka- ja diskurssianalyttinen tutkimus kokoomuslaisten ja sosialidemokraattien jäsenlehdissä ilmaisemista käsityksistä omista puolueistaan vuosina 1965-1995. Turku : Turun yliopisto.

Mickelsson, Rauli (2002), "Sosiaalidemokaattien kertomukset. SPD:n periaateohjelmakeskustelu 1995 – 1999 kertomusanalyysin valossa". *Politiikka* 1, 31 – 47.

Morais, Lecio – Alfredo Saad-Filho, (2012) "Neo-Developmentalism and the Challenges of Economic Policy-Making under Dilma Rousseff." *Critical Sociology* 36, 789 – 798.

Nederveen-Pieterse, Jan (2004), *Development Theory. Deconstructions/Reconstructions*. Lontoo, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.

Neumann, Ivan B. (1995), "Kollektiivinen identiteetin muodostus ja toiseus kansainvälisten suhteiden teoriassa." *Kosmopolis* 4, 5 – 22. Käännös: Heikki Patomäki.

Pakkasvirta, Jussi (2008), *Pup & Fiction. Tarinoita globalisaatiosta ja sellutehtaasta*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Pietikäinen, Sari – Anne Mäntynen. (2009): *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
Polkinghorne, Donald E, (1988) *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: State University of New York Press.

Potter, Robert B. – Tony Binns – Jennifer A. Elliott – David Smith (2008), *Geographies of Development. An Introduction to Development Studies*. 3. painos. Harlow: Pearson Education Limited.

Robinson, William I. (2008), *Latin America and Global Capitalism: A Critical Globalization Perspective*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Roett, Riordan (1999), *Brazil. Politics in a Patrimonial Society*. 5. painos. London: Praeger.

Rolnik, Raquel (2011), "Democracy on the Edge: Limits and Possibilities in the Implementation of an Urban Reform Agenda in Brazil." *International Journal of Urban and Regional Research* 35, 239–255.

Sader, Emir (2006), "Brazil's Workers Party in Power: A Lost Opportunity." Teoksessa Dello Buono, Richard A. – José Bell Lara (Toim.) *Studies in Social Sciences, Volume 7 : Imperialism, Neoliberalism and Social Struggles in Latin America*, 173 – 194. Boston: Brill Academic Publishers.

Samuels, David (2008), "Brazil: Democracy under Lula and the PT". Teoksessa Domínguez, Jorge I. – Michael Shifter: *Constructing Democratic Governance in Latin America*, 152 – 176. 3. painos. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Skidmore, Thomas E. (1999), *Brazil. Five Centuries of Change*. Oxford: Oxford University Press.

Skidmore, Thomas E. – Peter H. Smith (2005), *Modern Latin America*. 6. painos. Oxford: Oxford University Press.

Stöhr, Walter B. (1981), "Development from Below: The Bottom-Up and Periphery-Inward Development Paradigm." Teoksessa Stöhr, Walter B. – D.R. Fraser Taylor (toim.) *Development from Above or Below? The Dialectics of Regional Planning in Developing Countries*.

Thomas, Alan (2000), "Meanings and views of development." Teoksessa Allen, Tim – Alan Thomas (toim.) *Poverty and Development into the 21st Century*. Oxford: Oxford University Press.

Valtonen, Pekka (2001), *Latinalaisen Amerikan historia*. 2. painos. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy.

Vergara-Camus, Leandro (2009), "The Politics of the MST. Autonomous Rural Communities, the State, and Electoral Politics." *Latin American Perspectives* 4, 178 – 191.

Vuola, Elina (1992) "Jumalan ja kuninkaan nimissä". Teoksessa Pakkasvirta, Jussi – Teivo Teivainen (toim.) *Kenen Amerikka? 500 vuotta Latinalaisen Amerikan valloitusta*. Helsinki: Gaudeamus, 128-151.

White, Hayden (1987), *The Content of the Form. Narrative Discourse and Historical Representation*. Baltimore, Lontoo: The Johns Hopkins University Press.

SÄHKÖISET LÄHTEET

Hyvärinen, Matti (2006), *Kerronnallinen tutkimus*. Julkaistu kotisivuilla: www.hyvarinen.info (Luettu 23.10.2012)

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kulta, Liisa (2010), *Kertomus Maattomien liikkeestä*. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto.